ژبه

له بابا ادمه تر دې دمه

Ketabton.com

ډاکټر رحمت ربي زيرکيار، ژبپوه او څېړونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه پېژندنه:

دکتاب نوم: ژبـــــه له بابا ادمـه تر دې دمـه

لیکوال: ډاکټر رحمت ربی زیرک یار، خپلواک څېړونکی

Language: From Adam to Present

By: Dr. Rahmat Rabi Zirakyar, Independent Scholar, U.S.A.

December 11, 2010

۲۰ لینده (قوس)، ۱۳۸۹ لمریز

زرڅېړی (تَوزند اُکس)، کلیفورنیا، امریکا

انلاین چاري: مختاراحمد احسان – لراوبر کتابتون– http://larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیـــــک

- ډالۍ ---------------------------------------
- مننه--
- ننتوځ---------------------------------------
- ۱—ژبه له کومه راغله؟-------------------------------
- ۲—د ځواب کاریکاتور:د ژبې د منشابحث ولې تم شو ؟--------------
- ۳—د احمدشاه بابا بې کماله لمسیان---------------------------
- ۴—ژبه په ټولنه کې، وینه په لابراتوار کې------------------------
- ۵—پښتو په ارګ،جومات او اساسي قانون کې--------------------
- ۶—پښتو په ګوانتانامو کې او فارسي په ارګ کې-----------------
- ۷—ژب سیاست او ژب پلان--------------------------------
- ۸—د ژبې سیاسي اقتصاد:«په اردو یې ګټم او په پښتو یې ختم»--------------
- پـــا یلـــــه--------------------------------------
- دوه ملـونــــه--------------------------------------
- الف-هغه هېوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات لري----------
- ب-هغه هیوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات نه لري ---------
- د کتاب پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالــۍ

يوناني فيلسوف اپلاتون د غوره ټولنې (کمال مطلوب ټولنې) لپاره په فيلسوف واکمنانو را چاپېر و: په دې ډول چې يا دې پاچاهان فيلسوفان شي يا دې فيلسوفان پاچاهان شي. اپلاتون په خپل ژوند کې فيلسوف واکمن يا واکمن فيلسوف ميندـه نکړ. خو ما خپل فيلسوف واکمن ميندـه کړ: زما په زړه کې جناب ډاکټر صاحب عبدالصمد حامد هم پوه مشر دی او هم مشر پوه (سينير سکالر) دی. زه دا کتاب خپل پوه مشر او مشر پوه منلي ډاکټر عبدالصمد حامد ته ډالۍ کوم ځکه چې خپله پوهه، خپله عقيده او خپل هيواد يې په هيڅ نه دي پلورلي، په علمي موضوعګانو کې يې زما سره نيغ بحث کړی دی او په خپلو سازونکو نيوکو او پوښتنو يې زما څېړنې غښتلې کړې دي. د بېلګې په ډول، زما په دې کتاب کوتې کې د دهد وه پوښتنو زه لا زياتې څېړنې ته وهڅولم: لومړی، په دولتونو کې د رسمي ژبې او ملي ژبې د توپير مثالونه به کوم وي؟ (د دې کتاب اووم فصل). دوهم، په نولسمه پېړۍ کې په فرانسه کې د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا بحث منع کړ؟ (د دې کتاب دوهم فصل). دغه شان د پوه مشر او مشر پوه ډاکټر عبدالصمد حامد مفکورو زما په يوه بله انګرېزي ليکنه کې هم ګټور رول لوبولی و، په دې سرليک

Zirakyar, Relocate United Nations to Jerusalem to Harmonize Civilizations, 2008. Electronic Version

منلی او سپين سپيڅلی سړی ډاکټر عبدالصمد حامد يو پوهنتون دی چې سړی پکې د دين او دنيا منځګړتيا زده کولی شي. افغانستان دا سې چاته کلکه اړتيا لري چې د دين او دنيا په منځ کې منځګړی (واسطه) شي. ډاکټر رحمت ربی زيرکيار

۵/د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/ليندۍ (قوس)/۱۳۸۹ المريز

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننـــــــــــه

ښاغلي ورور ابراهيم نعيمي دېته ملا تړلې ده چې د ژبې د اهميت په اکله زما خورې ورې پرتې ليکنې د کتاب په بڼه ټايپ او خپرې کړي. له دې امله چې د پښتو ټايپ مې نه و زده کړی، د ژبې د اهميت په اکله زما د ليکنو ستره برخه ناچاپه په ډيری (دوسيه، فايل) کې غلې شوې وه (يوائې دوه ليکنې مې په دې سرليکونو خپرې شوې وې: «د احمد شاه بابا بې کماله لمسيان په ارګ کې» ، او «پښتو په ارګ، جومات او اساسي قانون کې»). پاتې شپږ فصلونه، ننتوځ او پايله نوې او ناچاپه دي. زه د زړه له کومې د محترم ورور ابراهيم نعيمي د تخنيکي، کلتوري او پوهنيزو هڅو منندوی يم او د ملي احساس او علمي خدمت ستاينه يې کوم. تود ه دې وي د دې ښاغلي او مبتکر ورور خپلو اکه کلتوري دېره !

ډاکټر رحمت ربی زيرکيار

۵/ د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/ليندۍ(قوس)/**۱۳۸۹**المريز

زرخېړۍ (تَو زند اُکس) ،کليفورنيا ، امريکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــــــــتوځ

نن د پوهاوي راپوهاوي د لوښي (وسيلې) په ډول د ژبې وظيفه اسانه شوې ده، خو خبره د ژبې په هويتي-احساسي وظيفه کې ده او په يوه مشخصه سياسي ټولنه(دولت) کې د ژبې د سياسي اقتصاد په ساحه کې ده.

دا کتاب د ژبې بېلا بېلې ديني، ازلي(ذاتي)، تاريخي-پرمختيايي، ، هويتي، ارتباطي (مراوده وي)، سياسي-ملي او اقتصادي څنډې څيړي، په بشري ټولنو کې د ژبې اهميت را سپړي، او هغې مشکلې پوښتنې ته د ځواب په ميندلو رڼا اچوي چې ژبه له کومه راغله. بله غټه پوښتنه دا ده چې که د ژبې تکاملي پرمختيا (اِيوليوشنري ډيولپمينټ) واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وي او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږي؟! دې پوښتنې ته ځواب به د راتلونکو پوهانو په مغزو کې خاپوړې وکړي

ژبه نږدې يوه «معجزه» ده چې په وينا کې نه ځايېږي، تو پير نه لري چې له کومې څنډې ورته وګورو. که ژبه نه وای، دينونه به ناشوني وای، انسانان به يو بل ته پرديان وای، ... بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپيوټرنيټ (کمپيوټري جال) نن يوه اريانوونکې پرمختيا ده، خو د پخواني بې جسمه واقعيت(ژبې) سيوری دی. په دې کتاب کی به لوستونکې د ژبې د بحث د ژورتيا خوند وڅکي، د ژبې د مرموزو څنډو ننداره به وکړي، او د امريکايي کمياګر او ژبپوه بن جمين لي وورف د فرضيې(هيپاتيزيس) سره به اشنا شي.

په دې کتاب کی سربيره په ډالۍ، مننې، ننتوځ، پايلې (نتيجې) او دوه ملونو اته پړکي (فصلونه) خوندي شوي دي. لومړي پړکی د ژبې په منشا راڅرخي. دوهم پړکی د ې پوښتنې ته ځواب لټوي چې په نولسمه پيړۍ کې په فرانسه کی د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا په اکله بحث منع کړی و. دريم څپرکی زما په خوب ليدلو (۱۳۷۵-۸-۱۸ لمريز=۹ نومبر۱۹۹۲ زيېز) را چاپير دی چی په صحنه کی يې احمد شاه بابا، پښتو بابا محمد ګل مومند، ويد اند (علامه) سيد جمال الدين افغان، رام چند، او محمد څرګند لوبغاړي دي. په څلورم پړکي کی د افغانستان د يوه کړکيچ په هغه توپير ګړيزم چی د سياسي هېوادوال(سياسي تبعه) او کلتوري هيوادوال ترمنځ عملا په دولتي رسمي اداروکې ليدل کيږي. په پنځم پړکي کی په ارګ(دولتي مرکز)، جومات، او اساسي قانون کی د پښتو په چلن رڼا اچول شوی ده. په دی پړکي کې اروا ښاد وزير محمد ګل مومند په شلمه پيړۍ کې د لومړي او هغه جدي مفکر په څير معرفي شوی دی چی د ژبې په سياسي اقتصاد پوهېده. په شپږم پړکي کې دوه هيواد دوست پښتون ساپوهان(پوهاند سيد بهاالدين مجروح او ډاکټر کبير ستوري) معرفي شوی دي او په څنګ کی يې د طنز په ډول په ګوانتانمو کې د پښتو رسمي کېدنې ته او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلالت چپن حامد کرزي په ارگ کې د پخوا په شان د فارسي رسمي کيدنې ته گوته نیول شوې ده. اووم پړکی د ژبې او عقل په اکله په یوه مهمه عربي مقوله پیل کیږي چی د ژبپوهنې ډاکټر نیکولس اُستلر پرې د خپل پنځه کتاب سریزه پیل کړې ده. په دې تر ټولو اوږده پړکي کې د رسمي او ملي ژبو پولې ښودل شوې دي، د ژبني ټکرونو لاملونه ښودل شوي دي، او د ژب سیاست (د ژبې د معیاري کولو) او د ژب پلان اساسات او بېلگې په کې انځور شوي. په اتم پړکي کې په برتانوي پاکستان کې چې د افغانستان په خاوره یې خېټه اچولې ده او د پښتونخوا سره استعماري چلن کوي، د پښتو ژبې سیاسي اقتصاد راسپړل شوی دی. استعماري اسلامي پاکستان د دې مخه نیولې ده چې په پښتونخوا یانې افغانیه کې دې پښتو ژبه د پښتنو په هویت سازۍ کې اغیزمن رول ولوبوي. په هند کې د مغلو د واکمنۍ له برکته اردو ژبه چې په برتانوي پاکستان کې د اووه عشاریه درې سلنو (۷،۳٪) وگړو (مهاجرو) ژبه ده په دغه هېواد کې ملي او اسلامي ژبې ته جگه شوې ده. خو په برتانوي پاکستان کې پښتو ژبې د دې وس و نه مینده چې د قدرت په قلمرو کې د برخې خاونده شي. په پایله کی مې د بحث تنسته رالنډه کړې ده او په ښکېل شوي افغانستان کې د ژبې د کړکېچ د حل لپاره مې خپلې ماتې گوډې سپا رښتنې وړاندې کړې دي.

گوندې زما دا کتاب گوتې په افغانستان کی د ژبې د احساسي مسلې منطقي بحث ته لار پرانیزي او په دې ډول د علمي بحث په رڼاکې د حل لار ولټوله شي. وروري به کوو، حساب تر منځ. «له کوراو کلي ووځه، خو له نرخه مه وځه !» افغانان باید د نورو ملي ټولنو له واقعیتونو نه نوکې زده کړه وکړي. نږدې لس کلونه وړاندې د ۲۰۰۰ زیږیز کال په پسرلي کې د اسلامي ایران ولسمشر محمد خاتمي د ایران په شمال کې د گورگیانو غونډې ته په وینا کې په دې ټکي ټینگار وکړ چې: «درین دنیا نمی توان از کثرت صرف نظر کرد.» ولولئ: رحمت ربی زیرکیار، ملي ستم، ملیت او خراسان. خپروونکی: د پښتني کلتور د ودې ټولنه-جرمني، د خپرونو لړۍ ۱۲. چاپخی: ملت پریس، لاهور. د چاپ کال: ۱۳۸۰ لمریز/۲۰۰۰ زیږیز، ۱۱۹ مخونه، دلته ۲ مخ

د سمبر /۱۲ /۲۰۱۰= ۲۰ لیندۍ(قوس)/ ۱۳۸۹ زرڅېړۍ، کلیفورنیا، امریکا

ډاکټر زیرکیار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه له کومه راغله؟

له فرعونه تر دې دمه «په علم کې خوراکلک مشکل» دې پوښتنې ته دځواب ميندل دي چې ژبه د کومه راغله؟ تراوسه انسانان يوائيني ژوي دي چې دوينا پيرزوينه پرې شوې ده. که له يوې خوا ژبه لوښې«وسيله» ده دپوهاوي راپوهاوي(افهام وتفهيم) لپاره، نو له بلې خوا ژبه ترون اوغوټه ده دپيژاند (هويت) لپاره. دوسيلې په ډول د ژبې وظيفه اسانه شوې ده. نن ناشونې نه ده چې دامريکې له راکي غرنه يو امريکايي په انگريزي ژبه د سپين غر ديو پښتون سره په پښتو ژبه دهمزمان الکترونيک ژباړې په برکت مفاهمه وکړې بې له دې چې دواړو د يو بل ژبې زده کړې وي.

خوخبره د ژبې په هويتي –احساسي وظيفه کې ده ، اوپه يوه مشخصه سيمه کې د ژبې دسياسي اقتصاد په ساحه[1] کې ده. هغه ولس چې خپل دولت يې نه وي جوړ کړی، رسمي ژبه نلري خو ملي ژبه لري. عموماً ملي ژبه دولتونه زيږوي، او بيا دولتونه رسمي ژبه ټاکي.

«قوة الانسان في عقله ولسانه.» دډاکټر اولستر[2] دپنډ کتاب سريزه په دغه عربي مقوله پيل شوې ده.
(اوستلر، دلفظ امپراتوري: د ژبې يو تاريخ، نيويارک اولندن: هارپر ۲۰۰۲)

يوسل ودوه څلويښت(۱۴۲) کلونه وړاندې په (۱۸۸۲ز) کال کې، په پاريس کې د ژبپوهنې ټولنې د ژبې دمنشأ په اکله بحثونه منع کړل. له دې نه شپږ کلونه وروسته په(۱۸۷۲ز) کال، په لندن کې دلغت پوهنې ټولنې(فيلولوجيکل سوسايټي) عينې لار غوره کړه. د يوې پيړۍ لپاره د ژبې دپرمختيا په اکله بحثونو ته پاټک اچول شوی و. په (۱۹۷۰ز) کلونو کې، د ژبې دمنشأ (پيل) او پرمختيا به اکله غلي شان بحثونه پيل شول، او ډيرځلې به ورسره يوه بښنه هم مل شوې وه. پايله دا شوه چې دغه غلي بحثونه غلي پاتې نشول، بلکه ديوه درانه او اوږده وربښت په شان يې په تيرو(۳۰) کلونو کې دمضمونو، کتابونو او غونډو خوړونه راوويستل. اوسني په بحثونو ډک او منډلي حالت څه ناڅه انارشي (ګډوډي او خپل سري) رامنځته کړې ده چې په پايله کې يې بنايي ځينې خلک دپخواني حالت خوبونه ووينې، او د ژبې
د منشأ او پرمختيا په اکله دبحثونو بنديز غوره وګڼي؟!

دچارپوهانو ډيره کيان په دې اند دي چې ژبه اساساًيو ځانګړې بشري استعداد دی. خو په وراثت پوهنه[3]، لرغون پوهنه(ارکيالوجي) ، عصبي تن پوهنه(نيوروفيزيالوجي) او په کمپيوټري ماډلونو کې پرمختګونو غښتو او کله ناکله

---

[1] - political economy of language

[2] . Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language History. New York and London: Harper perennial, 2006,xix

[3] - genetics

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکیچنو علاموا ولاربنودنو ته لارپرانیستلې ده. کریستن کینیلي[4] په خپل وتلي کتاب کې د ژبې د منشأ په اکله اوسنۍ بحثونه راغونډ کړي دي
لیکواله دعلوموتجربه کاره ژورنالسته ده او له کمبریج پوهنتون نه یې په ژبپوهنه[5] کې ډاکتري ترلاسه کړې ده. د دې کفایتونو په مټ لیکواله ددې لایقه ده چې خپل کتاب (نن په علم کې دخوراکلک مشکل) په حل راوڅرخوي[6]
ژبه نژدې یو «غیري قابل بیان معجزه» ده، تو پیرنلري چې له کومې څنډې نه ورته وکسو. ژبه هغه لوښې (وسیله) ده چې انسانان یې له سپیره ډاګ نه راوویستل تاریخ یې هسک کړ، اوموږته یې ددې وس راکړ چې فکروکړو، دغه ډول څیزونه په تصورکې انځورکړو او خپل مجرد[7] فکرونه په خورالیرې واټنونو کې د یوبل په پوهاوي راپوهاوي (افهام او تفهیم) کې وکاروو. خوکوټلې پوښتنه داده چې پخپله ژبه له کومه راغله؟!! په دې اکله دوه نظریې شته
لومړې نظریه هغه یوه ده چې دامریکې د وتلي ژبپوه نوام چامسکي[8] له خوا راوتلې ده او له کلونوراهیسې برلاسې ده. په ساده وینا، د پوهاند چامسکي په انـد:
۱- ژبه یو ځانګړې بشري استعداددی
۲- ژبې دانسانانو په پیدا ایښت[9] کې کلک سیمونه غځولي دي.[10]
۳- ژبه دخپلو اجزأتو لپاره مخکې له مخکې ټاکل شوي (ازلي) ګرامري قواعدلري. په بله وینا، ماشومان دګرامري جوړښت په اکله ذاتي یا اذلي پوهه لري، اودغه ګرامري قواعد په ټولو بشري ژبو کې خوندي شوي دي. دغې ذاتي یافطري[11] پوهې ته جهاني ګرامر[12] وایي. دنړې د ژبو توپیرونه دانسانانو په مغزوکې دنصب شوو مشخصاتو[13] په څیر پراته دي. دپوهاند چامسکي په اند، دانسانانو ماغزه د شعوري او ادراکي فکرچینه ده. دلته ادراکي عملیې[14] رواني دي چې په فکر[15] (تعبیر، احساس)، تفسیراوتحلیل، حافظه.... اوتصورراڅرخي. خوکیدای شي چې انسانان

---

[4] - Dr.Christine Kenneally, the First word: The Search for the origins of language. New York: Viking/Penguin Group, 2007, x+357 pages
[5] - Linguistics
[6] - The hardest problem in science today.
[7] - abstract
[8] - Noam Chomsky

[9] - genes
[10] - Hardwired into our genes
[11] - innate
[12] - Universal grammar
[13] - Parameter settings in the brain
[14] - Cognitive processes
[15] - Perception

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته متوجه نه وي. د پوهاند چامسکي له دغه ډول نظره سړي داسې پوهيږي چې د ژبې تکاملي مفکوره لړترلږه دشک لاندې ده. دليل يې دادی چې د ژبې دتکاملي پرمختيالپاره لاتراوسه داسې کلکې نښې نښانې[16] نه دي ميندل شوي چې دډيرو زمانوپه اوږدوکې د ژبې منشأوښيي. په بله وينا ، مشکل دادی چې پخوانۍ وينا(لومړی لفظونه يا لومړۍ وينا) جسمي نښې نښانې (فوسيلونه) نلري.

د ژبې په اکله دوهم نظر د ژبې په تکاملي پر مختيا (ايولوشنري ډيولپمنټ)راڅرخي.

د ژبې د منشا د ميندلو لپاره د ادراک پوهانو ، ژوندپوهانو ، وراثت پوهانو ،او ژوپوهانو[17]څيړنې د سړي هيله غښتلې کوي چې د ژبې تکاملي پرمختيا به يو وخت راجوته(برسيره) شي. په دې اړوند کې د کريستين کينيلي کتاب[18](لومړی ټکی: د ژبې د منشأګانو لپاره څيړنه، نيويارک ۲۰۰۷) ګټور معلومات وړاندې کوي. په دې کتاب کې ليکوالې کلکه هڅه کړې ده چې د ژبې دتکاملي پرمختيا تنسته راوسپړي، اوپه دې رڼا واچوي چې څنګه د دغې پټېنې (قشري) عمليې په اوږدوکې يو غږېدونکی ژوی[19] راوتلی دی. بيلابيلې تجربې(لکه داشاروپواسطه دبيزوګانو وينا ، دتوتيانو ادراک، په بيزوګانو کې دشميرنې اوګرامر استعداد ، اوپه دولفين[20]کې ځان پيژندنه)[21] موږ ديته رابلې چې د ژبې درامنځته کيدلو په اکله په خپل نظرکې بدلون ته چمتوشو. داسې معلوميږي چې ژبه زموږ په جينونو[22]کې دناڅاپي، اريانونکې اوښتون له لارې نه ده زيږيدلې بلکې ديوې تدريجې عمليې په اوږدوکې رامنځته شوې ده چې جسمي، عصبي او کلتوري نوښتونه پکې شامل دي.

اوس انسانان کولای شي چې دکمپيوترونو نړيوال جال ته ورننوځي، اوديوڅوتڼيو په ټومبلو سره د معلوماتو په نړۍ کې وګرځي، اودنااشنا خلکو سره په يوه داسې کچه راشه درشه(مراوده) کې اخته شي چې يوڅه وړاندې يې چاتصورنشو کولای. دبريښنايي جال(کمپيوترنيټ) راويستل په تخنيکي پرمختيا کې يو محيرالعقول ټوپ و. خو په عيني حال کې دغه اريانوونکې پرمختيا ديوغټ او پخوانۍ څه سيوري و.د هغه څه سيوري چې موږ ورته ژبه وايو. په واقيعيت کې ژبه ترهرڅه دمخه او ستره معلوماتي شاهراه[23] ده ياني ژبه(نړدۍ لومړۍ واقعي نړۍ)[24]ده. ژبه

---

16 - Fossils

17 - Animal researcher

18 - The First word

19 - Talking animal

20 - Dolphins

21 - Self-awareness

22 - Genes

23 - Information highway

24 - The first virtual world

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعي جهانشمول جال[25] دی چی هرڅوک ورته لاسرلری (مخ ۳).

لیکل یوډول فوسیل(نښه، علامه) ده. لیک موږته دهغو ژبو په اړکله یوڅه ویلی شي چې پخپله لیک کې ثبت شوي وي. پخپله لیکل شپږزره(۲۰۰۰) کلنه مخنیه(سابقه) لري(مخ ۵). ژبه غیري جسمي، معنوي موجودده، له دې امله الفاظ ډبرین، کلک موجودیت نشي لرلی. خو د انسانانو په وجود کې د ژبې سره اړوند جسمي غړي د ژبې په تکاملي عملیه رڼا اچولی شي. ماغزه، ژبه، مري، سږي، پزه او وړه ژبه (الکي ژبه) ټول «دقیقاً د غږ په تولید کې شامل دي»[26]:

دانسان په وجودکې پاسته نسجونه[27] زرله منځه درومي. وروسته له اوږدې زماني، انسان په دې بریالی شوی دی چې د ژبې سره داړوند وفوسیلونو چاپونه(اثرونه)[28] پیدا کړي. هغه چاپونه چې دلرې پخوانیانو هډوکو پرېښي دي. خو دانسان دککرۍ کچه(اندازه) یا د ورون هډوکي د ژبې د پرمختیا په اړکله زموږ پوهه همدومره غښتلې کولی شي.

دانسان دلرې پخوانیانو دهډوکو دفوسیلونو دچاپونو(اثرونو) اندازه موږته نشي ویلای چې لومړی غږ[29] کله ویستل شوی و. دغه چاپونه یا اثرونه موږته نشي ویلای چې لومړي ټکي یونوم و(لکه ځرمن، زمري، تیږه)، یوصفت و(لکه ګلالی، غوریالی، توریالی)، یوفعل و(لکه ځښل، خوړل، وهل، څملاستل، ځغاستل)... او که یوامرو(لکه ودانګه، وځښه، وخوره). زموږ د پخوانیانو هډوکي موږته نشي ویلای چې لومړی غږ چا ویستلی و یا چا اوریدلی و.

ایا ژبه دځان سره په غږیدلو[30] پیل شوه، او که د ژبې اساسي فطرت دادی چې اړیکمنه[31] یاني ارتباطي وي؟ خبرې(محاوره، صحبت) لږترلږه دوه انسانانوته اړتیالري. سړی څنګه یوداسې ژبه خلق کولای او را ویستلی شي چې په عیني وخت کې یې بل سړی په مطلب پوه شي؟ په بله وینا، که یو سړي ژبه(لومړی وینا) را وویستله، هغه دخپلې وینا په مطلب پوهیده. هغه دوهم سړی چې لومړی اوریدونکی و، دلومړي وینا کوونکي په مطلب څنګه پوه شو؟ په ساده ژبه: وینا خود شفر(رمز) په شان وه. (هغه رمز و چې پخپله ویونکي یې کیلي لرله او پرې پوهیده)، هغه اوریدونکي د شفر کیلي څنګه مینده کړه. هغه کیلي چې د ویناډکون(متن، مطلب) را وسپړي[32]؟ فوسیلونه[33] دغه

---

[25] - Real worldwide web

[26] - Are all intimately involved in speech production

[27] - Tissues

[28] - impressions

[29] - first word

[30] - Soliloquy

[31] - communicative

[32] - decode

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې ته ځواب نشي ویلای. کوم آینشتاین[34] به هم پیدا نشي چې د ژبې تکاملي پرمختیا ته یو اځنی ارت او برلاسی نظر واچوي. دلغتونو او جملو ډیرې پخوانۍ منشأګانې رابرسیره کول دیته اړتیا لري چې یو شمیر بیلا بیل علوم، په سلګونو ژمنوال(متعهد) او زیرک چارپوهان، او یو شمیر سترګوراو او ړدفکره وګړي[35] ګډ کار ته ملا وتړي.او ګډ معلومات راوباسي. په دې پوهیدل چې ژبه څنګه پیل شوه، هغې ټکنالوجۍ ته اړتیا لري چې «تیره اونۍ راوتلې وي، او هغو تجربو ته اړتیا لري چې پرون اجرأشوي وي.»[36]

دلته وینو چې دشفرکیلي ژباړې ته ورته ده. که ښه زیرشو، دیته به مو پام را وګرځي چې ښایي بیله ژبې به انسانان یو وبل ته پردیان وای: بې له ژبې به انسانان د یو بل په احساس نه پوهیدلای، بیله ژبې به د یو بل په ګټه نه پوهیدلای، بې له ژبې به یې استعدادونه پټ وای، بې له ژبې به یې فکرونه شړوای، بې له ژبې به انسانان بې برکته وای، بې له ژبې به د ینونه ناشوني وای، بې له ژبې به تاریخونه ورک وای!

یو ه غټه پوښتنه داده چې که د ژبې تکاملي پرمختیا واقعیت وي، دغه عملیه به نوره په کومه خوا روانه وي، او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختیا به کوم پړاو ته ورسیږي؟[37]

دډاکټر کریستین کینیلي «لومړی وینا»[38] په نوم کتاب وروستني وینا نه ده. په دغه سرلیک هغه چارپوهان بې برخې پاتې شوي دي چې په علامت ژبه[39] کې یې نوم ویستلی دی[40]. داسې بریښي چې د «لومړی وینا» په نوم کتاب کې، ژبې ته یواځې دوینا ژبې[41] په سترګه کتل شوي دي. پخپله د کتاب لیکواله ډاکټر کریستین کینیلي کاږي چې ویناد ژبې لپاره «حیاتي» یانې ژبنته ډیره مهمه[42] ده. سره له دې هم، ژبه د لاسونو په خوځولو او د مخ په څیره کولو[43] کې

---

33 - Fossils

34 - Einstein

35 - Visionary individuals

36 - Finding out how language started requires technology that was invented last week and experiments that were conducted yesterday. Pp.5 - 6

37 - (If language has evolved, where will it head next? And where, for that matter, will we?) (P.11).

38 - The first word

39 - sign language

40 - Ursula Bellugi, Karen Emmorey David F. Armstrong, Sherman willcox, and the late William C. stokoe

41 - speech language

42 - crucial to language

43 - expressions

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شان غځېدلی ده لکه په غړونو[44] کې چې خوندي شوې ده. بنا یې ژبه به په لومړي پړاو کې د علامت ژبې په څېر را منځته شوې وي، او وروسته به يې د غږ ژبې او وينا ژبې په څېر مختيا کړې وي. اوس هم وينو چې لاسي حرکتونه زموږ په وينا کې او بدل شوي دي. د زياتو معلوماتو لپاره ولولی د امريکې په اوکلند پوهنتون کې د ساه پوهنې د پوهاند کتاب:[45]

د مغزو او ژبې اړيکې په هغو انسانانو کې هم ليدل کېږي چې حمله (سکته) پرې راغلې وي، يانې (سټروک ويکټمز)[46] وي. سکته وهلي انسانان د وينا قدرت له لاسه ورکوي چې افوزيا[47] ورته ويل کېږي. په دغسې حالت کې هغوی نه يوازې دا چې په راشه درشه (مراوده، کمونيکيشن) کې مشکلات لري، بلکه دا هم ورته ډېره سخته وي چې معلومات رده بندي[48] کړي، په ياد کې يې وساتي او تنظيم يې کړي. د ډاکټرې کريستي کينيلي په کتاب (لومړۍ وينا) کې يو پام وړ پوښتنه خوندي شوې ده: څه به پيښ شي چې که يو بيزو چې علامت ژبه[49] يې زده کړې وي لومړي ځل يو بل بيزو وويني چې په عين اندازه يې علامت ژبه زده کړې وي؟ د دغه مخامخي پايله دا شوه چې په علامت ژبه کې د دواړو همسويه بيزوګانو ترمنځ راشه درشه (مراوده) ونشوه، بلکه پر ځای يې د دواړو ترمنځ د «علامت چغو جګړه» راپورته شوه:[50]

دا تجربه يو ځل بيا په سړي کې دا فکر غښتلی کوي چې ژبه يوه انساني ځانګړتيا ده.

يوناني تاريخ پوه هيرودت[51] لومړی انسان بريښي چې نژدې دوه نيم زره کلونه وړاندې به يې د ژبپوهنې[52] يو غټ ټکی ته ګوته نيولې وي. دغه شان مصري واکمن، فرعون سميتيکاس[53] (۶۶۴ تر ۶۱۰ قبل الميلاد) لومړی سړی بريښي چې څه د پاسه دوه نيم زره کلونه وړاندې به يې د ژبپوهنې ډېره ترخه تجربه بشپړه کړې وي. هيرودوت (۴۸۵ تر ۴۲۵ قبل

---

[44] - vocalizations

[45] - Michael C. Corballis, From Hand to mouth: The Origins of language. Princeton university press,2002

[46] - stroke victims

[47] - aphasia

[48] - categories

[49] - sign language

[50] - "What resulted was a sign-shouting match,neither ape was willing to(isten), Dr.Kennaeally reports.

[51] - Herodotus

[52] - Linguistics

[53] - Psammeticus

(c) ketabton.com: The Digital Library

المیلاد) په مصر کی دخپل سفرپه اوږدو کی په یوه اریانونکی تجربه خبرشو۔ په هغه تجربه چی دفرعون سمیتیکاس په امربشپړه شوی وه. هیرودوت کاږی چی دغه فرعون په دوه(۲) ماشوم هلکانو په یوه لرې اوپټ ځاي کی دیوالونه راتاوکړل اوپه دی ډول یی له بهرنی تماس نه ګوښی اوبیل کړل. فرعون سمیتیکاس په دی اند وه چی هرڅه د دغو هلکانو له خولی را ووځی د انسان د ژبی پیل(منشأ) به وی اود نوروژبو لپاره به کیلی وی. دتاریخپوه هیرودوت په وینا په انزواکی ساتل شوو هلکانو په فریګیان[54] ژبه کی دډوډی لپاره لفظ (بیکس)[55] راوویست.

فریګیاداوسنی ترکیی په منځ کی یوه پاچهی وه. مسیدونیا(مکدونیا) دجنوب ختیز یوروپ هغه سیمه وه چی دیونان، بلغاریا اویوګوسلاویا ځینی برخی پکی شاملی وی. مکدونیادیونان په شمال کی دیوی لرغونی پاچهی نوم هم و. فریګیانو[56] په لرغونو وختونوکی په مکدونیاکی ژوندکاوه. هغوی په پیل کی دبروګیس[57] یا بریګیس[58] په نومونو یادیدل. ورپسی دفروګیس[59] اوبیا د فریګیس[60] په نومونو یاد شول. دا هغه مهال وچی په لرغونی یونان کی یونانی ژبه ملی(هیوادنی) مقام ته نوه رسیدلی. دتروی[61] دښاری دولت په مهال ځینی فریګیان دتروجانو په ټلګرتیا[62] اوحمایت سره اناتولیا(اوسنی ترکیی) ته لاړل. تروی[63] په شمال لویدیزه کوچنی اسیاکی د داردانیلس په شاوخواکی لرغونی ښاروا ود تروجن جګړی[64] سیمه وه. پخپله تروجن ژبی د مړینې خوند وڅاکه. له دې امله سخته ده چې په ډاډ سره د تروجن ژبې اوفریګی ژبی اړیکی راوسپړل شی. لاتراوسه دا هم نه ده جوته شوی چی فریګیان به کله په ترکیه کی هتیت امپراتوری[65] ته ورغلی وی اوددغی واکمنی سره به یی څه ډول اړیکی ساتلی وی. معمولاً

---

[54] - Phrygian

[55] - Bekos

[56] - Phrygian people

[57] - Bruges

[58] - Bryges

[59] - Phruges

[60] - Phryges

[61] - Troy

[62] - Trojan allies

[63] - troy

[64] - Trojan war

[65] - Hattite

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسی اټکل کیږی چی هتیت واکمنی به له نن نه دری زره دوه سوه(۳۲۰۰) کلونه وړاندی ددولس سوه(۱۲۰۰) قبل المیلاد په شاوخواکی خوبیالی شوی اومرګونی شوی. هو، په دا ډ سره ویل کیږی چی فریګیا[66] دهتیت په خاوره کی رامنځته شوی وه، اودفریګیا دولت په اتمه(۸) قبل المیلاد پیړی کی راجګ شوی و. فریګی ژبه دشپږمی زیږی پیړی پوری یانی نږدی دد یارلس سوه(۱۳۰۰) کلونولپاره ژوندی پاتی شوی وه. په بالکان کی فریګیان په یونانی مکدونیاکی مدغم شوی وو. دیونان لرغونی حماسی شاعر هومر[67](اتمه یا اووه مه قبل المیلاد پیړی) په خپل ایلیاد[68] نومی اثرکی تروجن جګړی ته ګوته نیولی ده. تاریخپوهان وایی چی هومرشاعرو، نه مورخ. له دی امله دنوموړی له خوا وړاندی شوی تاریخی معلومات باید په احتیاط سره وکارول شی، که څه هم ځینی تفصیلات یی دلرغون پوهانو(ارکیالوجستانو) له خوا منل شوی دی. فریګیانو یوه اینډو-اروپایی[69] ژبه ویله، او هغه پتی(الفبا) یی منلی وه چی اصلاً فونیشیانو[70] راویستلی وه. پخپله فونیشی پتی دوه ویشت(۲۲) توری لرل چی له کنعانی وزمه یا سینایی وزمه ژبی[71] نه راوتلی وه. د کنعانی وزمه ژبی پتی لومړنۍ غلی(صامت، بی غږه) الفبا وه. کنعان یا سینا په اتلسمه(۱۸) یا اووه لسمه(۱۷) قبل المیلاد پیړی کی د مصریانولخوا نیول شوی وه. که د کنعانی وزمه یانی مخکنی کنعانی ژبی پتی ته یو ځغلنده نظرواچوو، وبه وینو چی په اصل کی له مصری تصویرلیک[72] نه راوتلی ده. په لنډه وینا: د مصری اغیزپه مخکنۍ کنعانی ژبه[73] پریوتلی و، مخکنی کنعانی ژبی په فونیشی ژبی اغیزاچولی واو فونیشی ژبی په خپل وارسره فریګی ژبه[74] تراغیزلاندی نیولی وه.

دفرعون سمیتیکاس ربړونکی اوغونی زیګوونکی تجربی وښودله چی که څه هم ماشومان ځانله(منزوی) پریښودل شی، هغوی کولی شی چی په خپل منځ کی ژبه راوباسی. یونانی تاریخپوه هیرودوت له دغی تجربی نه دی پایلی ته ورسید چی انسانان دخبرود استعداد سره زیږیدلی دی. دفرعون سمیتیکاس له تجربی راهیسی،

---

66 - Phrygia

67 - Homer

68 - Iliad

69 - Indo - European

70 - Phoenicians

71 - Proto-canaanite or proto – sinaite

72 - hieroglyphic signs

73 - Proto – Canaanite

74 - Phrygian

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیلسوفان د ژبې د منشأ په لټه کې لګیا ه شول او په دې ارمان وو چې که د فرعون سمیتیکاس تجربه تکرار کړای شي. خو اخلاقي معیارونو د ې اجازه نه ورکوله چې ماشومان په یوه لرې او ځانله جزیره کې په خپل منځ کې پرېږدي او وګوري چې د کومې اصلي ژبې په راویستلو به بریالي شي؟ بله پوښتنه دا وه چې که په انزوا کې ساتل شوي ماشومان اصلي(لومړنۍ) ژبه را وباسي، موجودو ژبو ته به څومره ورته وي؟ له نن نه نژدې پنځه ویشت کلونه(**۲۵**) وړاندې په نولس سوه اتیا(**۱۹۸۰**) کلونو کې، ژبپوهانو یوه وړه خزانه ومینده:

دفرعون سمیتیکاس تجربه بیله کوم پلان نه په مصر کې نه، بلکې داځل د لاتین امریکې په نیکاراګوا کې تکرار شوه. اته ویشت(**۲۸**) کلونه وړاندې په(**۱۹۷۹**ز) کال کې په نیکاراګوا کې انقلاب رامنځته شو:

نوی رامنځته شوي واکمنې په خپل هیواد کې د لومړي ځل لپاره دکڼو[75] ماشومانو د روزلو پروژه پرانیستله. په سلونو ماشومان په ماناګوا کې په ښوونځیو کې ومنل شول. کاڼه زده کوونکي د نړۍ له څه د پاسه دوه سوه علامت ژبو[76] نه بې برخې پاتې شوي وو. هغوی په خپلو کورونو کې د خوراک او څښاک لپاره بیلا بیلې او ډېرې ماتې ګوډې ژبوزمه ځیرې پیښې[77] زده کړې وې، خو خپل منځه پوهاوی ناشونی و. کله چې کاڼه ماشومان په ښوونځي کې راټول شول، د یو بل په محدودو اشارو او ځیرو پیښو یې ژبنې ودانې پیل کړه او په خپل منځ کې یې ګډه علامت ژبه رامنځته کړه.

په دغه نوې علامت ژبه کې چې د نیکاراګوا یې علامت ژبې په نوم مشهوره شوه، بهرنیو ژبپوهانو هغه څه ولیدل چې د امریکې نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي[78] ورته نړیوال ګرامر[79] ویلی و. په دې ډول ژبپوهانو ولیدل چې ژبه پخپله د ماشومانو له خوا رامنځته شوه، نه د لویانو په واسطه. د کڼو زده کوونکو نوې ژبې د مروجې هسپانوي ژبې سره یعنې د ښوونکو له ژبې سره توپیر لاره. ښوونکي وایي چې په ښوونځي کې د دوی موجودیت د کڼو زده کوونکو په نوې ژبه باندې اغیز نه لاره. د ساندینیستاس[80] تعلیمي مامورین په پیل کې د شوروي اتحاد د چار پوهانو د مشورې په واسطه تیروتل. شوروي چارپوهانو ورته ویلي وو چې«ګوت املا»(فینګر سپیلینګ)[81] دې

---

[75] - deaf

[76] - sign language

[77] - mimics

[78] - Noam Chomsky

[79] - universal grammar

[80] - Sandinistas

[81] - Finger spelling

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکڼو ماشو په ښوونځې کې وکارول‌ه‌شي. ګوت املا د ويناژبې پټې ياني الفباد ساده اشاروپواسطه انځوروي. ګوت املاپه واقعيت کې لاس پټې ده چې دلاس دګوتو داشاروله لارې دټکي(لفظ) توري(حرفونه) ښيي. دبيلګې په ډول:
توري تمثيلوي، خورلاس(دلاس تلې اوټولې ګوتې A دلاس موټې ياسوک د
توري ښيي، داشاري ګوته اومنځنۍ ګوته چې B ولاړې اوديوبل په څنګ کې) د
توري معرفي کوي، بې له غټې اوکوچنې V ولاړې اوله يوبل نه لرې وي د
توري په ښه کوي[82] W ګوتې نه دري نوري ګوتې ولاړې اوله يوبل نه لرې د
دپخوانې شوروي اتحاد د چارپوهانو سپارښتنه چې دنيکاراګوا دکڼو ماشومانو په ښوونځې کې دې ګوت املا وکارول‌ه‌شي، ګټوره نشوه. دليل يې دا وچې کڼو ماشومانو چې دالفاظوفکرنه لاره[83]، څنګه به په پټې(الفبا) پوه شوي واي. دتدريس ناکامې ستراتيجې کانه ماشومان دې ته اړکړل چې پخپله لاروباسي اودخپلې ژبې ابادې[84] په خپلولاسونواومخونو هسکه کړي. دماناګوا ښوونکې په دې پوه شول چې کڼو ماشومانو خپله ګډه ژبنې راشه درشه راوويستله–هغسې راشه درشه(مراوده) چې پخپله ښوونکې پرې نه پوهيدل. دانو څه وو؟!
له نن نه دوه ويشت(۲۲) کلونه وړاندې د(۱۹۸۲ز) کال په نيمايي کې، دنيکاراګوا دپوهنې وزارت دامريکايي پوهاندې جودي کيګل[85] سره تماس ونيوچې په شمال ختيزپوهنتون کې دژبپوهنې چارپوهه وه اوپه نيکاراګوا کې رامنځته شوي انقلاب(۱۹۷۹ز) ورته څه ناڅه خوندوركاوه. هغې ته بلنه ورکړل شوه چې دنيکاراګوا په مرکزمناګوا کې دکڼو ماشومانودښوونځې معما راوسپړي. پوهانده جودي کيګل هلته لاړه اوورو سته له نږدې دري اونيويې دلس کلنواوتنکو ماشومانودعلامت ژبې دشفرکيلې ومينده. هغې سوکه سوکه دنوې علامت ژبې ګرامري نظام هم راوسپړه اوپه دې ډول يې دامريکې دنامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکې نظريه لاپسې راجوته(څرګنده) کړه چې«د ګرامربيالوجي»[86] ورته ويل کيږي اوپه مغزو کې پرته ده. دامريکې په رود ايلينډ کې په براون پوهنتون کې دفلسفې پوهاندې فيليشا اکرمن[87] دژبپوهنې په پوهاندې جودي کيګل باندې نيوکه کوي اوپه

---

[82] - " The American Finger spelled Alphabet consists of 22 hand shapes that – when held in certain positions and/or produced with certain movements – represent the 26 letters of the American Alphabet." American sign Language: Finger spelling. Electronic version. (Maj 15,2008)
http://www.lifeprint.com/asl101/finger spelling.htm

[83] - Concept of words

[84] - Linguistic structure

[85] - Judy Kegel

[86] - biology of Grammar

[87] - Felicia Ackerman

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه اړوندکی د امریکایی لیکوال لاورینس اسبورن[88] مضمون ته ګوته نیسی (اسبورن خپل مضمون د ۱۹۹۹ زییز کال د اکتوبر په میاشت په نیویارک ټایمزکی خپور کړی و ، او په هغه کی یې د نیکاراګوا دکڼو ماشومانو په علامت ژبه ړنا اچولی وه). لاورینس اسبورن کاږی چی د ژبی د اصالت لپاره په ماشومانو باندی دفرعون سمیتیکاس[89] بوګونکی تجربه ، نن سبا یوازی هغه څوک زغملای شی چی « دجوزیف مینګیلی ضمیر» ولری:[90]

" Yet only someone with the conscience of a Josef Mengele would carry out such an experiment." (Lawrence Osborne, "A Linguistic Big Bang", New York Times, October 24, 1999, Sunday, Late Edition. Electronic version (May 5, 2008), http//www.indiana.edu/~langacq/E/05/Nicaragua.htm

ډاکټرجوزیف مینګیلی(۱۹۱۱ – ۱۹۷۹) په جرمنی کی د ادولف هیټلرپه مهال داوشویتخ په اجبارتون کی[91] په بندیانو ، په ځانګړی توګه په غبرګونو[92] طبی تجربی کولی. پوهانده فیلیشا اکرمن په لیکوال لاورینس اسبورن هم ټونګه وهی چی متأسفانه دپوهاندی جودی کیګل په ضمیریی نیوکه نه ده کړی.

دفلسفی پوهانده فیلیشا اکرمن لیکی چی که د ژبپوهنی پوهاندی جودی کیګل[93] په نیکاراګوا کی دخپل تجربوی ښوونځی کڼوماشومانو اوتنکوځوانانو ته دامریکی علامت ژبه[94] ورښودلی وای، هغوی به دنوروکڼوسره د راشی درشی یانی مراودی وسیله درلودلای. په دی ډول.د پوهاندی فیلیشا اکرمن په وینا ـ ژبپوهاندی جودی کیګل لکه چی «ښکاری»د ذکرشووکڼو «دبریالیتوب امکانونه شنډکړل». [95]

ژبپوهاندې جودی کیګل[96] نه غوښتل چی دنیکاراګوا په تجربوی ښوونځی[97] کی « اصلی بومی ژبه شنډه» کړی. [98]

دامریکی نامتوژبپوهاند نوام چامسکی[99] هم دنیکاراګوا تجربه یوه اتثنایی «طبیعی» تجربه وګڼله.[100]

---

88 - Osborne

89 - Psammeticus

90 - Nazi concentration Camp Auschwitz

91- twins

91 - Kegel

94 - American sign language

95 - «Evidently, She(linguist judy kegel) would rather kill the life prospects of these (deaf) children, by leaving them unable to communicate with the outside world.» Brown university philosophy professor, Felicia Ackerman. « A linguistic Big Bang» pubished November 28, 1999(New York times, Thursday, May 8, 2008).

96 - Kegel

97 - Bluefields

98 - « we do not want to kill indigenous language.» quoted in Lawrence Osborne, op.cit.,p.5 of 8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهاندی جودی کیګل په وینا کی(چی د «اصلی بومی ژبې» و ژل یی نه غوښتل) موږ اتکلو وچی د راشی د راشی په کچه ژبه په پیژاند (هویت) کی هم غټ اهمیت لری؟ ! ۳۱ می ۲۰۰۸ زکال زیرکیار د زرخیړیو ښار، کلیفورنیا، امریکا

[99] - Chomsky

[100] - (a remarkable natural experiment), quoted in ibid., p.7 of 8

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځواب کاریکاتور: د ژبې د منشا بحث ولې تم شو؟

ما (زیرکیار) یوه میاشت وړاندې (۳۱ می ۲۰۰۸ زییز) د خپلې یوې لیکنې («ژبه له کومه راغله؟») لاسي نسخه بشپړه کړه او په همغه شپه مې جناب ډاکتر عبدالصمد حامد ته ورفکس کړه. په دغه لیکنه کې مې لیکلي وو چې له نن نه یو سل دوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندې په (۱۸۶۶ ز کال) کې، په پاریس کې
د ژبپوهنې ټولنې د ژبې د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. مشرپوه ډاکتر حامد رانه د جون په لومړۍ نیټه پوښتنه وکړه چې ذکرشوې ټولنې ولې د ژبې د مشأ په اکله د بحثونو دړه وتړله؟ دغې پوښتنې ته ځواب د همدې لیکنې چورلیز (محور) جوړ کړی دی.
یو امریکایي ټولنپوه لیکلي وو چې څیړونکي (محقق، ریسرچر) او جنایي پولیس د خپلو پلټنو لپاره لږ ډېر یو شان ګامونه پورته کوي. ما د ځواب د میندلو لپاره د اسې لار غوره کړه چې د نولسمې (۱۹) پیړۍ په ګاونډ یو پیړیو کې د ژبې د منشأ په اکله بحثونو ته غوږ ونیسم او بیا پخپله په نولسمه پېړۍ کې فکري اوښتنو ته راوګرځم.
«ډېر پخوا انسانانو، ژوو او پیریانو[101] ټولو به یو شان راشه دارشه کوله. بیا یو څه پیښ شول. وروسته له دې انسانان مجبور شول چې د یو بل سره په بیلا بیلو ژبو وغږېږي. خو هغوی هغه «پخوانی ژبه» په خوبونو کې او د پیریانو او ژوو سره په راشه دارشه کې وساتله.»[102]

داهغه افسانه ده چې د چایینی[103] په نوم امریکایي سورپوټکو له یوې قبیلې نه راپاتې ده، او لوستونکو ته د دې مجال ورکوي چې د ژبې د بحث د ژورتیا خوند وڅکي او د ژبې د مرموزوخنډونو په کتارو کې پاپې واخلي. چایینی سورپوټکي اصلا د امریکې په هغو سیمو کې استوګن وو استوګن وو چې اوس ورته کالرادو او ویامینګ ویل کیږي. وروسته له دې چې هغوی له خپل اصلي ټاټوبي نه په نولسمه (۱۹) پیړۍ کې وشړل شول، په مونتانا او

---

101 - spirits

102 - Long ago, men and animals and spirits all communicated in same way. Then something happened. After That, men had to speak to each other in different languages. But they retained (The old language) in dreams, and in communicating with spirits and animals.» Quoted in Danny K. Alford, «The origin of speech in a Deep Structure of Psi», phoenix: Ne Directions in the study of man, volume 2, No.2, fall/Winter 1978, electronic version, pages, (June 2, 2008)

103 - Cheynne

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکلاهوما ایالتونوکی یی واړول. لیکوال الفورد[104] په خپله پورتنی لیکنه کی کاږی چی دغه افسانه یی له جی ینګ بلډ هیندرسن[105] نه اوریدلی وه چی په برکلی کی دکلفورنیاپه پوهنتون(یو.سي.بي) کی د بومی امریکایی مطالعاتوپوهندوی و. پخپله الفورد چی په پورتنی پوهنتون کی په ژبپوهنه کې نږدې ډاکټرپوهیدونکی[106] و ، د ډاکټری څه د پاسه درې کلن تیزس یې په شعورکی د وینا او واټن پوهنې[107] (ذهنی ارتباط، دوراګاهی) په ژوروا ړیکیوراڅرخیده. واټن پوهنی یاذهنی ارتباط ته دماناجریان[108] ویلی شوچی بی له ویناچلیږی. یانی واټن پوهنه هغه مفاهمه ده یاهغه ذهنی اړیکتیاده چی واټن(فاصله) اووینا[109]پکی نه دی شامل.

د سورپوټکوپه قبیلوی پوهه کی دهغه واقعیت تصورغلی شوی دی چی لوستونکې د بن جمین لی وورف[110] ګننی(فرضیی، هیپاتیزس) ته بدرګه کولی شی اوهغوی ته له«عدن باغ» نه دلومړی انسان(ادم بابا) دویستلواو«دبابل برج» دناکامیدلوانجیلی کیسی وړپه زړه کولای شی؟! بن جمین لی وورف(۱۸۹۷-۱۹۴۱زکال)[111] دشلمی پیړی په لومړی نیمایی کی هغه وتلی امریکایی ژبپوه وچی ګننی(فرضیی) یی په شلمه پیړی کی د ژبپوهنی دبحثونودیره توده ساتلی وه. دبن جمین وورف په اند ، هغه ډول چی انسانان غږیږی دهغه په فکراغیزی اچوی، یعنی د ژبی جوړښت[112] د انسان پوهه(ادراک)[113] داغیزی لاندی نیسی.

په بله وینا په یوه کلتورکی د ژبی جوړښتونه کی چی همهغه کلتوردی نړی څنګه ووینی. په ساده وینا ، د انسان نړی لید[114] دهغه د ژبی په جوړښت کی غلی شوی دی. د بن جمین وورف مهم اثردهغه له مړینی(۱۹۴۱زکال) نه وروسته په (۱۹۵۲زکال)کی په دی سرلیک خپورشو: ژبه، فکراوواقعیت(۱۹۵۲اوبیا ۱۹۶۴زکال):[115]

پوهاند جان بیسل کارول(۱۹۱۲تر ۲۰۰۳زکال) امریکایی تربیوی ساه پوه، څیړونکی او ژبپوه وه. دغه شان ولولی دپوهاندپیټررالینس اثر:[116]

---

[104] - Alford
[105] - J. Youngblood Henderson
[106] - pre – doctor student
[107] - telepathy
[108] - flow of meaning
[109] - Speech
[110] - whorf
[111] - Benjamin Lee Whorf
[112] - Structure
[113] - cognition
[114] - world view
[115] - John Bissel Carrol(ed), (1956), Language,Thought and Reality: Selected Writing of Benjamin Lee Whorf . Combridge, Mass.: Massachusetts Institute of Technology, paperback, 1964
[116] - Peter c. Rollins, Benjamin Lee whorf: Lost Gen eration theories of mind, language, and religion. Ann Arbor, Mich.: Popular Culture Association, university microfilm international, 1980, pp. X+91

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیټرر الینس د انګریزی او امریکایی فلمی مطالعاتو پوهاند ، اوفلم جوړوونکی و. اوس متقاعد پوهاند دی.
بن جمین لی وو روف د خپلی مړینی پوری(۱۹۴۱ زکال) هغه تکرکړولی وچی په (۱۹۲۰لسیزه او ۱۹۳۰ لسیزه) کی دعلم او دین ترمنځ چلیده. د اسی بریښنی چی دغه عالم به د دین او علم په همسا زی او انډولتوب کی لګیا وه.
لویدیزد خپلو ژبو د جوړښت په مټ په علم او ټکنالوجی(دعلم په استعمال) کی سترګامونه پورته کړی دی. د دی په مقابل کی امریکایی سورپوټکو دواقعیت د روحیی عناصرو سره راشه د رشه(کمونیکشن) لرله ځکه چی هغوی په خپلو ژبو کی د ځانګړی غیرلویدیز استعداد خاوندان وو. نوموړی عالم په دی عقیده وچی هسک ښبتن په کایناتو کی ځانګړی مقام لری. بن جمین لی وو روف په خپل فکر کی پروت تشنج په دی ډول ارام کړچی دلویدیز فکر په محدودیت رڼا واچوی.
بن جمین لی وو روف د فیلسوفانو په هغه اوږده لړی کی ولاړ دی چی له جرمنی ایمانویل کنټ[117] (۱۷۲۴ تر۱۸۰۴ زکلونه) نه تر امریکایی رالف والدو ایمرسن[118] (۱۸۰۳تر۱۸۸۲) .... تر امریکایی ویلیم جیمس[119] (۱۸۴۲تر۱۹۱۰ زکلونو)پوری ټولو سا ، الهام(شهود)[120] ته اهمیت ورکاوه.
په بن جمین لی وو روف باندی په غټه کچه دوه خدای پوهیدونکو او عارفانو[121] اغیزکړی و: یویی فرانسوی انتوان فبری دی اولیویت[122](۱۷۴۷تر۱۸۲۵) و ، او دوهم یی جرمنی مکس میولر [123](۱۸۲۳تر۱۹۰۰)و. مکس میولر هغه نامتوختیزپوه وچی د سانسکریت، لغت پوهنی(فیلالوجی) ، او د هندی دینونو سره یی ځانګړی علاقمندی لرله.دی په مقایسوی ژبه، دین او افسانه پوهنه[124] کی دغټ لاس خاوندو. فرانسوی فبرې دې اولیویت لیکوال، شاعر اوغږساز(کمپوزر)و. د هغه انجیلی او فلسفوی تفسیرپوهنی[125] په ډیروپټ ګرانو[126] (مخفی ګرانو ، سری ګرانو)اغیزلاره. هغه هڅه وکړه چی د زاړه انجیل(تورات) لومړی سپاره[127] (پیل، خلقت، منشا) په یو بل ډول تفسیر کړی. دغه تفسیرپه دې مفکوره ولاړوچی دعبری(یهودی) ژبی پټی(الفبا) او د لرغونی مصرتصویری حروف[128] دیو بل سره اړیکمن دی.

---

117 - kant
118 - Emerson
119 - James
120 - Spirat and intuition
121 - theosophists
122 - Antoine Fabre d`Olivet
123 - Friedrich Max Muller
124 - mythology
125 - hermeneutics
126 - Occutltists
127 - Genesis
128 - hieroglyphs

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي له دی امله به فابرې دې اولیویت دفرانسوی واکمن ناپلیون بوناپارت (۱۷۶۹تر۱۸۲۱زکلونو) له خوا «غیری شخص»(خوشی سړی)[129] کنل شوی وی او دعیسویانو مشرپاپ[130] به هم محکوم کړی وي. دجرمن فیلسوف ایمانویل کنټ[131] غټه پوښتنه دا وه چی «موږ په څه پوهیدلی شو؟» ساده ځواب یی دا دی چی زموږ پوهه د ریاضیاتو او دطبیعی تجربوی نړی په پوهه لنډه شوی ده. کنټ وایی چی دا ناشونی ده چی خپله پوهه د حد سی ماورای طبیعت علومو[132] خورا حساس قلمروته وروغځوو او غیر تجربی، شهودی پوهی ته ورورسیږو. د ایمانول کنټ د الهیات-متمرکزی مفکوری دخیړنی لپاره ووینی:[133]

کنټ «د ختیز سپیڅلی کتابونه» راوویستلی ووچی بیلا بیلو ختیزو عالمانو ژباړلی وو، او بیا فرید ریښ مکس میولر رویستلی وو.[134]

پوهاند بیمال کریشنا ماتیلال(۱۹۳۵تر۱۹۹۱زکلونو) دلرغونې هندې-ساسکریتې فلسفې او معرفت پوهنی(ایپیستیمالوجی) یوه وتلی علمی کوپړی وه، او لیکنی یی «زړی نړی ته نوی سفرونه» وو. دهغه وروستنی خپورشوی اثر داو: (لفظ او نړی).[135]

دا تلسمی پیړی په پای کی، د ایمانویل کنټ لاندینی لیکنه را ووتله:«دین یوازې دعقل دبریدونو په دننه کی» ، ۱۷۹۳ زکال.[136]

ددی لیکنی له امله یو حکومتی فرمان راووت چی د دین په اکله دی له نوروخپرونو لاس واخیستل شی.

په دی سرلیک «ژبه، فکراو واقعیت»[137] د بن جمین وروستنی لیکنه[138] په (تیوسوفیست) نومې خپرونه کې خپره شوه. هلته یی هڅه کړی وه چی د ژبپوهنی الفاظ د هندی درویش ګری(تصوف، عرفان) د مقولو سره پیوند کړی(رالینس،

---

[129] -non - person

[130] -Pope

[131] - Kant

[132] - speculative metaphysics

[133] -«kant`s theocentric metaphysics», by Stephen palmquist. <stevepq@hkbu.edu.hk>, (june 19, 2008)

[134] -Sacred Books of the East. Traslated by various oriental scholars and edited by Max Mueller(Oxford: Clarenden Press, 1879 – 1910), 50 volumes.

[135] - Bimal K.Matilal, the word and the world.
Delhi and New York: Oxford university press, 1990, pp,ix+189. The collected Esays of Bimal Krishna Matilal. Two volumes. Edited by Jonardon Ganer, New Delhi: Oxford university press, 2002

[136] -Religion innerhalb der Grenze der blossen Vernunft, 1793, translation Religion within the Limits of Reason Alone.

[137] - language, mind and Reality

[138] - Theosophist

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۸۰زکال، مخ۸۱). دبن جمین وو روف په اند یوګا[139] شعورا رتولی اوروڼ کولی شی. که څه هم علم دبن جمین ووروف لپاره یو لوښی(وسیله) وه، نوموړی په هغوتکاملی نظریو کی شک لاره چی مروجو دینی ارزښتونوته یی بلنه(چلنج) ورکوله. په بله وینا: بن جمین وورف همسا زي اوغبرګون لټاوه، نه بیلتون. د پوهاند پیټررالینس[140] په اند ،اصلاً کمیاګربن جمین ووروف ژبپوهنی ته کډوال شو په دی هڅه چی که د محرمانه اوعارفانه پوهنو[141] له کړکی نه دکایناتو قواعدووینې (رالینس، ۱۹۸۰، مخ ۸۳). دغه شان ولولی:[142]

دشلمی پیړی په لومړی نیمایی کی وتلی کمیاګرژبپوه بن جمین لی ووروف، د ژبپوهنی سره د(۱۹) پیړی دمفکرینو د اثاروله لاری مخامخ شوی و ، اودژبی سره پخپله ددغو مفکرینو علاقه مندی«واضحاً» په دین راتاویدله[143]

خو په نولسمه پیړی کی کیڼ ګروانقلابی مفکوروهم زورومیند. د «کمونیزم»[144] تکی له نن نه یو سل اته شپیته(۱۲۸) کلونه وړاندی په(۱۸۴۰زکال) کی داروپا په سیاسی اصطلاحاتو کی ورننوت. دری۔څلورکلونه وروسته کارل مارکس (۱۸۱۸۔۱۸۸۳ زکلونه)[145] دین «دخلکو اپین»[146] وګاڼه:[147]

فرانسوی پیری جوزیف پرودو[148] (۱۸۰۹تر۱۸۲۵زکلونه) چی انارشیست[149] اویوتوپیان[150] سوشلیست و ، هیڅ ډول قدرت، نظام اوملکیت یی نشو زغملای. هغه هم په دین ډیرکلکی تونګی ووهلی اود ډیرو سپوروستوغوغشی یی پری وورول: « خدای حماقت دی اوډارنتوب، خدای دوه مختوب(تزویر) دی اودروغجنی، خدای استبداد دی اوغربت،خدای شریردی،ترهغه چی انسان محرابونوته سرونه ټیټوی، بشریت به لعنتی پاتی وی۔

---

[139] -yoga

[140] - Rollins

[141] - Esoteric Knowledge

[142] - (Peter C. Rollins, «The Whorf Hypothesis as a critique of western science and Technology» in American Quarterly, vol.24, No. 5, December 1972, pp.563-583. Pulished by the Johns Hopkins university press, electronic version, (June 12, 2008) , http://www.jstor.org/pss/2711660

[143] - Whorf`s first exposure to the study of language was through works of 19th century theorists whose interests in language were patently religious. Throughout his subsequent work in linguistics, Whorf may have refined-but he never repudiated-the ideas of the 19th century pioneer linguists who introduced him to the subject.) Peter C. Rolling, 1980, quoted by Danny K.H. Alford, op.cit,p.4.

[144] - Communism

[145] - karl Marx

[146] - The opium of the people

[147] - Karl Marx, critique of Hegel`s philosophy of law(1843-1844), Introduction.

[148] - Proudhon

[149] - Anarchist

[150] - Utopian

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاچاهانو اوروحانیانومریی به وی.»[151]
په روم کی پاپ(دعیسویانو دینی مشر) په ګړندی اوکلک ډول کمونیزم«ملعون» وګاڼه ځکه چی ټول نظام «په بل مخ اړوی»:[152]
دنولسمی زییزی پیړی په نیمایی کی د(۱۸۴۸زکال) په فبوری کی کارل مارکس اودهغه پانګه وال اوفکری ملګری فریدریښ اینګلز[153](۱۸۲۰تر۱۸۹۵زکلونه) «کمونیستی اعلامیه»[154] خپره کړه چی دسریزی لومړی جمله یی داسی پیل شوی ده: «دکمیونیزم واهمی» یورپ نیولی دی. په دوهمه جمله کی یی راغلی دی: «زاړه یورپ ټولوقدرتونو یوه سپیڅلی ټلواله جوړه کړی ده چی دغه واهمه[155] ورنه وباسی: پاپ اوتزار، میتونیښ اوګیزو، فرانسوی افراطیان اوجرمنی پولیسی مخبران.» شهزاده میترنیښ[156] (۱۷۷۳ـ ۱۸۵۹) داتریش واګیالی(دولتمدار) او دیپلومات وه. دهغه کورد(۱۸۴۸) په پاڅون کی وسوځیده، اوپخپله وتښتیده. فرانسواګیزو[157] (۱۷۸۷ـ۱۸۷۴) فرانسوی مورخ اوکلک ښیګیری[158] واګیالی و، اوهغه مهال چی دفرانس دبهرنیوچاروو زیرو، کارل مارکس یی په زیږکال ۱۸۴۵کی دفرانسی څخه وشاړه.
دکمونیستی مانیفیست(اعلامیی) نه یولس(۱۱) کلونه وروسته په زیږکال ۱۸۵۹ کی دبرتانوی عالم چارلزډاروین[159] (۱۸۰۹–۱۸۸۲) کتاب راووت، په دی سرلیک:[160](دنوع پیل).
په دی کتاب کی ډاروین طبعی نړی داسی انځورکړی ده چی په بی پای مبارزه کی لګیاده.په هغه مبارزه کی چی قوی پکی ژوندی پاتی کیږی،[161]. دې کتاب ته دکارل مارکس خوله ګوری ګوری شوه. کارل مارکس خپل یوملګری فردینانت لاسال[162] (۱۸۲۵ـ ۱۸۲۴) ته د(۱۸۶۱) په جنوری کی لیکی: «د ډاروین کتاب ډیرمهم دی او د طبعی علوموديوبنسټ په څیرپه تاریخ کی د طبقاتی پرځنګ[163] لپاره ګټوردی.» دډاروین د کتاب دلوستلو سره جوخت،

---

[151] - …The slave of kings and priests pierre-Joseph Proudhon, Economic contradictions(1846), vol.1, p.384.
[152] - " The execrable doctrine called communism….is wholly contrary to natural law itself; nor could it establish itself without turning upside – down all rights, all interests, the essence of property, and society itself." Pope Pius IX, Qui Pluribus(encyclical), 9 Nov. 1864. For the above three quotations see: History of quotations. M.S. Cohen and John Major – London: Cassell/Orion 2006, p.549, no. 4 - 6
[153] - Friedrich Engels
[154] - Communist Manifesto
[155] - Spectre
[156] - Metternich
[157] - Guizot
[158] - Right - Wing
[159] - Darwin
[160] - The Origin of species
[161] - survival of the fittest
[162] - Lassalle
[163] - Class struggle

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل مارکس خپل غټ علمي ملګري فرید ریښ اینګلز[164] ته هم دچارلزډاروین دلیاقت په اکله ولیکل: «دا دکلک پام وړده[165] چې ډاروین دنباتاتو او ژووپه منځ کې څنګه خپله انګریزي ټولنه پیژني چې دکارپه ویش، سیالۍ، دنووبازارونوپه رامنځته کولو ، اختراعونو اود ژوند لپاره په ملتوزي مبارزه چلیږي.» دټامس رابرټ ملتوز[166] (۱۷۶۶تر۱۸۳۴) برتانوي اقتصادپوه وه. مالتوزخپل مهم اثرپه دې سرلیک راوویست:[167]

په دې کتاب کې مالتوزپه اقتصادي پرمختیاباندې دنفوسودګړندي زیاتیدلو اغیزد بحث لاندې نیولې دی.

دچالزډاروین دکتاب په اکله دکارل مارکس دا اقتباساتولپاره ولولي(هیسټري آف کووټیشنز)[168]. په نیولیفت رویو[169] کې د والنتینوګیراتانا[170] دویناله مخې چې دمارکس او اینګلزپه غوروآثارو(لندن۱۹۷۸، ۴۳۵مخ) یې حواله ورکړې ده، فرید ریښ اینګلز«دلومړي ځل لپاره د خپل سترمتوفی ملګري(کارل مارکس) نوم دچارلزډاروین دنوم سره ورغبرګ کړ.» فرید ریښ اینګلزخپل ملګري مارکس د ډاروین سره داسې پرتله کړی و: «لکه څنګه چې ډاروین دعضوي طبعیت د پرمختیا قوانین ومیندل، همهغسې مارکس دبشري تاریخ دپرمختیا قوانین ومیندل.» ولولی:[171]

فرید ریښ اینګلزدغه مطلب په خپله هغه سریزه کې هم تکرارکړی دی چې په ۱۸۸۸کې یې د «کمونیستي مانیفیست» (اعلامیې) په انګریزه ژباړه لیکلې وه. چارلزډاروین دا نسان دوینا اودمرغیواوبیزوګانودغږونوورته والي ته هم ګوته نیولې وه، اوداسې فکریې کاوه چې ژبې « په سوکه اوغیري شعوري ډول دډیروګامونوپواسطه پرمختیاکړې ده»[172]

چارلزډاروین، دانسان نژاد، امهیرست، نیویارک، ۱۹۹۸. ډاروین خپل دغه کتاب په زیږکال۱۸۷۱ کې راوویستلی واوپه هغه کې یې دخپل لومړي کتاب(۱۸۵۹) په کچه ژبې ته ډیرزیات پام کړی و. دډاروین په اند، دانسانانواونوروژووترمنځ توپیردا انسان په دې ظرفیت کې پروت دی چې غږونه په مفکوري سره ترکیبولی شي، اودغه غبنتلتیا یې دلوړفکرښکارندوی ده.

---

[164] - Engels

[165] - Remarkable

[166] - Malthus

[167] - Thomas Malthus, Essay on the principle of population(1798).

[168] - History in Quotations, p.565, no.4

[169] - New left Review

[170] - Gerratana

[171] -Leon P. Baradet, Political Ideologies: Their Origin and impact. Prentice- Hall, 1979, p. 151, Alfred de Grazia, «The Burning of troy», Marx, Engels< and Darwin, electronic version, 10 pages, (June 2, 2008)

[172] - « Slowly and uncounsciously…..by many steps» quoted by Christine Kenneauy, the first word: Search for origins of language New York: Viking, 2007, p.21

from the Chales Darwin, the Descent of Man. Amherst, New York: Prometheus Books, 1998, p.89

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکتر مارتین لوتر کینګ[173] (۱۹۲۹-۱۹۶۸) په امریکه کی هغه روڼ اندی دینی او روحانی شخصیت وچی له بل هرچانه زیات یی خپل دین د خپلی ټولنی د سمولو لپاره وکاراوه. ډاکټر کینګ په امریکه کی د تورپوټکو مشر، روښان ضمیره مبلغ، او د مدنی حقوقو د بی تشدده پرځنګ وتلی لاربښود و. ډاکټر کینګ شپږپنځوس (۵۶) کاله وړاندی په خپله تحصیلی دوره کی یوه لنډه لیکنه کښلی وه (می –جولای ۱۹۵۲)، په دی سرلیک: د ازموینی ځوابونه، د نوی فلسفی تاریخ[174]

د دغی لیکنی د سرلیک دوهمه برخه (دنوی فلسفی تاریخ) د درسی کورس موضوع وه. ډاکټر کینګ کاږی: «لکه څنګه چی هامېلټن تشریحوی، د فلسفی محدودیت د الهیاتو مشروعیت دی»:[175] محصل کینګ په کارل مارکس نیوکه کوی چی په «چابکه جبرګری» [176] زوراچوی او په دی ډول ازادی له منځه وړی. د درسی کورس موضوع (دنوی فلسفی تاریخ)، محصل کینګ ته د دی چانس ورکړ چی د دغه کورس د پای سره جوخت، په اتلانتا ایالت کی په ایبی نیزر کلیسا کی[177] خپل وعظ ته چمتو شی، په دی سرلیک: «عیسویت ته د کمونیزم بلنه»:[178]

محصل مارتین لوتر کینګ څلور (۴) لاملونو ته ګوته نیسی چی ولی د چارلز ډاروین نظریی د ټولنی غضب راوپاراوه:

۱-د چارلز ډاروین نظریه د بشر د نوعی د ثبات په اکله د رواجی تفکر سره ټکرلری.

۲-د ډاروین نظریه د هغه چاسره په ټکر کی راځی چی د انجیل په یوه تحت اللفظی کیسه باور لری (ښایی کینګ د لته په زاړه انجیل کی[179] په تورات کی لومړی سپاری ته ګوته نیسی چی جېنېزیس =پیل یا خلقت نومېږی).

۳-د ډاروین نظریه پای پوهنه[180] یانی پایان شناسی له کایناتو نه شړی.

۴-د ډاروین نظریه د انسان مقام راټیټوی. په لنډ ډول: د ډاروین نظریه د تاریخ په یوه نګه (خالصه) خاورینه مفکوره ولاړه ده او د علوماو دین ترمنځ جګړه راپاروی، نه د عقیدی او علم په منځ کی همسازی. بریښنا یزه چینه ولولئ:[181] د دینی قدرتمندانو او مدعیانو له ویری، فرانسوی عالم ژان ژاک روسو هم د ژبی د منشأ په اړوند کی د تکاملی پرمختیا په خواکی په زاړه انجیل (تورات) کی د ژبی د خلقت[182] بحث ته هم غوږنیولی دی، او په دی ډول یی له دینه ډډه کړی ده چی په دغه موضوع کی د دین او علم ترمنځ تربګنی او ګوندی ته لاره پرانیزی.

---

[173] - Martin Luter King

[174] - Examination Answers, History of recent philosophy

[175] - The Limitation of philosophy is the justification of the theology

[176] - rig(g)ed determinism

[177] - Ebenezer Baptist church

[178] - The challenge of communism to christianity

[179] - Genesis

[180] Teleology

[181] -< http:« www.stanford.edu/group/king/publications/papers/vo12/520705-Examination_answer> (June 2,2008)

[182] - Creation

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اتلسمه زېيزه پېړۍ کې فرانسوي فیلسوف ژان ژاک روسو[183] (۱۷۱۲-۱۷۸۷) هم په خپل پېر کې د ژبې د تکاملي پرمختیا په بحث کې یو، وتلی استازی و. که څه هم هغه یو سیاسي متفکرو، ښایسته ښه اندازه وخت یې د ژبې د منشأ په لټه لګولی و، او هغه په دې فکر کې ډوب شو چې انسانان مخکې د ژبې له زده کړې نه څه ډول وو. روسو په خپله لیکنه کې چې د ژبې د منشأ په بحث را چاپېره ده، خپل دریځ څرګند کړی دی:[184]

ژان ژاک روسو یو لرغوني ځنګل انځور کړی دی چې انسانان پکې اخوا دېخوا ګرځي. کله چې نارینه او ښځې د یو بل سره مخامخ شي، خپلې جنسي اړتیاوې پوره کوي او بیا هر یو خپله لاره نیسي. میندې او زوزات ځانونه له یو بله په ګړندي ډول خلاصوي، بیا خپله لاروهي، او یو بل نه پېژني. کله چې دغه لاروي او منزوي انسانان د یو بل سره په راشه درشه کې شول، زړې کوکې به یې ویستلې چې له ژوونه یې زده کړې وې. شېرې پېښې به یې هم کارولې. وروسته له دې چې انسانانو ډېرې کوکې (چیغې) او شېرې پېښې زده کړې، لومړي الفاظ یې راویستل.

ژان ژاک روسو په دې اند و چې ژبه اصلاً د بحران او افت په مهال راووتله[185]

د دې لپاره چې د دیني قدرتمندانو او مدعیانو له شور ماشور او تاوتریخوالي نه ځان لیرې وساتي، ژان ژاک روسو داسې دریځ هم ومانه چې لومړۍ ژبه د هسک ښښتن لخوا ادم (ع) ته ورکړل شوې وه. یانې ژان ژاک روسو د خلقت[186] او تکاملي

پرمختیا په نریو رسیو پاپې واخیستلې. ولولی د پوهاندې جین اتچیسن کتاب: د وینا زړې: د ژبې منشأ او تکامل، کیمبریج: کانتو، ۲۰۰۰، مخ ۲:[187]

د یهودانو په سپیڅلي کتاب تورات یا زاړه انجیل کې لومړی سپاره «جېنېسیز»[188] نومېږي چې په خلقت (پیل، منشأ) یې ژباړلی شو. په انجیل کې بشري ژوند د اړیکیو په څیر پیل کیږي. هسک ښښتن[189] انسان له خاورې نه جوړ کړ، ژوند یې پکې ورپو که، او بیا یې د عدن باغ[190] ته ورننویست. په تورات کې د عدن باغ په زمکه کې پروت ښودل شوی دی چې څلور سیندونه پکې بهیدل: دجله، فرات او دوه نور. له دینه سړی داسې پوهیدلی شي چې عدن باغ په اوسني

183 - Rousseau

184 - Essay on the origin of language

185 - «Man`s first language is.....the cry of nature…. Wrested from him only by a sort of instinct on urgent occasions, to implore for help in great dangers or relief in violent ills.» Rousseau quoted by Kenneally, op. cit, pp.17 – 18, prologue, from J.J. Rousseau, victor Gourewich, The first and Second Discours together with the repl ies to critics and essay on the origin of languages. New York: Harper Collins, 1990.

186 - Creation

187 - Jean Aitchison, the seeds of speech: language origin and Evolution. Cambridge, England: Conto, 2000,p.6

188 - Genesis

189 - The Lord

190 - Garden of Eden

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنوبی عراق کی یانی په لرغونی میزوپوتامیا[191] کی پروت و. دعدن باغ په منځ کی دوه ونی ولاړی وی: دیوی نوم و «د ژوند ونه»[192] او دوهمه یی «دښه او بد دپوهی ونه» نومیدله[193]

هسک ښښتن ادم(ع)[194] (لومړی سړی) په نړدی ټولو ازادیوونازاوه، اوموظف یی کړچی عدن باغ سمبال کړی او په ژوواوالوتونکونومونه کیږدی. خو هسک ښښتن ادم(ع) له دینه منع کړچی ددوهمی ونی، یانی «دښه او بد دپوهی له ونی» نه دی میوه وخوری. ادم(ع) ځانله و. هسک ښښتن نه غوښتل چی سړی دی ځانله وی. له دی امله یی ادم(ع) خوبیالی کړ، او دهغه له اړخ(ښایی پوښتی) نه یی ښځه خلق کړه چی[195] حوا یی نوم و. په عدم باغ کی لومړي سړي اولومړئ ښځی، یانی ادم(ع) او بی بی حوا «دواړولغړژوند» کاوه.بی له دی چی وشرمیږی.[196]

په دی ایت کی له غوښی[197] نه سړی وجود او نفس پوهیدلی شی. دلته د « یووجود کیدنی» یا «یوروح کیدنی»[198] مطلب دپام وړدی: که څه هم پخپله ادم(ع) او بی بی حوا امورا وپلا رنلرل، له دوه و نه دیوه وجود کیدنی یا روح کیدنی مطلب په تورات کی خوندی شوی دی. د ژبپوهنی له نظره دغه ډول مجرده مفکوره[199] ارزښتمنه ده. ادم(ع) او بی بی حوا دواړه لغړوو:[200]

ادم(ع) خپله میرمن بی بی حوا[201] ګڼله ځکه چی هغه «دټول ژوند مورووه»:[202]

دزاړه انجیل(تورات) په خلقت[203] نومی لومړی سپاره کی دشیطان ټکی نه دی راغلی. خو داسی بریښی چی شیطان دمار[204] په شکل بی بی حوا تیرویستلی وه. او بیاد هغی دتیروتنی له لاری یی میړه ادم(ع) هم دشیطان په لومو کی ونښت. په نوی انجیل کی، یانی دعیسویانو په سپیڅلی کتاب[205] کی «لرغونی مار»[206] ته دشیطان او پلید روح په نوم

---

[191] - Mesopotamia

[192] -The tree of life

[193] - The tree of knowledge of GOOD and Evil

[194] - Adam

[195] - Eve

[196] - « Therefore a man shall leave his father and mother and be joined to his wife, and they shall become one flesh.» (Genesis 2: 24) .

[197] - flesh

[198] - Become one flesh

[199] - Abstract idea

[200] - «And they were both naked, the man and his wife, and were not ashamed. » (Genesis 2: 25)

[201] - Eve

[202] - «And Adam called his wifes name Eve, because she was the mother of all living.» (Genesis 3: 20).

[203] - Genesis

[204] - Serpent

[205] - New Testament

[206] - Serpent

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نیول شوی ده. ولولی:[207] نوی انجیل، وحی، ۲۰:۲ دتورات په خلقت نومی سپاره کی دغه مار «ډیرمکار ځناور»[208] ګڼل شوی دی:[209]

په دی ډول دغه چالاک، وسوسه ګراوغولوونکي مارته شیطان-مار[210] ویلی شو. شیطان –مارپه ماهرانه ژبه بی بی حوا وغولوله چی دعدن باغ له دوهمی ونی نه، یانی «دښه اوبد دپوهی له ونی» نه میوه وخوری. شیطان –مار بی بی حواته وویل چی که له منعه شوی ونی نه میوه وخوری، سترګی به یی بیرته شی اودهسک څښتن په شان به په ښه اوبد وپوهیږی. هغی له ذکرشوی ونی نه میوه وخوړله او ادم(ع) ته یی هم ورکړه چی ویی خوری، اوپه ګډه سره دنوی تجربې خوندوګکی. ادم(ع) هم میوه وخوړله. دمیوی په خوړلوسره وضع په بل مخ شوه. ادم(ع) اوبی بی حوادلومړی ځل لپاره ولیدل چی هغوی دواړه لغړوو. دواړه بوټواوونوته وروځغاستل اوداینځرپه پاڼویی ځانونه پټ کړل چی که هسک څښتن یی لغړ ونه وینی. یانی دلته وینوچی دلومړی ځل لپاره په هغوی کی دشرم اوحیا احساس پیداشو.

دهسک څښتن په وړاندی به ادم(ع) خپله ګناه په خپله میرمن بی بی حوا وراچوله، اوپخپله هغی به خپله پړه په شیطان –ماروړغوړځوله. ددغی ګناه له امله چی دهسک څښتن امریی مات کړی واودښه اوبد په توپیرکی ناکام شوی وو، دواړه(دبشرداستازوپه څیر) له عدن باغ نه وویستل شول. هغوی دواړه(دبشردممثلینوپه څیر) په عدن باغ کی له ټولونعمتونونه محروم شول، اود بهرنی نړی په کړاوونواخته شول. دادم(ع) اوبی بی حوایوځوی وزیږیده چی کین[211] نومیده. اودوهم ځوی یی ابیل[212] نومیده. مشرځوی کین په کرهڼه بوخت شو، اودده وروړ ابیل دڅاروو په ساتنه کی:[213]

کین قهرجن واوخپل وروړ ابیل یی وواژه. هسک څښتن کین وراټه:[214]

له کین اومیرمنی نه یی یوځوی پیداشوچی اینوک[215] نومیده. له اینوک نه ایراد[216] پیداشو، اوله ده نه میتوشایل، اوله میتوشایل نه لامیک[217] پیداشو.

دادم(ع) بل ځوی دسیت[218] په نوم وزیږید، اوله ده نه اینوش[219] پیداشو. دخلقت دسپاری په پنځم سورت کی راغلی

---

[207] - (New Testament, Revelation 20:2)

[208] - more cunning beast

[209] - Genesis 3:1

[210] - Satan - Serpent

[211] - Cain

[212]- Abel

[213] - «..... Abel was a keeper of sheep, but Cain was a tiller of the ground. » (Genesis 4:2)

[214] - «You are cursed from the earth...... A fugitive and a vagabond you shall be on earth. » (Genesis 4: 8 – 12)

[215] - Enoch

[216] - Irad

[217] - Lamech

[218] - Seth

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چی ادم(ع) یو سل دیرش(۱۳۰) کاله ژوند وکړ. خو په ورپسی دوه ایتونو کی(ځلورم او پنځم) کی راغلی دی چی د سیت له زوکړی وروسته دادم(ع) «ورځی اته سوه کلونه وی):[220]
سیت یو سل پنځه(۱۰۵) کاله ژوندی و. وروسته دا ینوش له زوکړی نه، سیت اته سوه اوه(۸۰۷) کلونه«ژوندوکړ». په دی ډول د سیت «ټولی ورځی» نه سوه دولس(۹۱۲) کلونه وی. (خلقت۵ : ۲ تر ۸).
وروسته له ادم(ع)، بی بی حوا، کین او ابیل نه په تورات کی ورپسی مهم شخصیت نواح[221] و. دادم(ع) ډیر لرې لامیک نومیده چی د ادم(ع) دکړوسی ایراد[222] کړوسی و. دلامیک ځوی نواح[223] نومیده چی په اسلام کی ورته نوح(ع) وایی. دنواح له زوکړی نه وروسته، لامیک نږدی شپږسوه(۵۹۵) کلونه ژوندی و. دلامیک «ټولی ورځی» اوه سوه اوه اویا(۷۷۷) کلونو ته رسیدلی. «نواح عادل سړی و، دخپل وخت بشپړ[224] سړی و.» خو «زمکه فاسده شوی وه»[225] او «له تاوتریخوالی نه ډکه شوی وه.» هسک څښتن نواح یانی نوح(ع) ته ددغه فساددمخنیوی لپاره وویل چی یوه بیړی په دی څنډوجوړه کړی: اوږدوالی نږدی یوسل پنځوس ګزه، سوریانی پلنوالی پنځه ویشت ګزه، اولوړوالی پنځلس ګزه(دتورات په ژبه دری سوه کوبیته، پنځوس کوبیته، اودیرش کوبیته. هرکوبیت[226] مساوی دی په یونیم فټ، یانی اتلس اینچونو). هسک څښتن نوح(ع) ته وویل چی په بیړی کی دی دخپلی کورنی د غړوسره دهرژوندی موجودنارینه اوښځینه جوړی ځای په ځای کړی:[227]
وروسته له جاکړ(طوفان) نه نوح(ع) دری نیم سوه کلونه ژوندی و، دهغه د ژوند «ټولی ورځی» نهه سوه کلونه وی(خلقت ۹ : ۲۸تر۲۹). دهغه دری(۳) ځامن شیم، هم اوجافیت[228] له بیړی نه راووتل، اوله هغوی نه یانی دهغوی له زوزات
نه ټوله نړی ډکه شوه:[229] له جاکړنه وروسته دادنوح(ع) د زامنو کورنی وی، اوله هغوی نه «قومونه په نړی کی تیت شول»

---

[219] - Enosh
[220] - «After he begot Seth, the day of Adam were eight hundred years. So all the days that Adam lived were nine hundred and thirty years, and he died.» (Genesis 5 : 3 – 5)

[221] - Noah
[222] - Irad
[223] - Noah
[224] - Perfect
[225] - Corrupt
[226] - Cubit
[227] - Genesis 5 : 3 – 32, Genesis 6: 9 - 15
[228] - Shem, Ham, Japhet
[229] - «and from these the whole earth was populated» , Genesis 9: 19

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مهال« ټولې زمکې(نړۍ) يوه ژبه لرله، يوه وينا»[230] له هغوی نه يو قوم په دې پسې ملا وتړله چې په بابل[231] کې يو دومره هسک برج جوړکړي چې څوکه به يې «جنت» ته رسيږي، او له دې امله به په نړۍ کې نوم وباسي:[232]

خو هسک څښتن چې د چا د نوم ويستلو او غرور پلوی نه و، د دغه برج د جوړولو مخه و نيوله: دا ځل د جاکړ(طوفان) له لارې نه، بلکې د يوې ژبې په ځای د ډيرو ژبو د رامنځته کولو له لارې. د ژبو د ګڼوالي له امله خلک د يو بل په وينا نه پوهيدل. د پوهاوي د نشته والي پايله دا شوه چې د هغوی ګډه پروژه چې د هسک برج په جوړولو را چاپيره وه، ناکامه شوه. هسک څښتن وويل چې:[233]

دتورات په ورپسې ايات کې راغلي دي چې هسک څښتن[234] هغوی«د زمکې په ټول مخ تيت کړل» او د هغوی د پروژې مخه يې ونيوله. په تورات کې د «بابل برج»[235] نوم نه دی راغلی. يوازې د بابل نوم[236] پکې ذکرشوی دی. دغه ځای چې پورتنۍ پروژه پکې ناکامه شوه، بابل[237] نوميده. بابل بنايي د هيبرو[238] یانې عبري ژبې يو ټکی وي چې د «مغشوش»[239] مانا لري. دغه شان د بابل[240] نوم په عبري ژبه کې بابيلون[241] ته ويل کيږي. د لرغونې بابيلونيا[242] مرکز بابيلون نوميده چې د يوفرات او دجلې سيندونو په شا وخوا کې د اوسني عراق خاوره ده. دغه ځای په انجيلي تاريخ کې مهم رول لوبولی و، لوبوي يې، او وبه يې لوبوي. له تورات نه واورئ:[243]

بابل برج له کيسې نه وروسته يوه بله نسب نامه(شجره) په زاړه انجيل(تورات) کې پيل کيږي چې په تيرا، ابراهيم(ع)، سارا، او لوت راڅرخي:[244]

230- Genesis 11:1

231 - Babel

232 - «a tower whose top is in the heavens.» (Genesis 11:4)

233 - «Come let us go down and there confuse their language, that they may not understand one another`s speech.» (Genesis 11:7)

234- Lord

235- Tower of Babel

236 - Babel

237 - Babel

238 - Hebrew

239 - Confused

240 - Babel

241 - Babylon

242 - Babylonia

243 - « Therefore its name is called Bable, because there the Lord cinfused the language of all the earth, and from there the Lord scattered them abroad over the face of all the earth» (Genesis 11:9)

244 - Terah, Abraham, Sara, Lot

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې بریښي چې په عدن باغ کې له ګناه نه وروسته، هسک څښتن د ژوو په ژبه کې بدلون راوست، او د بابل برج په کیسه کې یې د انسانانو په ژبه کې بدلون راوست. یانې د یوې ژبې په ځای یې ګڼ شمیر ژبې راوستلې.
په عدن باغ کې شیطان مار[245] د بي بي حوا سره خبرې کولې، او هغه یې د خپلې وینا له لارې وغولوله چې هلته له منع شوې ونې نه میوه وخوري، د دغه نافرماني له امله، انسانان د عدن باغ له نعمتونو نه محروم شوا و په بهرنۍ نړۍ کې په زحمتونو واوښت.
د زاړه انجیل یانې تورات یوبله سپاره «شمیرنه»[246] نومیږي. د دغې سپارې په دوه ویشتم (۲۲) سورت کې راغلي دي چې بلام[247] نومې پیغمبر او د هغه د خره[248] ترمنځ خبرې شوې وې: بلام په خپل خر سور شو چې یو چیرې لاړ شي. خو هسک څښتن د دغه تګ سره مخالف و. یوې ملکې[249] په یو تنګ ځای کې د بلام مخه ونیوله، خر ملکه ولیدله او په خیټه څملاست چې لار بنده کړي. بلام خپل خر وواهه چې روان شي خو ر ته ګیله وکړه چې ولې یې وواهه. خر ورزیاته کړه چې دی خو تل د بلام په خدمت کې وا و کوم بل وخت یې دغسې څه نه وو کړي، په دغه مهال هسک څښتن د بلام پیغمبر سترګې بیرته کړې. بلام ملکه ولیدله او په موضوع پوه شو.[250]
لرغوني یهودي مورخ جوزیفوس فلاویوس[251] (۳۷ تر ۱۰۰ زیږکال) په یوه واعظه کورنۍ کې زیږیدلی وا و پخپله هم واعظ و. نوموړي په خپله لیکنه[252] کې ویلي وو چې «ټول ژوندي مخلوق یوه ژبه لرله».[253]
جوزیفوس دي ته هم ګوته نیولې ده چې په عدن باغ کې ادم(ع)، بي بي حوا، او ژووعیني ژبه کاروله
ادم(ع) او بي بي حوا نه خپل ماشوم متوب لیدلی و، او نه یې نور انسانان لیدلي وو چې زده کړه یې ورنه کړې کړې وای.
ایا ژبه د دوی سره غبرګه زیږیدلې وه، که له هغوی نه مخکې یا وروسته؟! ایا بي بي حوا د هغې ژبې سره زیږیدلې وه چې ادم(ع) پرې پوهیده؟ ایا هغې ژبه له ادم(ع) نه زده کړې وه؟ ایا ادم(ع) ژبه د ژوو له ژبې نه مخکې زیږیدلې وه، که سرچپه؟ ایا انسان له ژوو نه ژبه زده کړه، که سرچپه؟ ایا ادم(ع) او بي بي حوا په دې پوهیدل چې «ښه او بد»[254] څه ته وایي؟ ما په تورات کې داسې څه ونه لیدل چې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي. دا عمل چې ادم(ع) او بي بي
حوا وروسته له ګناه نه له عدن باغ نه وویستل شول، داسې تعبیریدلی شي چې دواړه په «ښه او بد» پوهیدل او دواړه

245 - Satan-serpent
246 - Numbers
247 - Balaam
248 - Donkey
249 - Angel
250 - Number 22: 21-35
251 - Jasephus Flavius
252 - Antiquities
253- All the living creatures had one language
254 - Good and evil

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادووچي څه وکړي اوله څه نه څان وساتي. که نه پرې پوهيدلای اوازادنه وای، نوبيا خوبه بې ګناه وای، اوله عدن باغ نه به يې ويستل سم نه وای؟!

په پنځمه قبل الميلادپيړی کی يوناني مورخ هيرودوت ليکي چی فرعون ساميتيکاس[255] دوه ماشومان په انزواکی وساتل چی د ژبی منشا پرې معلومه کړي. يوڅه وخت وروسته دغو ماشومانود «بيکاس»[256] په غږيو لفظ راوويست چی په فريګی ژبه[257] کی د «ډوډی» مانالري. فرعون دې پايلی ته ورسيدچی فريګی لومړی يااصلی ژبه ده.

دفرعون ساميتيکاس تجربه دوه ځلی تکرارشوه: دهوهين شتاوفين دوهم فريدريک[258] دروم سپيځلی امپراتورو. نوموړی عسکر، ديپلومات اوعالم واوويل کيږی چی په لاتين، عربي، فرانسوی، عبری، جرمني، ايټالوی اويوناني کی د رواني ويناخاوندو. دمنځنيوپيړيو په پيل کې دغه امپراتورهم دوه ماشومان په يوځانله ځای کی پريښودل. مخکی له دی چی هغوی کوم لفظ راويستلی وی، دواړه مړه شول. له دينه دوه سوه کلونه وروسته دسکاټلنډ پاچا شپږم جميز[259] (۱۵۲۷تر۱۲۲۵) دوه سکاټلنډی ماشومان بندی کړل. داسی بريښی چی هغوی به په نتيجه کی عبری ويلی وی.[260]

کليساد پيړيو لپاره په دی باورشوه چی عبری[261] لومړی ژبه وه، خوپوهانوډيرونورو سيالو ژبوته ګوته ونيوله. په پنځلسمه زييزه پيړی کی مهندس اوعالم جان ويب[262] د چينايي ژبی په برلاستياټينګاروکړ. دجان ويب استدلال داو چی له جان کړ(طوفان) نه وروسته انجيلی نواح[263] ياني نوح(ع) په چين کی کوز شوی و. چايني ژبی ديوڅوپيړيولپاره دلومړی ژبی مقام خپل کړی و. جوزيف ايدکينس[264] په خپله ليکنه کی(۱۸۸۷) کاږی چی چايني ژبه بايد د خپل لرغونتوب په مټ د نړۍ لومړۍ ژبه وي.[265] امريکايي قاموس ليکونکی نواح وييستر[266] چی يوبله (۱۷۵۸تر ۱۸۴۳) په زييز کال ۱۸۳۰ کی په دې باورشو چی يوه بله سيميټک[267] ژبه ياني ارمايک[268] اصلی يالومړۍ

---

[255] - Sammetichus
[256] - Bekos
[257] - Phrygian
[258] - Frederick 2 of Hohenstaufen
[259] - King James 6 of Scotland
[260] - «Spak very guid Ebrew»
[261] - Hebrew
[262] - John webb
[263] - Noah
[264] - Joseph Edkins
[265] - Joseph Edkins, The Evolution of the Chinese language, 1887.
[266] - Noah Webster
[267] - Semetic
[268] - Armaic

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه وه.[269] ارمیک د عیسی(ع) هیوادنئ-اصلي ژبه وه. دنولسمی(۱۹) پیړۍ په دوهمه نیمایي کې
دانګریزچارلزډاروین له تکاملي تحلیل نه وړاندې، داسې فکربرلاسی وچې دقبل البشر موجودیت د نشتوالی له
امله قبل السان بشری[270] تجربه هم ناشونې وه. ددغه ډول فکرپایله داشوه چې د ژبې لومړی ظهورټول ټال په الهی
الهام ودرید. لرغوني مصریان په دې اند ووچې د توت[271] په نوم خدای ژبه خلق کړې وه. بابیلیانو یاني لرغونو
عراقیانو هم ژبه خپل نبو نومې خدای[272] ته منسوبه کړې وه. نبو «دپوهې اولیکلو» خدای و. ولولئ:[273]
د نبو نوم په تورات کې هم ذکرشوی دی[274] د هندوانو په دین (هیندوییزم)[275] کې براهما[276] لومړی یا اصلي خدای دی.
دخدایانو اودبشرخدای دی. هغه له خپل ځان نه خپله میرمن خلق کړه چې سراسواتی[277] نومیدله. دغه شان براهما له
ځان نه دخپلې میرمنې په شان، دوه خدایان هم خلق کړل: یو یې ویشنو[278] نومیده چې ساتونکی یانې محافظ خدای و.
دوهم خدای سیوا[279] نومیده چې ویجاړونکی[280] خدای و. دلته دپام وړ ټکی دوه دي:
«یو» براهمادخپلې میرمنې په خلق کولو کې تقریباً هغسې رول لوبولی و، لکه دادم(ع) له اړخ نه چې هسک څښتن
بي بي حوا خلق کړې وه.
«دوه» دبرهمااود دوه نوروخدایانو(ویشنو، اوسیوا) اړیکې څه ناڅه هغه څه ته ورته بریښې چې په عیسویت کې
ورته یانې دری ګونتوب[281] ویل کیږي (پلار، ځوی، اوسپیڅلی روح). د براهما میرمنې سراسواتی بشرته ژبه لیکنه،
اوهنرورکړل. دنولسمې پیړۍ په نیمایي کې انګریزچارلزډاروین دطبیعي تکامل نظرراووېست(دنوع منشأ). په
ورته ډول، کارل مارکس اوفریدریښ انګلزدټولنیزتکامل نظرانځورکړ. په دې ډول: لومړئ (ابتدایي) ټولنه،
مریبتوب(غلامي)، فیوډالیزم، بورژوازي، اوکمونیزم
په مارکسیزم کې دین«دخلکو اپین» وګڼل شو. دین دایډیالوجي، دولت، کلتور، قانون اوژبې په شان به
بنسټ(اقتصاد) ولاړو. داسې جوتیږي چې دچارلزډاروین اوکارل مارکس تحلیلونو به د ژبې د منشأ په اکله مروجه

---

[269] - Kenneally, op.cit, pp.19-20.
[270] - Human experience pre- linguistic
[271] - Thoth
[272] - Nabu
[273] - « Minurita as the god of wisdom», by Amar Annus, paper presented in 47th Rencontre Assyirologique international, july 2-6, 2001, Hilsinki, Finland, electronic version,(july 1, 2008).
[274] - Isaiah 46:1, and jeremiah 48:1
[275] - Hinduism
[276] - Brahma
[277] - Sarasvati
[278] - Vishnu
[279] - Siva
[280] - Destroyer
[281] - Trinity

(c) ketabton.com: The Digital Library

دینی مفکوره لړزولی وی. له نن نه یو سل دوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندی په زیږکال(۱۸۶۶) کی د پاریس
د ژبپوهنی ټولنی[282] د ژبی د منشأ او د یوی نړیوالی ژبی د رامنځته کولو په اکله بحث حرام وګاڼه ! پخپله د دغی علمی
موسیسی په وینا:[283]
پخوانی راهبه او اوسنی لیکواله کارین ارمسټرانګ د علوموا و الهاتو په اړوند کی کاږی چی که الهیات
د علوم وخیری پیښبی وکړی «یوائی د منطقی بحث کاریکاتور تولید ولی شی....» [284]

پای: ۱ جولای ۲۰۰۸ تو زند اوکس، کلیفورنیا ، امریکا ډاکټر زیرکیار

[282] - Societe de Linguistique of Paris

[283] - « The society will accept no communication concerning either the origin of language or the creation of a universal language.» Quoted by Kenneally, p.22, referring to volterra, Vrigina, at al, (Gestures and the emergence and development of language), in eds. Michel Tomasello and Isac Slobin, beyond nature-nurture: Essays in honor of Elizabeth Bates(Mahwah, N.J.: Lawrence Earlbaum Associates publishers, 2005).

[284] - « Once theology tried to turn itself into science, it could only produce a caricature of rational discourse, because these truths are not amenable to scientific demonstration.» Karen Armstrong, The Battle for God, 2000, quoted in 100 words to make you sound great. Boston and New York: Houghton Mifflin company, 2008, p.6

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې

مخکې له دې چې د یوې حساسې ملي موضوع په اکله خپل لیدلی خوب را وسپړم، سمه به وي چې د خوب لیدنې په اکله د ساه پوهنې څېړنو ته یو ځغلند نظر وا چوم. په درې(۳) دلیلونو: (۱) د خپل خوب د لیدلو مسولیت د خپلو اوږو څخه لرې کړم.
(۲) د لیدلي خوب په پوهیدلو کې نوکې اسانتیا راولم، (۳) د رټې(جدي) موضوع سره د حساسیت غابښونه یو څه پڅ کړم.
د ساه څېړنې پلار جرمن ژبی زیګموند فرویید[285] وايي:
«خوب لیدل مره ورشعور[286] ته شاهي سړک دی.»
انسانانو له ډېرپخوا را هیسې خوب لیدنې ته پام کړی دی. پخوانو انسانانو فکرکاوه چې په خوب لیدنې کې الهي الهام خوندي شوي دي او دغه الهام په رڼا کې انسانان خپل راتلونکې بدې سمولی شي. اټکل څلورزره(۴۰۰۰) کاله وړاندې، مصریانو د خوب لیدنې تعبیرونه په لیستونو کې تنظیم کړي وو. چینایي فیلسوف ژوانګزي[287] اټکل دوه زره درې سوه(۲۳۰۰) کاله وړاندې ویلي و: «نه پوهیږم زه هغه مهال یو سړی وم چې ځان مې په خوب کې پتنګ لیدلو، او که اوس یو پتنګ یم چې ځان په خپل خوب کې سړی وینم.» یو منلي انګریزي لیکوال او نقاد ویلیم هازلیت[288](۱۷۷۸ –۱۸۳۰) لیکي چې« موږ په خپل خوب کې دوه مخي نه یو.» اټکل یو سل(۱۰۰) کاله وړاندې د نولسمې(۱۹) پیړۍ په پای کې، زیګمو فروییدد لومړي ځل لپاره د خوب لیدلو منظمې او علمي څېړنې پیل کړې. د نوموړي ساه پوه دغه څېړنې په یو کتاب کې خوندي شوې چې(۹۲) کاله وړاندې په جرمنې ژبې[289] کې او وروسته(۱۳) کاله وروسته په انګریزي[290] ژبه کې خپور شو. د زیګموند فروییدپه فکر، په خوب لیدلو کې د خوب لیدونکې هیلې پټې شوې وې[291] دغه هیلې عموماً په اوښتلي مونې یانې بدل شکل[292]، په خوب لیدنې کې منعکسې کیږي چې «د خوب لیدنې ژبه» یې هم بولي.

---

[285] - Freud
[286] - Unconscious
[287] - Zhuangzi/ Chuangtse
[288] - William Hazlitt
[289] - Die Traumdeutung, 1900
[290] - The interpretation of dream, 1913
[291] - Latent content
[292] - disguise

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساه پوهنې څېړنې ښيي چې د اوياکلنې پورې د انسان د ټول ژوند څه د پاسه شل (۲۰) کاله په ويد يدلو (خوب کولو) کې تيرېږي، او خوب ليدل د خوب کولو څلورمه برخه (۵) کاله جوړوي. خوډيرې ځلې د اسي پيښېږي چې د خوب څخه د راويښيدلو سره سم، ليدلې خوب د هيرتيا سمڅې ته غورځول کيږي. په خوب ليدلو کې کله ناکله مره ورفکرونه د ويښ ژوند د واقعيتونو سره پوخلاکيږي. لکه د کمپيوتر د بڅرکې[293] په شان، په خوب ليدلو کې د انسان د ويښ ژوند پټ معلومات خوندي کيږي. د خوب ليدلو په حالت کې ډيره پټ خود الهام څخه ډکه خواله (ډيالوګ) د انسان د ويښ او مره ورفکر[294] په مينځ کې چليږي. ولولې:[295]
خوب ليدل د انسان د فکري ژوند پټه خزانه ده. بيګا (۱۸ / ۸ / لمريز ۱۳۷۵= نوامبر ۹ / ۱۹۹۲) مې يو خوب وليده چې غټې برخې را څخه هيرې شوې نه دي، او راسپړل يې په ټول افغانستان کې د ملي ګرتوب (نيشنليزم) د مباحثې د ژوروالي د پاره ارزښتناک بريښي. په ويده حالت کې د ويښ ژوند ليدلو ته خوب ليدل[296] ويل کيږي. له دې امله زه د خپل خوب د ليدلو مسوليت نه شم منلې.
اوس به نو راشم زماليدلې خوب ته:
د مزارشريف د (تروپ غونډې) څخه يو سترګور، زړه وراوغوريالې شخصيت چې د روغې پوهې خاوندوه، راروان و. دې په فکرونو کې ډوب و او ځان يې کابل ته رساوه چې د احمدشابابا سره ووينې، په چاريکارکې د لمانځه لپاره تم شو. له جومات څخه چې راووت، نو د هغه ځای د مامورينو ګڼه ګوڼه او ښه راغلاست پيل شول. يوځوان چې په چاريکارکې زيږيدلې او سترشوې و په هغه مجلس کې يو اځنې افغان و چې د (پښتوبابا) سره په پښتو ګړيده، او نوروشيراګانو، بيړاګانو او چاړاګانو ته به يې د بابانغوړې (نصيحتونه) ژباړلې. د خوالې په پاې کې، پښتوبابا د غه ښاغلې ژباړن ته وويل: «رټ پښتون يې، کورموودان!» ځوان ژباړن په ډيردرناوي ورغبرګه کړه چې: «باباډيره مننه! زه (رام چند) يم، د (کومارچند) ځوی او د (چترام چند) لمسی يم. زمانيکه چې د کابل په چند اول بازارکې غوړوله (حلوا) اوورپسې تودنې (بخارۍ) خرڅولې ستاسې نوم په ډيردرښت سره يادولو.»
پښتوباباکه له يوی خوا د (رام چند) په افغانيت خوښ شو، نوله بلې خوا به د ځان سره ګوريدلو: «چترام چند په ۱۹۴۷کې په لرې خواکې (سيکوډيرې) پريښودله او د برې خواپه کابل کې ميشت شو. په خپله چترام چند، ځوی يې او لمسی يې پښتوتېنګه وساتله. خوسرداران او همزادانو چې د پېړيو راهيسې يې په افغانستان کې خاپوړې کړې دي، د پښتو سره پښتوونه کړه!؟»
پښتوباباکابل ته راننوت او په پښتونستان واټ کې يې دمه وکړه. ناڅاپه يې سترګې په سيد جمال الدين افغاني

---

[293] - Chip
[294] - Conscious and unconscious mind
[295] - Charles Mcphee, stop sleeping through your dreams, New York, 1995
[296] - Dreaming

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولګيدلي چي په ډيرتلوار سره راروان و. ديوبل سره يې روغبړ وکړ او دواړه خنګ په خنګ د احمدشابابا د ليدنې دپاره دارګ دکيږدۍ په لورې وررروان شول. دارګ دکيږدۍ څخه يو تنکي ځوان راووت. پښتو بابا پرې ږغ وکړ: «بابکه! نيکه موچيرې دی؟» دغه ځوان چې محمد خرګند نوميده په منډه کې ځواب ورکړ: «قتی قومای خودشسته!» احمدشابابادخپل لمسي دځواب داوريدلو سره سم دارګ له خيمې څخه راووت، د دواړو سره يې په غاړه ستړي مشي وکړل، او ټول په ډيرتلوار سره دارګ خيمې ته ورننوتل ځکه هلته دنورو سيمو مشران دخپل تاريخ سره جرګه شوي وو. علامه سيدجماالدين افغان ډيرانديښمن معلوميده. هغه په ولاړه کې احمدشابابا ته وويل: «زه چې ژوندی وم نوځان مې (افغان) ونوماوه، خو اوس چې مړيم ايرانيان مې ايراني ګڼي! څه وکړم؟» احمدشاباباد ستر پوه سيد جماالدين افغان په حال ډيرخواشينې شو، او سمدلاسه يې پښتوباباته نغوته (اشاره) وکړه چې څه نظرلري. پښتو بابا لومړی دعلامه سيدجماالدين افغان سره ډيرزړه سواندی وښود او بيا يې احمدشابابا ته خپل نظرداسې جوت کړ: «بابا! که ويد اند (علامه) سيد جماالدين افغان يو څوټکي پښتوليکلای وای، ايرانيانو به يې هويت نه وای يرغمل کړای. هسک ښښتن دې مو ړټول په نياو (انصاف) غښتلي کړي! د پښتو سره پښتو کول دهر افغان ملي هويت ټينګولی شي او د دين ښکلا يې خوندي کولی شي.»

ويد اند (علامه) سيد جماالدين افغان دخپل سرپه خوځولو سره وښودل چې دخبرلوڅ غوږن (باخبره)،

سترګو راو بانډ يسی څيړ اند پښتو بابا په درانه ږغ وويل:

نوري ژبې زده کول که دي کمال خپله ژبه هيرول بې کمالي ده

دپښتو بابادشعرداوريدلو سره سم، احمدشابابادخپل بې کماله لمسي په لټې کې شو او زه له درانه خوبه راويښ شوم. ګورم چې په وړاندې مې دپښتو بابا (محمد ګل مومند) په اکله دښاغلو اسماعيل يون او هميش خليل کتابونه غوړيدلي دي. له بدې مرغې وينم چې لاتراوسه پورې دميرويس نيکه کوديان او د احمدشابابا کړوسيان له همدغې بې کمالي څخه الهام اخلي او دملي ژبې دغه سپکاوي په ډيرې سپين سترګې سره د ژبني تبعيض دنشتوالي په نامه هم خرڅوي.

هسک ښښتن دې هيڅ چاته ددې وس ورنکړي چې دټول افغانستان دملي هويت د ټينګولو اغيزمن او پوخ مورچل ړنګ کړي! پای

زيرک يار ۱۹/ ۱۱/ ۱۹۹۲

داليکنه په مجاهد ولس (ناروې) او افغان ملت (يورپ) کې خپره شوې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه په ټولنه کي، وينه په لابراتوارکي!

دافغانستان ځيني سياسي هيوادوالان(سياسي اتباع) عملاً نه يوازې له دې نه ډډه کوي چې کلتوري هيوادوالان(کلتوري اتباع) شي، بلکې حساب هم نه مني. څوک چې حساب نه مني د مساواتو په منلو کې يې هم شک دی. دايران پخواني ولسمشر محمدخاتمي اووه(۷) کالونه وړاندې دايران په شمال کې دګرګيانو غونډې ته په خپله وينا کې په دې ټينګاروکړچې:«دراين دنيا نمي توان ازکثرت صرفنظرکرد» (ولولئ: زيرکيار، ملي ستم، مليت اوخراسان، لاهور، ملت پريس، ۱۳۸۰المريز، اپريل۲۰۰۱ زيږ. خپروونکی: دپښتني کولتوردودې ټولنه، جرمني).

دافغانستان مفکر، غيرتمن اوفقيروزيرمحمدګل مومندچې دکابل ښارپه(اندرابيو) کې زيږيدلی واوپه اتياکلنۍ کې دهمدغه ښارد(بريکوټ) دسيمې په يوعادي ختين کرايي کورکې په حق ورسيد(۱۳۴۳المريز، ۱۹۲۴زيږ)، په خپل يوشعرکې د ننبې منځ ويشتلی دی:

نوري ژبې زده کول که دي کمال خپله ژبه هيرول بې کمالي ده

زماپه نيمګړې اند، په وروستني شاهي اساسي قانون(تله ۱۳۴۳، اکتوبر۱۹۲۴) کې دفارسي په ځای دري ټکې خوندي شو، ددې لپاره چې دشاهي کورنۍ لپاره اسانتيارا ولي. شاهي خيل اودرباريان په پښتوکې امې(نالوستي، بې سواده)وو. په خپله پاچامحمدظاهرشاه اودکورنۍ نورغړي يې دلږزاندهويت په کړاواخته ووچې په ساپوهنه ياني سايکلوجي کې ورته[297](سرحدي سړی) وايي. بس پاچاغټ(چم) وکړاوځان يې له رسمي شرم نه په دې خلاص کړچې فارسي ته په اساسي قانون کې دري ووايي. دپاچالپاره درسمي شرم رفع کول مهم وو، نه دملي شرم. اوس خوافغانستان چې د(۹۱۱) له بخولي(فاجعې) سره جوخت پرې امپرياليستي سقاوي نازله شوې ده، له ملي شرم نه محروم شوی دی. هرڅه ملي لاړل اودريمه سقاوي راغله.[298](دمسعوداوربانی سرک الطوايفي ته دوهمه سقاوي ويل کيږي، اپريل ۱۹۹۲ سپټمبر۱۹۹۶. ولولئ: سمسورافغان، دويمه سقاوي. دويم چاپ. خپرندوی:د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه-جرمني ۱۳۷۹ل،۲۰۰۱ زييز).

هغه مهال چې زه دبرلين په ازادپوهنتون[299]کې دواګپوهنې(سياسي علومو) استادوم، يوانګريزچې په همدغه پوهنتون کې په کلک ګومان سره دهېپوهنې(ايتنولوجي) استاد و راته ځان راوپيژاند: ده دپروان

---

[297] - marginal man

[298] - everything national-out, Third Saqawi-in

[299] - FUB

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت په یوه ځانګړی سیمه کی ښایسته ډیروخت په څیړنه تیرکړی و.(زه دلته ددغی سیمی نوم نه اخلم هسی نه چی چاته د سرومال زیان ورسیږی).دغه څیړونکی دیوجومات دمُلاله خولی چی دبچه سقاودوره یی لیدلی وه، یوشعرټیپ کړی وه. زمانه یی هیله وکړه چی که د دغه مُلا دغږله مخی دغه شعرولیکم اوبیا یی ورته په جرمنی وژباړم. همدغسی می وکړل. د دغه شعرسریزبیتونه داسی وو:

سقاونومی یوغل و جوړکړی یی سره چل و
بسته پری کوهدامان شو پارسیوانوخوبایی وه
څوورځی پاچاهی وه

سرداران په تصادفی لحاظ(په وینه) پښتانه وو، خو په ارادی(کولتوری) لحاظ ورنه داحمدشابابا بی کماله لمسیان جوړشوی وو. هغوی دپښتنودکاریکاتورپه څیروو. وزیرمحمدګل مومند به شلخیانو(لمبربدلو) او په پښتوکی لټانوته داسی نغوږه (نصیحت) کاوه: «بابکه! سردارکیږه مه! دپښتوسره پښتووکړه!» دسترګه وراو غوږن(باخبره) محمدګل مومند په اند، باید ملی ژبه(د ملت داکثریت ژبه او دټول افغانستان دملی پیژاند [هویت] په ټینګولوکی اغیزمنه ژبه) په ښونځی، پوهنځی، دولت او اقتصادکی چلن پیدا کړی. دهغه د کشروروعبدالکریم مومند په حواله داسی راغلی دی: یوه ورځ دمحمدګل مومند سره په ایبکو(سمنګان) کی، د یوملاقات په وخت کی دافغانستان پخوانی پاچامحمدظاهرشاه په فارسی غږیده. خو محمدګل مومندورسره پښتوویله. پاچاورته وویل چی«زه په پښتوپوهیږم خوویلی یی نه شم» محمدګل مومندورغبرګه کړه چی:«صاحبه! زه هم په فارسی پوهیږم خو ویلی نه شم». ولولی زمادڅه لیکنوټولګه: زیرکی ویناوی. خپرندوی: پښتویون، نیویارک، امریکا. لاهور، لاهور، ملک پریټینګ پریس۱۳۸۱ل، ۲۰۰۲م، **۵۲۵** مخونه، دلته**۳۴۱**مخ، کولتوری امپرتیا(بی سوادی) ددی وس لری چی دیوه ملت دټولنیزی تنستی مزی وشلوی. دافغانستان یوغټ کړکیچ په هغه توپیرراڅرخی چی د سیاسی هیوادوال(تبعه) او کولتوری هیوادوال ترمنځ عملاً په دولتی رسمی اداروکی لیدل کیږی.

دهیوادوالی (تابعیت)[300] مفهوم په حقوقی بریدونوکی خاپوړی کوی، په دی ډول چی څوک په سیاسی ټولنه کی شامل دی او څوک ورنه محروم. دکال **۱۹۲۳** په اکتوبر (تله**۱۳۰۲**المریز) کی دافغانستان لومړی لیکلی اساسی قانون(نظامنامه) راووتله. په دغه اساسی قانون اووروپسی دافغانستان په هرلیکلی اساسی قانون کی هیوادوال (افغان تبعه) ته ددی موقع ورکړه شوی ده چی په خپله ټولنه کی د سیاسی هیوادوال(سیاسی تبعه) مقام ته ورسیږی. خو په افغانستان کی له بدی مرغی ټول ټال غیری پښتون سیاسی هیوادوالان کولتوری هیوادوالان نه

---

300 - Citizenship

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.

په افغانستان کی کړکیچ په دی کی دی چی سیاسی هیوادوال ته حقوق خوند ورکوی خو له مسولیت نه ډډه کوی او په رسمی دولتی مقامونوکی په عمل کی ملی رسمی کفایت نه منی. په بله وینا ، په رسمی موسساتی ډګر(دولت) کی یوه ډله بشپړامتیا زلری چی په دولت کی دخپلی ژبی(فارسی دری) انحصار ټینګ کړی او مقابل اړخ(اکثریت) له دی نه محروم کړی چی خپله ژبه(پښتو) عملاً لږترلږه د فارسی سره مساوی مقام ته جګه کړی.

ژبه له دی نه ډیره جګه ده چی یو اځی او یو اځی دپوهاوی(افهام وتفهیم) وسیلی ته راټیټه شی. د سپی غپل یا سونګیدل سړی په خطریا خوښی پوهوی، خود هغه غپلو او یا سونګیدلو ته ژبه نشو ویلای. ژبه د انسان دمعنوی(غیری مادی) کولتورچینه ده، د زړه اوفکرارمانونه اورازونه په الفاظوکی رانغاړی او راتلونکونسلونوته یی رسوی. لکه په اینه کی چی د انسان مونه لید له کیږی، په ژبه کی د مغزواوزړه بی جسمه موجودیت(فکراواحساس) ځلیږی. هو ، ژبه دپوهاوی(افهام او تفهیم) لوښی هم دی.

د امریکی دنیواک په چاپیریال کی په افغانستان باندی په ورتپل شوی اساسی قانون(۱۳۸۲ لمریز ، ۲۰۰۳ زییږ) کی «پښتو اودری د دولت رسمی ژبی دی»(ماده ۱۲)

دلته د(او)ټکی دکلک پام وړدی. د «او» ټکی مساوی په «یا» نه دی. یانی د اساسی قانون دشپاړسمی(۱۲) مادی پورتنی جمله مساوی په دی جمله نه ده: پښتو یادری د دولت رسمی ژبه ده؟ ! خو غیر-پښتون افغانان د رسمی دولتی وظیفی په اجرأ کولو کی له سپین سترګی نه کاراخلی، د اساسی قانون دشپاړسمی مادی په ذکرشوی جمله کی د «او» له ټکی نه سترګی پټوی، او په دی ډول په خپله رسمی ملی بی کفایتی ځپونې غوړوی. به کال ۲۰۰۵ کی یو پښتون افغان امریکی ته د ژور نالیستی زده کړولپاره راغلی و. ماټلفونی روغبړ او پیژند ګلوی نه وروسته هغه وپوښته چی په کابل کی یی څه وظیفه لرله؟ راغبرګه یی کړه چی د یولوړمقامه افغان ژباړن و ځکه هغه په پښتو نه پوهید. زما(زیرک یار) په ګومان د غه لوړ مقامه افغان یو مرستیال ولسمشرو. د غه لوړمقامه فارسیوان افغان یو سیاسی هیوادوال دی چی حقوق خوندورکوی، خو کولتوری هیوادوال نه دی چی زړونه کوشیرکړی

موخه(هدف) دانه دی چی په دولتی اداروکی یو ماموریه یوه رسمی ژبه بسنه کوی ؛ موخه دانه ده چی په دولتی اداروکی به ملی کفایت یا په دې ژبه کی ښودل کیږی یا په هغه بله کی ؛ موخه دانه ده چی په دولتی اداروکی دی ملی کفایت په کلتوری بی کفایتی او امتیازوچلیږی. موخه دانه ده چی په کلتوری لحاظ بی کفایته یا کم کفایته رسمی مامور دې ژباړن ولری، او په دې ډول دې ملی بی کفایتی د پیسود لګښت په واسطه تامینه شی.

موخه داده چی ځنځیرونه دی غوڅ شی- هغه ځنځیرونه چی ماشومان د ملی ټولنی له جوړولو نه محروموی، هغه ځنځیرونه چی د متقابل درناوی(احترام) او عملی ورورولی ارمان یی شنډ کړی هغه ځنځیرونه چی ملی پیژاند(هویت) او ملی شعورته یی پاټکونه اچولی دی. کولتوری هیوادوالی(تابعیت) واقعی پوهاوی(افهام) ته ښه راغلاست وایی- هغه پوهاوی ته چی د «خپل» اود «بل» احساس کوشیروی، متقابل احترام رامنځته کوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وررولي غښتلي کوي، اودملي ټولني په جوړولو کي کو اند (فعال) رول لوبوي. په ملي ټولنه کي به هم د سيا سي-
حقوقي هيوادوال(تبعه) چغه اوريدل کيږي او هم به د کولتوري هيوادوال[301] وروري به په حساب چليږي تر هغه چي
د سياسي هيوادوال او کولتوري هيوادوال ترمنځ امتيا ز پاي ته ورسېږي. ۱۸ / ۴ / ۲۰۰۷

---

[301] - Cultural Citizen

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ارګ، جومات، او اساسي قانون کي

د پښتنو واکمنان(که زرین زي وو او که ختين زي، که برېښنا خيل وو او که تورتم خيل) عموماً ټول لږ، ډېر په دې بې کمالۍ کې سرتيري وو چې په خپل دربار کې خپلې ژبې ته پاټک و نيسي او په خپل ټاټوبي کې د ملت د معنوي کلتور د اړه ماران شي. دغسې ناوړه اعمال نور د زغم وړ نه دي. شلخې تجربې ښيي چې شلخيان د پښتانه حيثيت نه شي ساتلی.

باچاخان د ننګرهار ولايت په يوه ولسوالۍ کې ميلمه شوی و. يوه سړي ورسره سټرې مشي په پارسي وکړل. په څنګ کې يو بل سړي ورته وويل چې باچاخان خو پښتون دی، په پښتو به دې ورسره سټړې مشې کړې وای. هغه خپل ځواب په دې ډول ورغبرګ کړ: زموږ غټان په کابل کې پارسي وايي. مافکر وکړ چې باچاخان(فخر افغان) به لکه د نورو غټانو په شان پښتو پرېښې وي او په پارسي به اخته شوی وي!

(پټه خزانه) په ۱۳۲۳ لمريز هجری(۱۹۴۴ زيږيز) کې په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوې وه.

اټکل ۳۵ کاله وروسته ښاغلي غلام حضرت کوشان د دې فرصت و مينده چې «د پښتو سره د مينې» له امله د (پټې خزانې) انګريزي ژباړه تکميله کړي. پټه خزانه په انګريزي ژبه کې هغه مهال په کابل کې چاپ(۱۳۵۸ لمريز، ۱۹۷۹ زيږيز) شوه چې ربلې نورمحمد تره کي ارګ په پښتو چلاوه. په دې ډول ښاغلي کوشان ظاهراً د پښتو ژبې خدمت وکړ، په باطن کې به پرې هسک څښتن پوهېږي. په افغانستان کې به چې د استقلال په جشن پسې جوخت د پښتونستان جشن نمانځل کېده، نو د کابل ښاروال(پارسي ژبی افغان ورور) به د کاغذ له مخې خپله وينا په پښتو اوروله، خو په کابل کې به د ارګ مشرانو په پښتو تلپاتي روږه نيولې وه او ټولې ويناګانې به يې په پارسي کولې. دغه طرزالعمل د اسې هم تعبيريدلای شي چې پښتو د پښتونستان رسمي ژبه وه او فارسي د ارګ رسمي ژبه وه. په نورو الفاظو: د کابل ښاروال ښاغلي ډاکټر سهيل پښتو د کابل ښار په چاپيريال کې له ښاغلي عبدالمنان دردمند زده کړه ترڅو ديوه افغان په حيث خپل ورسپارلې شوې رسمي تمثيلي وظيفه د پښتونستان په جشن کې سرته ورسوي، خو د «برادران ارګ» معذرت به داسې معلوميده چې د کابل ښار دوي بې پښتو کړي دي(عذر بدتر از ګناه!).

مکناټن[302] د اړتيا له مخې پښتو زده کړې وه، خو برادران ارګ په خپل ارګ کې پښتو ته د اړتيا احساس نه درلود، او چې په ارګ کې پښتو ته اړتيا نه وه نو د دربار په دولت کې به ورته ولې اړتيا وی! حميد کشميري په خپله «اکبرنامه» (۱۲۷۰ هجري سپوږميز کال) کې وايي:

شنيد اين سخن لات جنګي تمام که اموخته بود پشتو کلام

302 - William McNaughten

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعر کې د وزیر محمد اکبرخان او مکناتېن ترمنځ د خبرو په جریان کې د مکناتېن له خوا د وزیر محمد اکبرتیاری انځور شوی دی، او «لات» د لوړ[303] یا سردار یانی مکناتېن په مفهوم استعمال شوی دی(ولولی: غوث خیبری، «دبرنس او مکناتېن د وژل کید و پیښې» ، دعوت، پرله پسی ۷۲-۷۱ گڼه، د ۱۳۷۵ مرغومی، د سمبر ۱۹۹۲) .

اټکل څلورنیم کاله وړاندې په(۱۹۹۳) زیږیځ کال کې یوه سپین ږیری پښتون د امریکې د(لاس انجلس) دښار په«افغانستان ږغ راډیو» کې مرکه لرله. (او ریدونکو به د ټلیفون له لاری پوښتنې او تبصری کولی او دراډیو له لاری به یې ځوابونه اوریدل) . په ا رګ کې د پښتنو د قومیانو یو لړۍ قومی(یو سپین ږیری سردار صاحب چې پخوا یې په کابل کې «کارهای فرهنگی و ادبی» سر ته رسولی وو) په افغانستان ږغ راډیو کې د پښتو(«افغانی») په او ریدلو سره یوڅه بې حوصلې شو. «این مردفاضل»(سردار صاحب) هغه بل سپین ږیری افغان ته چې په«افغانی» (پښتو) یې په افغانستان ږغ راډیو کې توضیحات ورکول، په دې الفاظو واګو ابنیده: «اغای(و) چی پوف میکنی ما نمی فهمیم، مردم نمی فهمند ، این رادیو مردم است و شما پوف کرده راهی استین».دلته لکه چې فاضل سردارصاحب د افغانستان د وګړو د اکثریت ژبه(پښتو) د «مردم» ژبه نه ګڼی(«مردم نمی فهمند») ، او نری احتمال لری چې د سردارصاحب د شعور په تل کې به پښتو د پښتونستان رسمی ژبه وی او افغانی به د افغانستان غیری مردمی(یانی درباری) ژبه وی؟ !ښاغلي«و» [«و»مې د پښتنو مره کچې د نوم د مخفف په څیر استعمال کړی دی] د سردارصاحب په ناروا غوښتنی«پوف»(پښتو) زندی کړه، خپلو خبروته یې په«رادیو مردم» کې په فارسی ادامه ورکړه، او دفاضل سردارصاحب په خپله ژبه یې د سردارصاحب شعور د حافظ شیرا زی په دې شعر ټکور کړ:

پدرم روضه رضوان بیک خوشه گندم بفروخت

ناخلف باشم اگر منش به جوی نفروشم

(د زیاتو معلوماتو لپاره ولولئ: نصرالله نیازی، «اهانت به پشتو وپشتون» ، ایینه افغانستان شماره مسلسل ۳۴ ، مخونه ۱۵۷ـ ۱۵۸) .

اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په افغانستان کې څلویښت(۴۰) کاله واکمن و (۱۹۳۳ زیږیز تر ۱۹۷۳) . که هغه په کال کې یو ځلی(د استقلال د جشن، د پښتونستان د جشن، د نجات د جشن، د کوچنی اختر او یادلوی اختر په مناسبت) په پښتو وینا کړې وای، نو ډیرګومان کوم چې د اعلیحضرت صدراعظمانو ، وزیرانو ، جنرالانو ، سفیرانو او.... به هم دغه لار خپله کړې وای او په دې ډول به له پورته څخه کښته[304] د پښتنو د زده کړې عملیه په دربار کې له برمتې (یرغمل) څخه خلاصه شوې وای. په دربار کې د پښتو یرغمل کیدل او له دربار څخه بهر د پارسی وانو خویندو او وروڼو لپاره د پښتو کورسونو جوړول د یو بل سره په کلک ټکر کښې وو. ملی ژبې پښتو په (پښتو ټولنه) کې رسمیت و مینده

[303] - Lord

[304] - Top - down

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودبار اود دربار دولت بالعمل پارسي ته ولنه وګرځيدل. په دې عمليه کې د پښتانه بچيان په خپل هيواد، په خپل پايتخت، او په خپل دربار کې د بې پښتو شويو درباريانو په لاس بې پښتو شول. او دلرې پښتو نخوادیوه تکړه ځیرونکي په الفاظو «پښتون په دريم نسل کې ختم» شو. په پارسي وانو خويندواوورونو چي غيرتمن افغانان دي خپله ژبه ګرانه ده. پښتانه بايد له دوی څخه زده کړه وکړي. رټ (کلک، وتلی، جدي) پښتانه بايد هغو پښتنو ته کلکه پاملرنه وکړي چې د دربار په بازار کې يې پښتو خرڅه کړې ده او دلستوني ماران ګرځيدلي دي.

په شلمه پيړۍ کې افغانستان يو پښتون و زيرد رلود چې غيرتمن مسلمان او دتکړه فکر خاوند و. له دې کبله به روغه وي چې د پښتو (ژبې او پښتونوالی) په هکله دده نظر په لنډ ډول در وپيژنم:

«پښتو بابا» (محمد ګل مومند) د کابل ښار په (اندرابيو) کې زيږيدلی و او دده ښار د (بريکوټ) په سيمه کې په يوه خټين کرايي کور کې د اتيا کلنې په عمر په حق ورسيد (۱۳۴۳ المريز، ۱۹۲۴ زيږيځ). دی سربيره پردې چې وزيرو، اولسي ژوند يې لاره، د تکړه فکر خاوند و، او عمل يې له نظر څخه نه پټيده. وزير محد ګل مومند وايي چې «د پښتو د ترويج او تعميم د پاره په هر ډول چې لازم او ممکن وي په يو منظم طور پښتو وخوځوله شي، پښتانه وينښ کړې شي.» دلته د «منظم طور» ټکي د ډير پام وړ دي. مفکر محمد ګل مومند داسې سپارښتنه کوي چې د پښتنو پوهان دې اهمې چارې لومړۍ، معمولي چارې ورپسې، او کيفي او ذوقي شيانو ته دې په پای کې پام وکړي پوهان بايد ترهرڅه د مخه «سمدلاسه درسي کتابونه» د ښوونځيو او مدرسو د پاره «تاليف او ترجمه کړي». په درسي کتابونو کې دې د زده کوونکو پام «دين، اخلاق، اداب، خپلو خصايلو او ملي خصايصوته وشي. د ماشومتيانه دې د اشيان په زړه او دماغ کې ځای ونيسي، او د پښتانه بچي دې پښتانه شي». د پښتو بابا په اند علم د زده کړې لپاره مورنۍ ژبه ډير ارزښت لري. ځکه خو دی ټينګار کوي چې «علوم او فنون درست په پښتو واړوو». محمد ګل مومند پښتانه بيزوګان نه ګڼي چې «په هر څه کې به د نورو پيښې کوو». دی زياتوي چې «موږ بې نومه او بې نښې نه يو، ورکوټي ولس هم نه يو. موږ د اسيا په مينځ کې د نامه خاوندان يو.... او مهم جغرافيايي موقعيت لرو». محمد ګل مومند په دې واقعيت پوهيږي چې «د فن او صنايعو له پلوه» پښتانه لويد يزو هيوادونو ته د زده کړې لپاره اړ دي: «ځمونږ دين هم مونږ ته امر کوي چې (الحکمهَ ضالهَ المومن اينما وجده اخذه). خو پرته له دغه نه د دوی نور څه ته اړ نه يو او نه ښايي چې په هر څه کې د دوی پيښې وکړو... او د دوی هر څه په پټو سترګو ومنو». محمد ګل مومند د حکومت په ماهيت پوه دی او په ډاګه وايي چې « حکومت د بې پښتوګۍ له امله اريان دی، او لاره يې ورکه کړې ده ! او اولس د بې پښتوګۍ له لاسه بې پته، خوار، زار او ورک دی؟ ټول د بې پښتوګی په اورسوی يو...» او س نو پوښتنه دا ده چې پښتو بابا (محمد ګل مومند) «پښتو» څه ته وايي؟ دده په فکر پښتو که له يوې خوا د پښتو ژبه ده نو له بلې خوا د پښتنو د ژوند طرز يانې «پښتونولي» ده. «پښتو وييل، پښتو کول، پښتو چلول دي» او لکه «روح په کالبد کې» د پښتنو په ټولنه کې ارزښت لري. «پښتو دين، وطن او پښتانه اولس ته خدمت دی؟» د محمد ګل مومند په اند « پښتو زړه وړتوب دی، ځکه پښتانه په دې خبره ايمان لري چې ګټه او تاوان، عزت او ذلت هر څه د خدای نه دي. بې دده

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارادی نه هیڅوک هیڅ عمل نشی کولای». محمدګل مومند هسک ښښتن ته په زاری دی چی پښتانه« په رښتیا سره دخپل کاله اوملک واکمن کړی، دکارسړی په کی شته کړی اودغی بدحالی نه نجات ورکاندی».
محمدګل مومند په دی فکردی چی دیوه ملت دژبی لری اوبری دهغه د ژوند دبد مرغۍ اونیکمرغۍ سره اړوند لری. « که دیو ملت ژبه دبل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نوماناپی داده چی« په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی به بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب اوپردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خو افکار، احساسات، اقوال، اعمال اوافعال یی ، اغوستنه، خواړه یی، ځواک اوژوند یی بشپړپانیمګړی دپردی اودبل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکیږی ترڅو چی محوه شی». په«لنډ» ډول:« ژبه دملی موجودیت، هوساتوب اوسعادت، دلوړوالی اوجګوالی ستنه ده».
ددغه اهمیت له کبله« ژبه باید وساتله شی، وپالله شی ، ورزوله شی، هارته کړله شی، علمی شی، ادبی شی، په هرحیث سره دملتودرستوا ړینوته» ځواب ووایی. د مفکرمحمدګل مومند په فکر«پوه سړی خپل اودبل مال پیژنی... غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه منی اونه پریږدی چی څوک خپل مال خوشی کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی اوخلک یی ښکارپاپه غلا یوسی اوکورتنی لاندی کړی» اودنوکرپه شان« کونډۍ ښتې. غیرتمن سړی خپله وچه دپردی په لندو ښه بولی». خو سره له خپلو ډیروهڅو ، پښتوبابا(محمدګل مومند) دامشروع ارمان دځانه سره ګورته ویوړچی« په درستی پښتون یانې(افغانستان) کی پښتو، د پښتانه دحکومت رسمی ژبه شی».
(داقتباساتولپاره ولولی: محمدګل مومند ، لنډکی پښتو اوپښتونواله، دکابل عمومی مطبعه، ۱۳۳۷ لمریز= م۱۹۵۸/۱۹۵۹ ؛ محمدګل خان مومند ، مرتب همیش خلیل، پیښور، دسمبر ۱۹۹۵، محمدګل مومند ، دپښتود ژبی لیاره لیاپښتو صرف اونحو ، دبلخ شرکت(رښتیا) له خوا په لاهورکی چاپ شو. بلخ ۱۳۱۷ لمریزچی ۱۹۳۸ زیږیځ کیږی).

څه باید وشي؟

۱ ـ تکړه پښتانه باید یوعلمی اوسیاسی سازمان ولری چی دمحمدګل مومند په وینا «پښتو په منظم طوروځوځوله شی» او «پښتانه ویښ کړی شی». زماپه وړاندیزدغه ډول سازمان ته«دپښتوعمل جرګه»[305] ویلی شو. ددغه سازمان غړوته وظیفه به داوی چی دپښتو سره پښتو وکړی، په ملی ژبه پښتو تنګ وکړی. په دغه چوکاټ کی باید دهغوافغانانو، په تیره دهغو پښتنو کړنو ته کلکه پاملرنه وشی چی په شعوری یا غیری شعوری ډول دملی ژبی پښتو(داکثریت ژبی اودټول افغانستان دملی هویت دساتلو پوخ مورچل) سره بی انصافی کوی.

305 - Pashto Action Council

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – په تعلیمي نصاب کې د دیني او دنیوي علوموترمینځ تفاهم او انډولتوب ته کلکه اړتیاده، ترڅو د افغان ملت ملي او دیني هویت خوندي شي او د زماني د شرایطو په تناسب د عقل او ابتکار خاوند وګرځي.

۳ – پښتو نه یوازې په دولتي میچن کې چلن ته کلکه اړتیا لري، بلکه په جومات کې هم باید غښتلې شي. طالبان د ګلستان او بوستان کتابونه د اخلاقیاتو د زده کړې له کبله لولي. باید بوستان او ګلستان په پښتو واړول شي. د پېښور په پښتو اکېډیمي کې د «ګلستان بزبان پښتو» نسخه لیدل شوې ده. ودې شي چې د روغې ژباړنې په لوري ګټوره وګرځي؟ د «پښتو بوستان او ګلستان» په اکله دې د استاد حبیب الله رفیع سره خبري وشي.

۴ – مسلکي اشخاص دې دې ته راوبلل شي چې په خپل مسلک کې په پښتو ژبه د پوهنتون د استعمال لپاره درسي کتابونه او نور مواد برابر کړي.

۵ – پښتو باید په ښوونځیو او پوهنتونونو کې د تدریس ژبه وي ترڅو په دولت کې د کار او دعوا مو د خدمت لپاره هیڅوک د ژبې د مشکل سره مخامخ نه شي. د پښتو د علمي کیدلو لپاره باید پښتانه له ماشومتوب څخه انګریزي په ښوونځي کې زده کړي.

۶ – د پښتو کلتوري-هنري اړخ یانې ټنګ ټکور (موسیقي)، ملي اتڼ، انځورونو، او ډرامو ته پاملرنه حتمي ده.

۷. د دولت او حکومت مشران باید رسمي وینا ګانې او مرکې په پښتو وکړي او په تړونونو (قراردادونو) کې دې د پښتو متن هم د اتباړ وړ وښودل شي.

۸. د پښتو لیک یا لیک لارې یو کولو (املایي یو شان والي) ته کلکه اړتیا ده. که هر څوک په خپل سر د خپل کلي یا سیمې پښتو لیکي، نو د نورو لپاره به ناشونې وي چې د یوې پښتو پرځای «پښتوګانې» زده کړي. د هرچا خوښه چې یو ټکې څنګه تلفظ کوي، خو غټه خبره داده چې ذکر شوي ټکي په یوه شکل ولیکل شي. یانې: ویل یې ستا خو لیکل یې د ټولو!

د بېلګې په توګه «زموږ، زمونږ، څموږ، زمنګ، څمنګ» ټکو ته ستاسې پام را ګرځوم: «زومږ»، «څمو ږ»، «زمنګ» او «څمنګ» هریو ټکې څلور (۴) توري لري او لیکل یې (د «زمونږ» او «څمونږ» په تناسب) لږځای او لږوخت نیسي، یانې د لیک لارې د اقتصاد له نظره اغیزمن دي. که د ټایب او چاپ لپاره د کمپیوټر د تورو دړه[306] په کارولو یې، نو ګومان کوم چې د «زمنګ» او «زموږ» لیکل به له نورو اسان وي؟ زه دومره وایم چې پښتو دې د کمپیوټر سره پوخلا شي. ودې شي چې په دې اکله د پښتو د ژبې او د کمپیوټر د متخصصینو له خوا اکلک او غبرګ ګامونه واخیستل شي.

۹ - «د پښتو عمل جرګه» باید زرتر زره «د پښتو د تفکر بانک»[307] جوړ کړي او په بیلابیلو چارو کې دې ورڅخه نظریې او مشورې وغوښتل شي. پښتانه له بل هر چا څخه دې ته ډیر اړ دي چې د زماني د شرایطو په کچ وینښ شي او د فکر په

306 - Keyboard

307 - Pashto think Tank

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډګرکی سیالۍ ته چمتو شي.

۱۰–په اساسي قانون کې د يوې ژبې«ملي» يا «رسمي» حيثيت خوندي کول يو قانوني –رسمي ټينګار دی چې د دولت په اداري، تعليمي، اقتصادي، او تبليغاتو عملياتو کې د هغې ژبې د چلن لپاره ديو ليکلي سند اهميت لرلی شي. په اساسي قانون کې بايد پښتو د افغانستان رسمي ژبه و بلل شي او حکومت دې ته اړ شي چې په دغه لارکې عملي ګامونه واخلي. خو که په عين وخت کښې« د پښتو عمل جرګه » فعاله نه وي، نو د اساسي قانون ټينګار به هغسي پنچرشي لکه پخواچې يوې تشې خبرې ته راټيټ شوی و.

که په پای کې زما څخه پوښتنه وشي چې په ټول افغانستان کې د پښتو په رسمي کيدا باندې په اساسي قانون کې ټينګار غواړم او که د پښتو چلن په ارګ کې؟ د تيرو ترخو تجربو څخه د زده کړې په مټ زما(زيرک يار) ځواب دا سی دی:

« زه پښتو په ارګ کې غواړم ځکه بې پښتو ارګ د پښتو مرګ دی؟ !»

دربار(حکومتي مرکز) چې بې پښتو وي، نو پښتو به د رسمي کيدا په لوري له ټولنيز اتبار[308] څخه لويدلې وي او ډيره به ناشونې وي چې د دربار دفتر، مطبوعات، د زده کړې موسسې، بازار او نور راشه درشه[309] د ملي ژبې د پرمختګ لپاره روغ چاپيريال جوړ کړي شي.

پــــای

ډاکټر زيرک يار

د نومبر۱۲، ۱۹۹۷ زيږخ کال

[308] - Prestige
[309] - Communication

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ګوانتانامو کي او فارسي په ارګ کي

سرو کارد خلګو دی له ژبی د سرکار سره
کـلـه به غـریبه پښتـو ژبه د سرکار شي
(ګومان کوم دارو اښاد استاذ «ګل پاچا الفت» شعر دی. زیرکیار)

زما په اند ،ترنن پوری دوه پښتون ساپوهان د پښتونا زولی دی: یو یی پوهاند بها الدین مجروح دی چی د ساپوهنی او فلسفی په برید و نو کی د نیمی شپی لاروی شوی و ، او ما به ورته شپږ ویشت(۲۲) کالو نه وړاندی د کال(۱۹۸۰) په می کی په پیښور کی غلي غلي شان امیر المنورین وایه. د امریکی یو تیز فکری ټوکی لیکوال پی جی اورورک[310] له نن نه(۲۹/۴/۲۰۰۲) پنځلس کالو نه وړاندی په کال(۱۹۹۱) کی لیکلی وو چی امریکی بهرنی سیاست نه لاره. خو دلو مړی ځل لپاره یی بهرنی سیاست د افغانانو په جهاد کی و مین‌د. د دی لپاره چی د امریکی بهرنی سیاست له نږدی ووینی، باید اورورک[311] په خپله جهاد ووینی چی څرنګه چلیده. په کال(۱۹۸۹) کی یی جهاد په پیښور/پښتونخوا کی ولید او دی پایلی ته ورسید چی افغانستان تقریباً یوروڼ اندی «منور» لاره خو هغه هم وو ژل شو «او دا سی نور».(ولولی زما دچاپ لاندی کتاب، په دی سرلیک:« د نـوی سیا سـت الجبره»).[312]
دویم پښتون ساپوه ډاکټر ماما وو چی زه یی د ساپوهنی او پښتونو الی خان ګڼم. په پښتنی ټولنه کی خان د پګړی خاوند او وتلی سړی ته هم وای. کید ای شی له همدی امله به خوشحال خټک بابا د پګړی سړی په شمار ګڼلی وی. له نن نږدی شپږ ویشت(۲۲) کالونه وړاندی د کال نولس سوه اتیا(۱۹۸۰) په نیمایی کی، زه له پیښور نه فرانکفورت ښار(د هغه مهال لوید یز جرمنی) ته کډوال شوم. یو څو ورځی وروسته ډاکټر ماما له ستوری له کولن ښار نه فرانکفورت ښار ته زما د ستړی مشی لپاره راغی. زمو ږ په ښایسته اوږده خوا له کی، دلته دډاکټر ماما دوه(۲) پوښتنی او زما دوه ځوابونه پام وړ ګڼم: و یی پوښتلم چی باچاخان څه ویل؟ ورغبرګه می کړه چی د باچاخان په وینا «داد روس او امریکن جنګ دی.» ویی پوښتلم چی زه ولی له کابل نه پیښور ته لاړم او بیا د یوی میاشتی په اوږدو کی له پـیـښور نه لوید یز جرمنی ته کډوال شوم؟ ورته و می ویل چی له کابل نه مې تن را خلاص کړ او له پیښور نه مې

---

[310] - P.J.O`Rourke
[311] - O`Rourke
[312] - Algebra of New politics, 1989 - 2005

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر(داهغه مهال وچې نړدې شپږمیاشتې وړاندې دکال **۱۹۷۹** په پای کې شوروي پوځونو په افغانستان یرغل کړی واو په پیښورکې هم سیاسي خیرات مخ په تودیدلوو). له نن نه اټکل اته دیرش(۳۸) کالونه وړاندې، دکال **۱۹۲۸**په شاوخواکې مادافغانانو په یوه غونډه کې کبیرجان ته په ناڅاپي ډول«ماما» وواېه. ده هم سمدلاسه په خوریې ونازولم. داهغه مهال وچې موږدواړه دلوېدیزجرمني په ګویتيې پوهنتون کې پوهیدونکي(محصلین) وو. له همهغې ورځې راهیسې زه یې خوریې یم اودی مې ماما. کله چې کبیرماما د ساپوهنې ډاکترشو، ماهم پریکړه وکړه چې خپل درناوی ورته په«ډاکترماما» وړاندې کړم. ډاکترماما(کبیرمرداخیل ستوری) یودیرش(۳۱) کالونه وړاندې، په زیږېږکال**۱۹۷۵** کې دکړنې د ساپوهنې دنړۍ والي ټولنې (انیټرنیشنل اسوسییشن اف اپلاید سایکلوجی) غړیتوب لاسته راوړ.

مادډاکترماماستوري دري(۳) کتابونه لوستلي دي: «د قلم توره»، «دهوښیارتیاتله» او«ژب ساپوهنه». دری واړه کتابونه په پیښورکې«دپښتونخوادپوهنې دیرې» له خوا خپاره شوي دي. دهوښیارتیاتله او ژب ساپوهنه دډاکترماماهغه پوهنیزکتابونه دي چې دلومړي ځل لپاره یې پکې ساپوهنه(سایکالوجي) دپښتوژبې دبډاینې بهیرته ورننویستلې ده.

زمادمعلوماتوله مخې، ډاکترماماستوري په لره پښتونخواکې لږترلږه هغومره اغیزمن دوستان لري لکه په بره پښتونخواکې چې یې لري.

دډاکترماماستوري دغه سرېتوب دهغه دسیاسي سترګه ورتیاغته ځانګړتیاښیي. د شورویانوله یرغل راوروسته ترنن پوري شپږویشت(۲۲) کلن پیرد جاکړپه شان پښتون وهلي دي. ډاکترماماستوري دملي سیاست هغه ګوربت وچې دلراوبرپښتون د یووالي په کلکوالي یې وزري غوړولي وي. «دقلم توره» دډاکترماماستوري د شعرونوټولګه ده، په مابانديیې د«یوټبر» شعرډیراغیزوکړ، ځکه په دې شعرکې ډاکترماماسیاست ته دساپوهنې چلونه(مینه، خپلوي، هویت) ورښیي:

یــوه ورځــې چــا ویلــې چې اسمان ته مې کتلــې
یوه غــټه وریځــه راغــله دوه وړې یې ښکلــولې
وړې شوې غټې کې غیبې بیاموســترګونه لیدلــې
ښکارې داوې کوچنۍ وریځې چې دمورغیږې ته تللې
دیــوکوردیــوټــبروي د یــوبل نــه ځــاریدلــې
چې همجنس وي جمع کیږي عــقــل کــله بیــلــولې
په ویشلي پښتون قام یــې ستوري اوښکې تویولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیر کال(**۲۰۰۵**) می د ډاکټر ماما ستوری سره ټلفونی خواله وکړه. غږیی غړند څرګند یده. راته ویی ویل چی زړه یی بی وسه شوی و. ددی لپاره چی په زړه یې زور رانشی، له سیاسی خوالې می نوکې ډه ډه وکړه. د ده شعری ټولګه می وستایله، په تیره د «یوټبر» شعر. ورزیاته می کړه چی دغه شعر زما د سایېزوپیبښود واړه مرکزونه(ماغزه او زړه) ټکوروي. ډاکټر ماما راته په خنداکی وویل چی که زه ورته هغه یوه«لنډه جمله» ورکړم، دی به یې په بدل کی راته خپله ټوله شعری ټولګه راکړي. له هغی لنډی جملی نه یی مطلب زمادا چغه(شعار) وه:

«بې پښتو ارګ د پښتنو مرګ دی !» ورغبرګه می کړه چی ګوره ماما «دغتې کتې د ماستو» چل را سره ونکړی. «دغتې کاتې ماسته» هغه ټکې وو چی ډاکټر ماما یی د زړه له کومی د خندا میلمه کړ. ډاکټر ماما راته په جرمنی کی دغتې کتې د ماستو کیسه داسی کړی وه:

یوې کونړۍ موربه خپلو هغو ماشومانو ته چی په کورکی به یی چغې او کوکې ویستلې، ټینګ ماسته ورکول. خو هلته یی یو بل غلی ځوی هم و. نورو ماشومانو چی ماسته خوړل، موربه هغه غلی ځوی ته په لوړغږ وویل چی هغه ته به دغتې کتې ماسته ورکوي ! غلي ځوی له ښایسته او ږدی مودی وروسته پوه شو چی ماسته یی نه وو خوړلی، بلکه شلومبې (تروې) یی څښلی وې. بله ورځ غلي ځوی وچولی تریو نیولی و. مورپری پوه شوه. سم دلاسه یی له ټینګو ماستو یو غټ کنډولی ورکړ، خو غلي ځوی یی په ژړا لاس پورې کړ. مور یی د ځان سره ګوریدله چی غلي ځوی یی ولې ژړل. غلي ځوی په تیره ژړاکی هغې ته وویل چی د ټینګو ماستو د کنډولي سره دې دغتې کتې نوم هم واخلي. وروسته له دې همدغه غلی ماشوم د ټینګو ماستو د کتې واکمن شوا و هغو نورو خویندو وروڼو ته یی دغتې کتې ماسته ورپریښودل. په ټلیفوني خواله کی می ډاکټر ماما ته وویل چی اوس امریکه پښتنو ته په افغانستان کی دغتې کتې ماسته («کوچنی مشر» جلالت چپن حامد کرزی + «تش مشر» اعلیحضرت محمد ظاهرشاه) ورکوي.

زما له هغی«لنډی جملې» نه چی ډاکتر ماما ستوری راسره په خپله شعري ټولګه مارچه کوله، زه پوه شوم چی زمامنلی دوست ډاکتر کبیر میرداد خیل ستوری د ناروغی په حال کی هم د پښتو پتنګ و. په ټوکه کی می ورته وویل: پخوانی پاچا او حامد کرزی وایی چی دوی خو خلکیا ن نه دی چی په ارګ کی یې هم پښتو ویله او هم یی پکی اتهونه کول ! ډاکټر ماما و پوښتلم چی څه به کیږی؟ ورغبرګه می کړه چی پښتو له ارګ نه شړل شوی ده، خو په ګوانتاناموکی لکه چی رسمی ژبه شی؟ دی خبری ته دډاکټر ماما خوله ګوړی ګوړی شوه، ډیریی وخندل، او زیاته یی کړه چی زه هم د پوهاند...په شان هرڅه ته یو دلیل راوباسم

دخوالی په اوږدوکی می ورزیاته کړه چی په افغانستان باندی د امریکی د یرغل په لومړیو وختونوکی د امریکی د ملی امنیت د جرګی په بحثونوکی پخوانی پاچا محمد ظاهرشاه«تش مشر»(فیګرهیډ) او حامد کرزی«کوچنی مشر»(ماینرټرایبَل لیډر) ګڼل شوی وو. امریکی غوښتل چی د افغانستان وګړو اکثریت(پښتانه) د ظاهرخان او کرزی په واسطه وغولوی او له دی لاری په افغانستان کی د کلکی ملی ټولنی رامنځته کیدلو ته پاټک واچوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوه زمااو دډاکترماماوروستني خواله. اوس نو پوښتنه دا ده چې ډاکټرماما کبیرمیرداد خیل ستوري څه ډول سیاسي شخصیت و ؟
ډاکټرماما ستوري هغه پښتون عالم وچې د نظرپه کچه ډیر د عمل خاوند و. که په پیښور کې یې د پښتونخوا د پوهنې دیره توده ساتله، نو په جرمني کې یې د ملي سیاست دیره پالله. ډاکټرماما کبیرمیرداد خیل ستوري د خپلې مړینې پورې د «پشتون سوشل دیموکراتیک پارټي» یانې د «پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند»[313] مشرو او د دې ګوند د بنسټ ایښودونکو مخکښانو چورلیز (محور) یې جوړ کړی و..
که د شاعرۍ په نړۍ کې په ډاکټرماما ستوري باندې د اجمل ختک د ګل بڼ ورږمه لګیدلی وه، نو په سیاست کې یانې د پښتنو دیووالی، خپلواکۍ اوسوکالۍ لپاره ور باندې د باچاخان(فخرافغان) د نظراو عمل پیرزوینه شوې وه.
پښتو ژبه د ډاکټرماما ستوري لیلا وه. په افغانستان کې د ملي ټولنې جوړیدل بې له ملي پیژاند (هویت) ناشونی کاردی، او ملي پیژاند په پښتو ژبه را منځته کیدلی او ټینګیدلی شي، نه په بل څه ! په پښتو ژبه کې د افغانستان سره کلکه ژمنه خوندي شوې ده. د افغانستان نوري خوږې ژبې دغه تومنه نه لري. په افغانستان کې د ملي ټولنې د جوړیدلو په اړوند کې ډاکټرماما کبیر میرداد خیل ستوري هغه لارخپله کړې ده چې د افغانستان مفکراو فقیر وزیرمحمد ګل مومند یې سپارښتنه کړې وه – هغه وزیرچې د کابل ښار په بریکوټ کې یې په یوه ختیځ کرایي کورکې ساوختله، په هغه ختیځ کورکې چې عبدالعزیز خاوري به «پښتوارګ» ګاڼه
د ډاکټرماما ستوري له برکته، پښتون سوشل دموکراټیک ګوند په یوډول سیاسي دیره واوښت چې د هرډول سیاسي یا دیني پښتون درناوی پکې کیږي. ډاکټرماما کبیرمیرداد خیل ستوري په هڅه پښتون، په پرګنه یوسفزی، او په ټبر میرداد خیل دی. ډاکټرماما ستوري دبري پښتونخوا د کونړ په تنر نومې کلي کې زیږیدلی و او په جرمني کې یې د زیږکال ۲۰۰۷ د اپریل په څلورمه نیټه چې د ګل دورځې سره سمون خوري له نړۍ سترګې پټې کړې. هسک څښتن دې پرې ورحمیږي. زه د ډاکټرماما کبیر میرداد خیل ستوري د رنې کورنې
او د پښتنو د ټولنیزولسولیز ګوند پاتې مشرتابه ته خواخوږي او تسلیت وړاندې کوم. منلې ډاکټرماما ستوري د ملي سیاست سترګور، زړه وراو نوښتګر شخصیت و. له هغه نه پښتنو ته ډیر څه په میراث او ارمان ورسیدل. زما په اند، اوس د پښتنو د ټولنیزولسولیز ګوند مسولیت دی چې د خپل جرګه مارمشرارواښاد ډاکټرماما کبیرمیرداد خیل ستوري په کړنلار روخوځیږي.

ډاکټررحمت ربي زیرک یار

---

[313] - PSDP

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کليفورنيا ايالت، د توزند اُکس (زرخيړی) ښار.
پای: ۲۹ اپريل ۲۰۰۲

ژب سـياست او ژب پـلان: مــلي او رســمي ژبــې

ننتــــــــوځ

« قوهٌ الانسان فی عقله و لسانه» د پوهنی دډاکټر او ستلر د پنډ کتاب سريزه په دغه عربی مقوله پيل شوی ده.[314] «
ډاکټر اولستر په شپږويشت (۲۲) ژبو پوهيږی او کتاب يې «دنړی» دغټو ژبو لومړنی تاريخ دی.
پښتو بابا محمد ګل مومند د افغانستان هغه ولسی او فقير وزير و چې د کابل د ښار د بريکوټ په سيمه کی يې په عادی ختين کرايی کورکی په اتيا کلنی کی سا وختله (۱۳۴۳ المريز ۱۹۲۴ زيږيزکال). هغه د ژبی په اهميت پوهيده، د ټول افغان د پيژاند (هويت) د ساتنی لپاره يې پښتو يو پوخ مورچل ګانه، اوله دی امله يې د ملی ژبی پښتو په تعميم او ترويج ټينګار کاوه.
مفکر محمد ګل مومند په دی فکر و چې د يوه ملت د ژبی لری او بری د هغه د ژوند د بد مرغی او نيکمرغی سره تړاو لری: « که د يوه ملت ژبه د بل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نومانا يې داده چې: «په عين واکداری کی به بی واکه، په عين وطن کی بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غريب او پرديس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خو افکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال يې، اغوستنه، خواړه يې، ځواک او ژوند يې بشپړ ليا نيمګړی د پردی او د بل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکيږی تر څو چی محوه شی.» په «لـنډ » ډول: «ژبه د ملی موجوديت، هوساتوب او سعادت، د لوړوالی او ځګوالی ستڼه ده.» د دغه اهميت له املـه« ژبـه بايـد وساتـله شی، وپالله شی، وروزلـه شـی، ارتـه کړلـه شـی، علمــی شـی، ادبــی شـی، په هرحيث سـره د ملت د رسـتوا ړيـنوته» ځواب ووايی. د مفکرو زير محمد ګل مومند په اند، «پوه سړی خپل او د بل مال پـيژنی.... غيرت، لوړهمت، روغه پوهه (عقل سليم) دغه نه منی او نه پريږدی چی څوک خپل مال خوشې کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی او خلک يې ښکاره ليا په غلا يوسی او کورتنی لاندی کړی.» (مـحـمد ګـل مومـند ،د پښتو ژبی ليا ره ليا پښتو صرف او نحو. د بلخ شرکت [رښتيا] له خوا په لاهور کې چاپ شو ،بلخ ۱۳۱۷ المريز= ۱۹۳۸ زيږيز). تر اوسه زمو ږ پوهه داده چی انسانان له بل هر ټولنيز موجود نه زيات سياسی ژوي دي. پـه طبعيت کـی هرشی ګټوره وظيفه لری، او انسانان يو اځينـی ژوی دی چی طبعيت وربـانـدی دوينا پيرزوينه کړی

[314] - Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language history. New York and London: Harper perennial, 2006, xix

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. که ژبه نه وای، فکربه ځانله وای. که ژبه نه وای، تاریخ به چیری اوخه وای. دا ژبه وه چی تاریخ پکی خوندی شو، او دا ژبـه وه چـی فـکر پکـی څرګند شو.

د تاریخ یو پوهاند دا استاد انو په یوه غونډه کی ویلی وو چی تاریخ «جهانی او بنیادی دی»:[315] د ژبپوهنی یو استاد ورسره سرو خوځاوه، خو یوه پخه پوښتـنه یی هم وروتوغوله: «بی له ژبی به تاریخ څنګه ثبت او تفسیرشی؟». هو، بی له ژبی تاریخ نه تـثبیـتید لی شی او نه یی تفسیر کید لی شی. ژبی د انسان په دی ظرفیت یا استعداد کی چی ځان و پیژنی او مجرد[316] فکرو کړی لږترلږه اسانتیا راوستلی ده. د ژبی منشأ لاتراوسه روغه نه ده معلومه، خو د لرغون پوهنی شواهد دیته ګوته نیسی چی د ژبی پو اسطه پوهاوی[317] به نږدی دوه سوه زره(۲۰۰۰۰۰) کلونه وړاندی را منځته شوی وی. ښایی له دی امله به ژبپوه روزین[318] له نن نه شپږ کاله وړاندی په زییږ کال(۲۰۰۲) کی ویلی وی چی« ژبه پیل دی او د هغه څه برخه ده چی موږ څوک یو»:[319]

له دینه چی« ژبه پیل دی» سړی داسی هم پوهید لای شی چی ژبه نه یوائی د پوهاوی وسیله ده، بلکی د ځان پیژند نی او هویت منشأ هم ده(«د هغه څه برخه ده چی موږ څوک یو»).

که له یوی خوا ژبه لوښی(وسیله) ده د پوهاوی لپاره، نو له بلی خوا ژبه تړون دی او غوټه[320] ده د پیژاند «هویت» لپاره. ژبه له یوی بلی ځانګړتیا هم ځان نشی خلاصولی. هغه دا چی له ژبی نه د ټولنیز توپیرا و اتبار لوښی هم جوړید لی شی.[321] د ژبی د رسمی کیدا یانی حکومتی کیدا په عملیه کی د ټولنیز توپیرا و ټولنیز مقام تومنه پرته ده. د بیلګی په ډول سینګاپور یو کوچنی ښاری دولت دی چی څلورنیم میلیونه وګړی لری(۲۰۰۷) او څلور رسمی ژبی لری. انګریزی، ملای[322] ماندارین (چینایی) او تمیل. هغه سینګاپوریان چی په انګریزی ژبه کی لاس لری، عموماً په سیاست او اقتصاد کی دغتی برخی خاوندان دی:[323]

---

[315] - Universel and basic
[316] - Abstract
[317] - Communication
[318] - Rosen
[319] - « Language is the beginning, it is part of who we are. » Quoted in Ralph w. Fasold and Jeff Conner – Linton (eds.), An Introduction to linguistics, 2006,pp.1 and 375.

[320] - Tie
[321] - Social class differenciation
[322] - Malay
[323] - «English – knowing bilinguals govern the country, walk the corridors of power, preside at boardroom meetings, teach in schools, and rule in the courts of law.» Anne pakir at national university of Singapore, «Bilingual education with English as an official language: Socio cultural implication», Georgetown university press. Georgetown university round table on languages and linguistics, 1999, electronic version, pp. 341-349

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې په سینګاپورکې چینایان ډیره کیان(۷۷ سلنې) دي ملاي ژبه د دغه هیواد ملي ژبه ده، د سینګاپوریانو د پیژاند(هویت) او احساس ژبه ده. د اسرییلو د دولت په جوړولو(می ۱۹۴۸) او د ملي احساس په پیاوړي کولو کې د عبري ژبې را ژوندې کولو ستر رول لوبولی دی، او د عبري ژبې په ساتنه کې یهودي دین ستر رول لوبولی دی. د سینګاپور او اسراییلو په ژب سیاست(لنګویج پالیسي)[324] به وروسته وږغیږم

(الف)-ملي او رسمي ژبه

د ملي او رسمي ژبې ترمنځ په توپیر کې پخپله د امریکې سترڅارنوال او د بند یانو د عذابونو یوغټ پلوي حقوق پوه البرتو ګونزالیس[325] ښکیل شوی و(۲۲ می ۲۰۰۷). اوس په امریکه کې ځینې خلک په دې پسې اړم شوي دي چې انګریزي ژبه د اساسي قانون د تعدیل له لارې رسمي[326] ژبه کړي. د نورو هیوادونو د خلکو په شان، امریکایان ګډ قومي نیکونه او ګډ تاریخي احساس نلري. د ګډ دین احساس هم پکې غښتلی نه دی. ښایي له دې امله د خپل پیژاند لپاره انګریزي ژبې ته مخ وراړوي. د امریکې سترڅارنوال ګوانزالیس تیروت او په خپله توضیح کې یې ملي ژبه د رسمي ژبې په ځای وکاروله. ګوانزالیس راپورترانو ته وویل چې«ولسمشر(ډبلیو جورج بوش) هیڅکله د دې ملاتړ نه دی کړی چې انګریزي دې ملي ژبه شي»:[327] په همدغه ورځ(۲۲ می ۲۰۰۷) لږ وروسته سپینې ماڼۍ خپل سپیناوی وکړ:[328] هغه ولس چې خپل دولت یې نه وي جوړ کړی، رسمي ژبه نه لري، خو په مقابل کې یې ملي ژبه لري. که یو ولس د خپلواکۍ په جګړه یوه ژبه کارولې وي، همغه ژبه یې چې بالعمل د ملت کیدنې هویتي چینه ده، د خپلواکۍ په ګټلو سره او د خپل ملت په جوړولو سره د رسمي ژبې وظیفه هم په غاړه اخلي. د بیلګې په ډول د وه هیوادونو ته ګوته نیسم: د امریکې په اساسي قانون کې د ملي یا رسمي ژبې په اکله هیڅ نه شته. خود خپلواکۍ اعلامیه(جولای ۱۷۷۶) او دوه اساسي قوانین یې په انګریزي ژبه لیکل شوي وو(د کنفیډریشن مادې په نومبر ۱۷۷۷کې،او اساسي قانون چې ترنن پورې چلیږي په ۱۷۸۷ زیږیز کال کې). له دې امله انګریزي په امریکه کې طبعاً ملي او بالعمل رسمي ژبه ده. بل مثال په افریقا کې د تازه جوړشوي دولت دی. په ایریتریا[329] کې چې نهه قومونه پکې ژوندکوي دیو نیسف[330]

---

[324] - Language policy
[325] - Gonzales
[326] - Official language

[327] -« Never supported making English the national language.»
[328] - « The attorney general[Alberto Gonzales] got caught in a linguistic snare. He took 'national' language to mean what we describe as ' official' lauayge. We have no problem in identifying English, our common linguistic currency as national language.» White House spokesperson Dana Perino in «Adventures in semantic: CBS News, electronic version, posted by Hillary Profita(22 May 2006).
[329] - Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۴) د معلوماتو له مخې د (تیګریګنا)[331] قوم پکې تر ټولو ډیر وګړي لري. خو هلته د یوه قوم ژبه هم رسمي ژبه نه ده ګڼل شوی، د دې لپاره چې د ژبو کړکیچ رامنځته نشي. د دې په مقابل کې کیسواهیلي[332] د دغه هیواد ملي ژبه منل شوې ده، دلیل یې دا دی چې کیسواهیلي د خپلواکۍ په جګړه کې د سیاسي سروالی پټې دراشي د رشي ژبه وه.[333]
رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت پرې چلیږي او په حکومت کې چلیږي. رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت رسمي اعلان کړې وي، او یا یې عملاً د خپلو وظیفو او مسولیتونو په اداکولو کې کارولې وي (لکه په ټرونونو کې، په قوانینو کې، په محکمو کې، په ګڼو اعلامیو کې، او په سیاسي دریځونو کې). رسمي ژبه هغه ژبه ده چې د دولت د شتون په حالت کې رامنځته کیږي، یا نې حکومت یې اعلاموي او یا په یوډول ښیي چې دغه ژبه د هغه ملت ژبه ده چې د دولت د حاکمیت لاندې وي:[334]
په تاریخ کې یوه استثنا هم شته. په داسې حال کې چې یهودانو په فلسطین کې دولت نه لاره، د یوې سیاسي ډلې[335] په ټیر د هغوی ژبه عبري[336] په فلسطین کې د انګریزي او عربي ژبو به شان د برتانوي واکمنانو له خوا رسمي اعلان شوه. په زیږکال (۱۹۲۲) کې فلسطین د ملتونو د ټولنې[337] د پریکړې له مخې د برتانیې په حاکمیت (قیمومت)[338] کې ورغی:[339]
رسمي ژبه د حکومت په ورځنی فعالیت کې کارول کیږي او یو اوږګاړي ته ورته ده چې له یو بند رنه یو ښارته مالونه رسوي؛ یولوښی (وسیله) دی چې د حکومت کارونه سرته رسوي (په پارلمان کې قوانین، په محکمه کې د قوانینو تفسیر او تطبیق، دفورمو او لایحو جوړول، د اساسي قانون تعدیل، د اساسي قانون تفسیر، عسکري او ملکي اداره، عسکري او ملکي تعلیم او تربیه، ټرونونه
... او اعلامیې).
د دولت شتون د یوې ژبې د رسمیت لپاره عموماً اساسي شرط دی. وړاندې له دولت نه رسمي ژبه نشته، خوملي ژبه

---

330 - UNICIF
331 - Tigrigna
332 - Kiswahili

333 - C.M. Rubagumya (ed.), 1990, quoted in" Multilingualism and nation building: language and education in Eritrea". By Chefena Hailemariam, university of Asmara, Eritrea, sjaak kroon, Tilburg university, Netherlands, and Joel Wolters, Bar – Ilan university, Israel – electronic version, pp. 475 – 493.
334 - declared by a government to be the language of the governed nation.
335 - entity
336 - Hebrew
337 - mandate
338 - League of Nations
339 - " All ordinances, official notices and official forms of the government….. shall be published in English, Arabic and Hebrew"

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته. د یوه دولت په رسمي سند کې چې رسمي ژبه نه وي ښودل شوی، ملي ژبه یې رسمي ژبه ده لکه په اندونیزیا کې. په اندونیزیا کې له پنځه نیم سوه نه زیاتي ژبې او لهجې شته. بهاسااندونیزیا[340] په اساسي قانون کې داندونیزیا «ملي ژبه» ده چې په تجارتی، تربیوي او حکومتي چارو کې چلیږي.

ملي ژبه هغه یوه ده چې د یو ملت ډیر کیان پرې غږیږي او د ملت لپاره د اصالت[341] او پیژاند (هویت) ارزښت لري. ملي ژبه له تاریخي احساس او ویاړه ډکه تیره زمانه منعکسوي. ملي ژبه د ملي بیرغ او ملي ترانې په شان د سمبول مقام لري. ملي ژبه د همغه ملت کلتوري ماهیت او اتبار ښیي. ملي ژبه د خلکو په منځ کې د ملي تړون احساس او ژمنه منعکسوي. ملي ژبه په خلکو کې د واحد ملت احساس غښتلی کوي. ملي ژبه خلکو ته خوندور کوي او زړونه کوشیروي، او په اوږده ډګر کې د ملي تولنې په را منځته کیدلو کې اسانتیا راولي. ملي ژبه د «ویلې کیدلو بټۍ» ده. امریکې ته[342] د ویلې کیدا بټۍ وایي. زما په اند، په ټولنیز لحاظ امریکې ته «د سلاتي کنډولی» ویلی شو ځکه چې ټول ټال امریکه د بیلا بیلو نژادونو د سلاتي کنډولی ته ورته ده. خو پخپله انګریزي ژبه پکې هغې بټۍ ته ورته ده چې بیلابیل نژادونه په ښوونځی او پوهنځی کې په کلتوري لحاظ ویلي کوي او راتلونکي تړون او بریالیتوب ته یې سیخوي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، د ملي دولت په کفایت کې به یې شک وي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، ملت به یې د یتیم احساس کوي. پردۍ ژبه ملي ژبه کیدلی نشي، خو رسمي ژبه کیدلی شي. ملي ژبه عمومي تړونکې او کوشیرونکې ژبه ده. ملي ژبه اصلاً د ملي کلتور برخه ده، نه د دفتري کلتور. ملي ژبه دولتونه زیږوي، او دولتونه رسمي ژبه غوره کوي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې په ولس ګرانه وي، یانې ملي او رسمي ژبه یې یوه وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې په خدمت او پالنه کې وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې په رسمي ژبه کې یې د بل دولت لاس نه وي. هغه دولت بد مرغه دی چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې سره په ټکر کې کوي.

په کامرون کې انګریزي او فرانسوي دواړه رسمي ژبې دي، او پاتې نوری د هیواد خپلې ژبې ملي ژبې دي. که د یوه هیواد په اساسي قانون کې یوه ژبه ملي ګڼل شوی وي، مطلب ورنه رسمي ژبه هم ده. په سعودي عربستان کې په یوه مشخص سند کې لیکل شوي اساسي قانون نشته، خو عملاً عربي د هیواد ملي، رسمي او دیني ژبه ده. د ایران د اسلامي جمهوریت په اساسي قانون (۱۹۸۹) کې راغلي دي: «زبان و خط رسمي و مشترک مردم ایران فارسي است. اسناد و مکاتبات و متون رسمي و کتب درسي باید به این زبان و خط باشد.» اټکل پنځوس سلنې (۵۰٪) ایرانیان په فارسي غږیږي. بله نیمایي یې په ترکي، عربي، کردي، او بلوڅي ژبو غږیږي. عربي سره له دې چې د سپیڅلي قران او مبارکو حدیثونو ژبه ده، د ایران په اسلامي جمهوریت کې رسمي ژبه نه ده.

---

[340] - Bahasa Indonesia
[341] - authencity
[342] - melting pot

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپایی اتحاد[343] درویشت(۲۳) رسمی ژبی لری. فنلنډ دوه(۲) ملی ژبی لری: سوامی (فیني ژبه)اوفینلند ز سوینسکا[344] یانی فنلنډی سویډنی. په فنلنډ کی سویډنی ژبه چی شپږ سلنی (۶٪) ویونکی لری، ددغه هیواد په هرځای کی اتبارلری. په مقابل کی یی فنلنډی ژبه چی دوه نوی سلنی(۹۲٪) ویونکی لری، په ارته کچه کارول کیږی، خو هلته هرچیری قانونی اتبار نلری. په فلنډ کی ځینی پوهنتونونه یوازی په فنلنډی ژبه چلیږی. ټول زده کوونکی باید سویډنی زده کړی. څوک چی د سویډنی ژبی بری لیک ونلری، دولتی ماموریت به یی په برخه نشی. ورته شرایط په اقلیتی سویډنیانو باندی چی فنلنډی ژبه زده کړی، په لږه اندازه اینښودل شوی دی.

په مالتاکی مالتایی ژبه چی اکثریت پری پوهیږی، ملی ژبه ګڼل شوی ده، او د انګریزی سره غبرګه رسمی ژبه هم ده. په فلپین کی فلپینو ملی ژبه ده، او د انګریزی سره غبرګه رسمی ژبه هم ده. په پاکستان کی اردو ژبه چی اته سلنی(۸٪) وګړی پری غږیږی، ملی ژبه ده او لاړي چاري باید مینده شي چي اردو رسمي ژبه شي. انګریزی چی په پاکستان کی د سروالي پټي(نخبی) ژبه ده، هلته رسمی ژبه هم ده (د اپریل **۱۹۷۳** اساسي قانون، **۲۵۱** ماده: ا تر ۲ بندونه).په پاکستان او پښتونخوا کی د ژبو د بحث لپاره د دي کتاب اتم فصل ولولئ. دهند په اساسی قانون یابل کوم قانون کی کومی ملی ژبی ته ګوته نه ده نیول شوی، خو هندي په اساسی قانون کی د هیواد رسمی ژبه ګڼل شوی ده. ا یالتونه کولای شی چی یو یا څو ژبی دخپلو ایالتی حکومتی چارو لپاره رسمی معرفی کړی، لکه پنجابی، بنګالی، اردو .... سانسکریت. که د مرکزی حکومت کوم لیک د هند ایالاتو یا سیموته په انګریزی ژبه استول کیږی، باید هندی ژباړه یی ورسره مل شوی وی. دلته وینو چی انګریزی ژبه هم د هند رسمی ژبه ده. د ژبنی سیاست له نظره، فلپین او هند یو بل ته ورته دی. په فلپین کی هم سیمه ییزو ژبوته اجازه ورکول شوی ده چی په خپلو اړوندو سیمو کی درسمی ژبو به څیرو کارول شی.دتاجکستان رسمی ژبه تاجکی ده. دازبکستان رسمی ژبه ازبکی ده، او دحکومت ماموران باید په دغه ژبه وپوهیږی. دترکمنستان رسمی ژبه ترکمنی ده. د زیمبابوی[345] رسمی ژبه انګریزی ده. دمالیزیا رسمی ژبه بهاسامیلایو[346] ده چی اکثریت پری غږیږی. په کمبودیاکی خمیر[347]قوم ستر اکثریت(۹۲٪) لری او ژبه یی چی خمیرنومیږی، رسمی ژبه ده. دولسی چین په شان، ماندارین[348] چاینی ژبه د تایوان رسمی ژبه ده.

---

[343] - EU
[344] - Finlands svenska
[345] - Zimbabwe
[346] - Bahasa Melayu
[347] - Khmer
[348] - Mandarin

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ب)-ولې ژبني تکرونه؟

اوولس(۱۷) کلونه وړاندې د زیږیږکال(۱۹۹۱) پورې په سهیلي ترکیه کې په کُردي ژبه سندرې ویل منع شوي وو.
شپږکلونه وړاندې په زیږیږکال(۲۰۰۲) کې هغه پوهیدونکي(محصلین) د پولیس له خوا ونیول شول چې په پوهنتون کې یې په کردي ژبه د تدریس غوښتنلیکونه[349] د پوهنتون مسولینو ته وړاندې کول
په ولسي چین کې د «تام او جیری»[350] په نوم تلویزیوني کارتون ډیر مینه وال لرل
د غه تلویزني کارتون په جنګي پیشو او موږک راڅرخیده. د ۲۰۰۴ زیږیز پورې به(تام او جیری) د ولسي چین په سیمه ییزو ژبو(لهجو) غږیدل. خو ورپسې مرکزي حکومت په سیمه ییزو ژبو(لهجو) کې ذکر شوي کارتوني پروګرام منع کړ. یانې نور یې نه غوښتل چې تلویزني پروګرامونه دې په لهجو کې خپاره شي. د دې پرځای تلویزني پروګرامونه د ولسي چین په رسمي ژبه یانې ماندارین[351] کې پیل شول. له دې لارې ولسي چین غوښتل چې
ماندارین(پوتونګهوا) ژبه د ملي پیژاند د سمبول په څیر پیاوړې کړي او د یو بل سره سیمه ییزې ژبنۍ سیالۍ د ملي پیژاند د کلک سمبول په قالب کې ویلې کړي. په ولسي چین کې لهجې له یو بل سره غټ توپیرونه لري.
پوتونګهوا په ماندارین لهجه ولاړه ده، او ماندارین د ولسي چین په مرکز بیجن(پخواني پیکینګ) کې چلیږي.
یانې د پایتخت لهجه ماندارین رسمي اتبا رلري.
شپږکلونه وړاندې په زیږیږکال(۲۰۰۲) کې د سینګاپور حکومت په یوه کمیډي فلمي لړۍ باندې د «اِن سي-۱۷»[352] برغولی کیښود، یانې څوک چې اوولس(۱۷) کلن شوي نه وي، د دغې لړۍ فلمونه نشي لیدلی. په دغه کمیدي فلمي لړۍ کې کوم بدځه نه وو چې ځوانان په اخلاقي لحاظ بې لارې کړای شي. د سینګاپور د حکومت دلیل دا و چې په دغه فلمي لړۍ کې «بدګرامر»[353] کارول شوی و. پورتني درې بیلګې موږ د دې پوښتنو سره مخامخ کوي:

الف --ولې د ترکیې حکومت ته ارزښت لري چې کومه ژبه دې په پوهنتون کې وکارول شي؟
ب --ولې د سینګارپور حکومت د «بدګرامر» مخه نیسي؟
پ --ولې د ولسي چین حکومت د دې سره علاقه لري چې کارتوني پیشو او موږک (تام او جیری) دې څنګه

---

[349] - Petitions
[350] - Tom and Jerry
[351] - Mandarin (Putonghua)
[352] - NC- 17
[353] - bad grammar

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغږېږي؟
ددغـو درې وا ړو پوښـتنو جـواب په يوه ټکي کي پروت دی: پېژاند (هويـت) !: «ژبه پېيل دی».[354]

(پ)-د ژبې معياري کول: ژب سياست

د ژبو معياري کولو[355] ته ژب سياست (لنګويج پاليسي)[356] هم ويلي شو. هغه څه چې پاس مي ورته په ترکيه، سينګاپور او ولسي چين کي ګوته ونيوله، د ژب سياست درې بېلګي ښيي.

د ژبې معياري کول يو سياسي حکومتي ځواب دی چې د ژبې يوې خورا مهمې ځانګړتياته ورکول کيږي: ژبه ولاړه نه ده، بلکي «بدليږي او اوړي»:[357] د مثال په ډول په ولسي چين کي له ډېرو لهجو نه د هيواد د پايتخت (بيجينګ) لهجه ماندراين درسمي ژبې به څېر غوره شوه. ځينو هيوادو نو د ژبې د معياري کولو لپاره علمي موسسي رامنځته کړي دي چې د ژبو پر مختګ او بدلون وڅېړي، لکه د فرانسوي ژبې اکاډمي، د هسپانوي ژبې اکاډمي، په جرمني ژبو هيوادونو کي د ليکدود جرګه[358] په اسرائيلو کي د عبري[359] ژبې اکاډمي او د عربي ژبې اکاډمي (د عربي ژبې اکاډمي نږدې څلورمياشتي وړاندي د ٢٠٠٧ زېږدکال په ډسمبر کي پرانيستل شوه)، په شاهي دوره کي پښتوټولنه په کابل کي، پښتو اکاډمي په پېښور کي، ملـي کيسواهيلي جرګه په تانزانيا کي، د کيسواهيلي انسټيټوټ په تانزانيا کي... او کويچوا[360] اکاډمي په پيرو کي.
په دې ډول حکومتونه د ژبې د معياري کولو پريکړي کوي او د ژبې سياست ټاکي او چلوي. هو، وګړي او شخصي سکټور هم د يوې ژبې په معياري کولو کي رول لوبوي. ورځپاڼې، مجلې، خبري اژانسونه، او بريښنيا ييزي خپروني عموما د مطالبو د خپرولو لپاره مقررات[361] لري. انګريزي خپروونکي ويليم کاکسټن[362] د پنځلسمې زيـيزي پيړۍ په دوهمه نيمايي کي يوه چاپخونه لرله او د خپل چلوونکي کنټرول[363] له لاري يې د هغه مهال په خپرونو کي خپل اغيزخوندی کړ او په دې ډول د راتلونکي انګريزي په معياري کولو کي د مټ خاوند شو. دوه (٢) نورو وګړو ډېر مهم

[354] - " Language is the beginning , it is part of who we are." (Rosen).
[355] - Standardization
[356] - Language policy
[357] - it varies and it changes
[358] - Der rat fuer Rechtschreibung
[359] - Hebrew
[360] - Quechua
[361] - editorial guidelines
[362] - Coxton
[363] - editorial

(c) ketabton.com: The Digital Library

انگریزی سیندونه(قاموسونه= ډیکشنری) راوویستل: ډاکټرساموېل جانسن[364] (۱۷۰۹تر۱۷۸۴) په انګلستان کی، اونواه وبیستر[365] (۱۷۵۸تر۱۸۴۲) په امریکه کی. وبیستر په امریکایی انگریزی کی داسی املا وکاروله چی په انګلستان کی د مروجی املا سره یی یوڅه توپیرلاره، لکه د[366] (معیاری کول) او[367] (سلوک، چلن) ټکي په امریکایی انگریزی کی. دغه شان ایلیزر بن یهودا[368] (۱۸۵۸تر۱۹۲۲زییز) هغه زړه عبري[369] ژبه راژوندی اونوې(مودرن) کړه چی دوه زره کلنې دوړې پړې پریوتلې وې او چاپه ورځنی عادی ژوند کی نه کاروله (په دی اکله به وروسته وغږیږم).
وروسته له روغ پام نه سړی وینی چی معیاری کول د ژبنیو نوسانونو او ښتنود چنهولو او یوشکل کولو عملیی ته ویل کیږی[370]. هغه مهال سړی وینی چی معیاری کول یوډول رسمی(تشریفاتی)[371] ژبه رامنځته کوی. ډیر ځلی خلک فکرکوی چی معیاری(رسمی، تشریفاتی) ژبه دعلمی موسسو، دلیکدود دکتابونو، سیندونو(قاموسونو) اوغټوخپرونو ژبه ده. په معیاری ژبه کی نه یواځی دیوه ټکی املایی څیره اهمیت لری، بلکه ګرامری مقررات اود ستورونه هم مهم دی. دمثال په ډول، په یوه جمله کی دوه(۲) منفی کارول بی خونده وینا ده: هغه نه غوښتل چی ښوونځی ته لاړنشی. په روغه پښتو(هغه غوښتل چی ښوونځی ته لاړشی).
د ژبی دمعیاری کیدلو موخه داده چی ژبه عمومی شی، یانی هرڅوک پری په اسانی سره پوه شی. دلته باید زیاته کړم چی مسلکی تخصصی ژبی حتماً عمومی ژبی نه دی. معیاری ژبه عموماًپه اداری، کلتوری او اقتصادی مرکزونوکی را پورته کیږی. پښتانه چی کلتوری ملت دی، خوملی دولت نلری، بایدخپلی ژبی دپالنی او معیاری کولولپاره یوه بریښناییزه جرګه ولری، دبیلګی په ډول[372] (پښتوعمل جرګه)! ددغی جرګی یوه موخه باید داوی چی دپښتولغاتونو بریښناییز بانک[373] جوړکړی.
مخکی د زییږکال ۱۹۹۲له انقلاب نه، انگریزی دسومالیی په حکومتی اوتعلیمی ادارو کی برلاسی وه اوله دی امله دبرلاسی اوچتی پتی ژبه وه چی له نږدی لسوسلنو(۱۰٪) نه جوړه شوی وه. شپږدیرش (۳۶) کلونه وړاندی په زییږ کال(۱۹۷۲) کی سومالی په لاتین توروکی ددغه هیواد رسمی ژبه شوه. یوځوکلونه وروسته د(۱۹۷۰) کلونو په وروستیوکی په سومالی کی کافی موادبرابرشول چی سومالي له پوهنتون نه په ټیټوتعلیمی موسسوکی د زده کړی

---

364 - Johansen
365 - Webster
366 - Standardize
367 - behavior
368 - Eliezer ben - Yehuude
369 - Hebrew
370 - Sorting through the variation
371 - Formal
372 - Pashto Action Council

373 - Pashto terminological databases

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښوونې ژبې ته ځګه کړي. عربي په لومړنيو او منځنيو زده کړو کې کارول کيدله. د سومالي ژبې په معياري کولو کې ګړندې ګامونه پورته شول: د دغې ژبې ليکدود، ويې پانګې (دلغتونو ذخيرې)، تلفظي نظام، او لاتيني پتې (الفبا) ته کلک پام وشو، او په (۱۹۷۲) کې لومړې ځل غټ سيند ونه (قاموسونه) را ووتل. د دې لپاره چې د خپلې رسمي ژبې اړتياوې پوره کړي، د سومالیې چارپوهانو په غټه کچه له نوې ويې پانګې (نيولوجيزم)[374] نه کار واخيست. په سومالیا کې په ۱۹۹۰ کلونو کې کورنۍ جګړې زور وموند او مرکزي حکومت ړنګ شو، خو بيا هم سومالي ژبه د بيلابيلو سيمه ييزو وکمنيو رسمي ژبه يا ملي ژبه پاتې شوه.

ژب سياست[375] (ت)-

ډېر هېوادونه له ژب سياست نه کار اخلي چې له يو لړ ژبو نه عموماً ديوې ځانګړې ژبې په پلويتوب او ملاتړ را اخرخي يا د هغې په کمزورولو او منع کولو کې لګياوي. د تاريخ په اوږدو کې دولتونو عموماً ديوې ژبې د رسمي کولو لارغوره کړې وه. خو اوس ځينې دولتونه هڅه کوي چې سيمه ييزې ژبې له مړينې نه وساتي. ژب سياست هغه څه ته وايي چې حکومت يې د ژبې په اکله کوي: د قانون له لارې، د محکمې د پريکړو له لارې، او د حکومتي مقرراتو[376] له لارې، حکومتونه غواړي چې د ژبې استعمال وټاکي، د ملي اړتياو د پوره کولو لپاره د ژبې په زده کولو کې اسانتياوې، يا د اقليتي ژبو په ساتنه کې اغيزمن شي.
اوس د ژبني او کلتوري تنوع ساتنه پوهانو، ليکوالانو، واکيالانو (سياستمدارانو)، او د اقليتي ټولنو مشرانو ته اهميت لري. اټکل دا سې دی چې په يوويشتمه (۲۱) پېړۍ کې به د شپږزره ژبو نيمايي برخه د مړينې د خطر سره مخامخ شي. ديوې ژبې په خوبيالي کيدا او مړينه کې ډېر لاملونه کوانډ رول لوبوي. د محلي ژبې د ويونکو د شمير کچه، د دولت په رسمي راشه درشه[377] کې د هغې استعمال، د هغې د ويونکو جغرافيايي تيتوالی، او د هغې د ويونکو ټولنيز - اقتصادي وزن. ملي ژب سياست يا د غه شرايط مهاروليی شي، يا د هغوی اغيزمنتوب پړسولی شي او ديوې ژبې د مړينې عمليه ګړندې کولای شي. د ژب سياست طريقې په لاندنيو غټو ورده بنديو (کټېګورۍ) راځرخي:
۱ –د[378] ادغام پاليسي په هغو حکومتي اقداماتو ولاړه وي چې ديوې ژبې يا ژبو د ادغام او ورکيدلو عمليه ګړندی کړي او په دې ډول يوه مسلطه ژبه رامنځته کړي. د ادغام سياست په پاکستان، اندونيزيا، سوريه، عراق، ايران

[374] - negologism
[375] - Language policy
[376] - Official lanauge act
[377] - Formal communication
[378] - assimilation

(c) ketabton.com: The Digital Library

....او او سنی نیول شوي افغانستان کی لیدل کیږی. د امریکی د ښکیلاک لاندی افغانستان کی «کابل د مشهد په شان» دی.

۲ –د نه مداخلې سیاست[379] ژبی خپل منځه «حسن تفاهم» ته پریږدی. خو په واقعیت کی د دغه ډول حسن تفاهم یوې برلاسې (مسلطی) ژبی ته لار او اروی چی نوری ژبی سوکه سوکه وخوری او په مسلطه ژبه کی یې جذب کړی. بیلګی یې په انګولا، جرمنی، برتانیه، سعودی عربستان، سینیګال، بنګلادیش... او جاپان کی لیدل کیږی

۳ –د متمایز کولو او توپیر منلو سیاست[380] د یوې ژبی په ځانګړي قانونی مقام را تاویږی. د لته اکثریت ټول ژبنی حقوق لری. او دلږه کیانو (اقلیتونو) په ژبو هم لږو ډیر د حفاظت او حمایت وزرونه غوړیدلی وی. بیلګی یې د امریکې په کلیفورنیا ایالت، ولسی چین، اروپایی جرګه، ګواتیمالا،.... او دکاناډا په اونتاریو او کوبیک ایالتونو کی لیدل کیږی.

۴ –د رسمي ژبې د تشویقولو او ارزښتمند کولو سیاست[381] په دی فکرولاړدی چی د یوې ژبې سره دې مینه او نازولتیا وښودل شی. دا ډول سیاست په یو ژبتیا[382] را څرخی. کله د یو هیواد ملي ژبې ته د رسمی مقام پټکی وړپرسر کیږي، او کله په استعماری ژبه د غه ډول پیرزوینه کیږی. د لته کله ناکله د اقلیتی ژبو حفاظت ته هم پاملرنه کیږی. کله ناکله د اسی پیښیږی چی رسمی ژبه د ملت د اکثریت لو مړئ ژبه وی. بیلګی یې دا دی: فرانسه، الجزایر، برازیل، مراکش، شمالی کوریا، اسراییل، ایټالیه، ایران، مصر، کمبودیا، ټونس، لبنان، هند...او ویټنام. په افریقا کی انګریزی په شپاړس(۱۶) هیوادونو کی، فرانسوی په اووه لس(۱۷) هیوادونو کی، پرتګالی په پنځه هیوادونو کی، او هسپانوی په یوه هیواد کی رسمی مقامونه لری. عربی او فرانسوی په غبرګ ډول د ټونس، مراکش او موریتانیا رسمی ژبی دی. وګورئ بریښنا ییزه چینه[383]

دیوی ژبی په تعمیم (عمومی کیدلو) کی یو شو عملیاتی ساحې غټ رول لوبوی: رسمی ژبه، ملی ژبه، دتدریس ژبه، تعلیمی ژبه، مطبوعاتی ژبه، تجارتی ژبه... او دینی ژبه. د یهود انود ژبې (عبري) په ساتلو کی یهودی دین ستررول لوبولی دی. د سانسکریټ په ساتلو کی هندویت ستررول لوبولی دی، او دعربی په ساتلو کی اسلام ستررول لوبولی دی. د ژب سیاست لپاره دوه هیوادونه بیلګه کوم: سینګاپور او اسراییل.

---

379 - non - intervention

380 - Differentiated legal status policies

381 - Valorization of the lanauge policy

382 - unilingalism

383 - Language policy – Wikipedia,electronic

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مثال - سینګاپور

په سینګاپور کې ژب سیاست په ښایسته ښه کچه په اغیزمن ډول اداره کېږي. په جنوب ختیزه اسیا کې سینګاپور یو کوچنی ښاري دولت دی چې څلور(۴) رسمي ژبې لري: انګریزي، مَلې[384]، ماندارین، او تمیل. مَلې په عین حال کې ملي ژبه هم ده. هره ژبه په بیلې بیلې ژبنۍ کورنۍ پورې تړلې ده. په سینګاپور کې ژب سیاست کوم هدفونه لري؟ هلته ژب سیاست په دې موخو راڅرخي:

۱ – په یو کوچني دولت کې چې نه طبیعي منابع لري او نه له ساحل نه شاته زمکه لري، ژب سیاست باید ګړندۍ اقتصادي ودې ته زمینه برابره کړي

۲ – ژب سیاست باید په یوه غیرمتجانسه ټولنه کې د پوهاوي راپوهاوي وسیله را منځته کړي.

۳ – په هیواد کې د سترچیني قوم په غټو لهجو کې چې د یو بل سره پوهاوي پکې مشکل دی، ګډه وسیله راوباسي.

۴ – ژبنۍ او کلتوري ټولپالنې[385] ته رسمي پېټکي ورپرسر کړي.

۵ – ژب سیاست باید په سینګاپوریانو کې وفاداري وپالي او پیژاند (هویت) یې غښتلی کړي – هغه هویت چې د جنوب ختیزې اسیا په میراث ډک شوی دی.

۶ – ژب سیاست باید سینګاپور په هغه سیمه کې همرنګي کړي[386] چې په ستره کچه په مَلې[387] ژبه غږېږي، او ژب سیاست باید

۷ – بین المللي پیوند کلک او ګړندی کړي

سینګاپور ولې انګریزي ژبه خپل اساسي رسمي ژبه کړه؟ لاملونه یې دوه دي:

۱ – انګریزي د تخنیک، معلوماتو او تجارت ژبه ده، او د غه شان انګریزي د جنوب ختیزې اسیا د ملتونو د ټولنې[388] رسمي ژبه هم ده.

۲ – انګریزي د درې نورو قومي – رسمي ژبو په منځ کې «ناپیيلي»[389] ژبه ده. په سینګاپور کې د دوه ژبتیا سیاست[390] داسې دی چې په ښوونځي کې به هر زده کوونکې دوه رسمي ژبې زده کوي: یوه به یې انګریزي وي او بله به یې مورنۍ ژبه وي. سینګاپوریان کلکه هڅه کوي چې مورنۍ ژبه او انګریزي ژبه روغه زده کړي، ځکه چې د ژبود زده کړې کنډه

---

[384] - Malay
[385] - Pluralism
[386] - integrate
[387] - Malay
[388] - Association for South East Asian Nations
[389] - neutral
[390] - bilingual policy

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوړو زده کړو او پوهنتوني تحصیلاتو لپاره اهمیت لري.[391]
دجنوب ختیزې اسیاد قومونو پنځه نوري ژبې هم دپوهنې او ښوونځیو په سیستم کې زده کیږي. هندي، اردو، بنګالي، پنجابي او ګجراتي. دلته وینوچې د دوه ژبتیا د سیاست له مخې، باید هر سینګاپوري انګریزي زده کړي او هر سینګاپوري باید د هیواد په یوه بله رسمي ژبه(معمولاً مورنۍ ژبه) وپوهیږي. په دې ډول په سینګاپور کې د زده کړې نظام ددغه هیواد په پرمختګ راتاویږي او په ټولو هیوادوالو (اتباعو) کې ملي احساس او ملي تړون غښتلي کوي، او د ملي تړون د جوړولو عملیه ګړندۍ کوي. یانې تعلیمي نظام هلته د اقتصادي ودې او ملي تړون په خدمت کې دی. سینګاپوریان په دې پوهیږي چې انګریزي د یوه عملي انتفاعي لوښي په څیر کاروي، نه د یو احساسي هویتي هدف او تړون په څیر.[392]
په سینګاپور کې د مورنۍ ژبې او انګریزي ژبې په زده کړه نږدې یو انداز ه وخت لګیږي.

دښوونځې ډول	مورنۍ ژبه هره اوني	انګریزي هره اوني
لومړی ښوونځی Primary School	لس، نیم ساعته دوری= پنځه ګینټې	دولس، نیم ساعته دوری= شپږ ګینټې
دوهمی ښوونځی secondary School	شپږ، څلویښت دقیقه یي دورې= څلور ګینټې	شپږ څلویښت دقیقه یي دوری= څلور ګینټې
دوه کلن کالج Junior College	شپږ، څلویښت دقیقه یي دوری= څلور ګینټې	شپږ څلویښت دقیقه یي دوری= څلور ګینټې

391 - "the constant desire to upgrade" both lanauges " is translated into gate-keeping procedures in terms of student admission to higher levels of education, for example, secondry school to junior college and from junior collage to university entrance." Georagetown university Round table on languages and linguistics, 1999, pp.342 – 343.
392 - " In brief Singapore wants English as a tool rather than a tie, it wants English to serve a utilitarian but not an emotional purpose." Ibid, p.344.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم مثال: اسراییل

دشلمې پېړۍ په اوږدو کې دعبري ژبې[393] دراژوندي کولو[394] او وطني[395] کولو لپاره ژبنۍ مفکورې(ایدیالوجی) او ژب سیاست ته اړتیا وه. دلومړۍ نړیوالې جګړې په پای سره، فلسطین دانګریزانو دحاکمیت لاندې راغی. شپږ اتیا کلونه وړاندې په زیږدیز کال(۱۹۲۲) کې دملتونو ټولنې[396] فلسطین دانګریزانو حاکمیت[397] ته وروسپاره. که څه هم دغه مهال یهودانو خپل دولت نه لاره، دهغوی ژبه(عبري) دانګریزي او عربي ژبو په شان دانګریزانوله خوا رسمي اعلان شوه. دا یوه استثناوه چې د یوه بې هیواده او بې دولته ډلې ژبه دې رسمي ژبې ته لوړه شي.[398]

د اسراییلو دولت نږدې شپیته کلونه وړاندې د زیږدیز کال ۱۹۴۸ په مې کې دلوېدیزې نړۍ دقوي اډې په څیر په منځنۍ ختیز کې رامنځته شو. ددغه دولت په خصلت کې یو یهودي عالم ایلیزربن یهودا[399] سا زونکی رول لوبولی دی، بن یهودا د صیهونیزم د موسس پلرونو په ډله کې یو وتلې څیره وه. ډیرخلک ورته دنوې یهودي ژبې (عبري) پلار[400] وایي.

یوه سړي ایلیزر بن یهودا(۱۸۵۸تر۱۹۲۲) هغه زړه عبري ژبه راژوندي او غني کړه چې دوه زره(۲۰۰۰) کلنې دوړې پرې پرېوتلې وې او څوک پرې په ورځني عادي ژوند کې نه غږېدل. د ایلیزربن یهودا له ژبني فعالیت نه وړاندې یهودي ژبه یوازې په دیني وعظونو او دعاګانو راچاپیره وه. هغه د یهودي هیواد په اکله خپل فکرونه په یهودي ژبه (عبري)[401] کې خپاره کړل. د ایلیزر بن یهودا په فکر کې هغه ارمانونه خوندي شوي وو چې د یهودانو دخپلواکۍ، ملي هیواد او ملي ژبې درې ګوټې (مثلث) یې جوړ کړی و. د روسیې او ترکیې جنګ(۱۸۷۷تر۱۸۷۸) او دبالکان دولسونو د خپلواکۍ جګړو په ایلیزر بن یهودا کې یهودي ملي شعور راپورته کړ(ایلیزر بن یهودا په لتوانیا کې په یوه دیني کورنۍ کې زیږېدلی و). ایلیزربن یهودا په خپل یو نامکمل ژوند لیک[402] کې چې دلومړۍ نړیوالې جګړې په وروستیو کلونو(۱۹۱۷تر۱۹۱۸) کې یې په امریکه کې لیکلی وه، داسې کاږي چې د یهودي ملت جوړېدا په دوه ستنو ولاړه وه: «هرڅومره زیات چې مې د ملي بقا په اکله فکر وکړ، هغومره پوه شوم چې یوه ژبه د ولس د یووالي لپاره څه کولی شي.» بن یهودا وایي چې هغومره چې یهودان د خپلې ژوندي ملت کېدا لپاره خپل «لرغوني هیواد»

---

393 - Hebrew

394 - Revitalization

395 - Vernacularization

396 - Leauge of Nations

397 - mandate

398 - " All ordinances, official notices and official forms of

399 - Eliezer Ben- Yehudal

400 - Father of modern Hebrew

401 - Hebrew

402 - unfinished autobiography

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د راستنیدا اړتیا لري، هغو مره دیته هم اړتیا لري چی د «خپلو پخوانیانو ژبې» ته راستانه شي، یانې د هغوي ژبه را ژوندی او اباده کړي[403]

ژبه د ایلیزربن یهودا لپاره د پاخون وسیله وه او د تړون سمبول. ایلیزربن یهودا د هغه اصلی نوم نه وه، بلکې اصلی تولدی نوم یې ایلیزرییڅاک پرلمن[404] و. هغه غوره ګڼل چی (نګه) سوچه یهودی نوم ولری: بن یهودا یی[405] نوی نوم شو. بن یهودا په لیتوانیا کی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و (۱۸۵۸). روسی، جرمنی، فرانسوی او عربی یی زده کړی وی. بن یهودا دری غټ عملیاتی پلانونه لرل: « لومړی، عبری ژبه په کورکی، دوهم، عبری ژبه په ښوونځی کی، اودریم، لغات، لغات، لغات».

لکه چی وینو د بن یهودا نشنلیزم (ملی ګري) په ژبه ولاړه وه. نوموړی په دوه ویشت (۲۲) کلنۍ کی په زیږکال ۱۸۸۱ کی له روسی نه فرانسی او وروسته فلسطین ته کډه وکړه. هغه له خپلی میرمنی نه ژمنه اخیستلی وه چی زوزات به یی په – یهودی یانی عبری ژبه کی روزل کیږی. دیبورا[406] اصلاً په روسی ژبه غږیدله ، خو د خپل میړه سره د کلکی ژمنی له مخی یی خپله ژبه یانی عبري[407] زده کړه.

لومړی ځوی یی بن زاین بن یهودا[408] ونوماوه. بن زاین لومړی یهود وه چی د خپلی ژبی[409] په تغرلوی شوی و. په دی ډول بن یهودا او میرمن یی دیبورا لومړئ یهودی کورنی وه چی په عبری ژبه ګړیدله

ایلیزربن یهودا په جیروزالم (القدس) کی دوه سازمانونه رامنځته کړل: (تخیات اسراییل)[410] د اسراییلو بیا ژوندی کیدل، او «سفابراور»[411] روغه ژبه یانی نګه او روانه ژبه. په مهالیزوکی به بن یهودا د د خپلو لیکنو لپاره نوی لغات راویستل، ځکه چی پخوانئ عبری ژبی د نوې زمانې اړتیاوې او واقعیتونه نشول منعکسولی. ایلیزربن یهودا یوه ژبنی ټولنه جوړه کړه، په دی نوم[412] (دعبری ژبی ځانګه). موخه یی دا وه چی دعبری ژبی پرمختګ غښتلی او اداره

403 - " But the more I Thought of the national survival the more I realized that just as the Jews could not become a living nation except by returning to their ancient homeland – so also they could not become a living nation exceptly by returning to the language of their ancestor... - just likeevery other nation each with its tongue. That was the decisive moment in my life, when I saw that the two things withoutwhich the jes could not become a nation are the land the language." The history of Eliezer Ben – Yehuda Hebrew, electronic version, 5 pages.

404 - Eliezer Yitzhak perelman

405 - Ben - Yehuda

406 - Deborah

407 - Hebrew

408 - Ben – Zion Ben - Yehuda

409 - Hebrew

410 - Rebirth of Israel

411 - Clear Tongue

412 - Hegrew language council

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی. پخپله ایلیزربن یهودا دعبری ژبی دجرگی مشرو (دغه ټولنه دا سراییلو د دولت له جوړولو (۱۹۴۸) نه وروسته په(**۱۹۵۳**م) کی دعبری ژبی اکاډمی[413] ته جگه شوه). دعبری ژبه په جرگه کی به ایلیزربن یهودا په ورځ کی اتلس(۱۸) گینټی لگیا وچی «دپخوانئ او اوسنئ عبري ژبی بشپړ سیند»[414] راوباسی.

څه کم سل(۱۰۰) کلونه وړاندی په(۱۹۱۰) کی یی د خپلو شپړو ټوکونو لومړی ټوک خپور کړ. دهغه له مړینی(۱۹۲۲) نه وروسته، د ذکرشوی قاموس اووه لس (۱۷) ټوکونه دا یلیزربن یهودا د دوهمی میرمنی اودوهم ځوی ایهود[415]په زیارخپاره شول. په دغه سیند (قاموس) کی ټول لغتونه خوندی شوی دی چی دحضرت ابراهیم(ع) له زماې نه ترنوې زمانی پوری په عبری ژبه کی کارول شوی دی. ایلیزربن یهودا دلغتونو دراویستلو لپاره بیلا بیلې نسخی وڅیړلی اوله هغوی نه یی هغه لغات غوره کړل چی دنوي ورځني ژوند اودروانی ژبی لپاره گټوروو. هغه یوه اونیزه[416] راویستله. په هغې کی به یی خپل روڼ اندیز فکرونه خپرول اونوی لغاتونه به یی پکی معرفي کول. نوی لغتونه به یی په ډیرو لیکنو کی تکرارول اوپه دی ډول به یی دخپلی خپرونې دلوستونکو په مغزو کی خوندی کول. ایلیزربن یهودا دنوې عبري ژبی لپاره سیفردیک تلفظ[417] غوره وگاڼه(سفردي هغه یهودان وو چی عموماً په هسپانیه، پرتگال، اوشمالی افریقه کی اوسیدل). په دی ډول ایلیزربن یهودا خپل ارمان پوره کړ: په فلسطین کی د لویدیز په مټ نوی یهودي دولت دا سراییلو په نوم جوړ شوچی په خپله پخوانئ،خو د خپلې زمانې د اړتیاوو لپاره په ارته شوې او معیاري شوې عبري ژبه چلیږی.

له نن نه نوی(۹۰) کلونه وړاندی د زیبیږکال(۱۹۱۸) په اوړی کی صیهونستانو[418] د برتانیی په توافق سره په جیروزالم(القدس) کی دیوې غونډۍ یوه برخه را ونیوله، اودنړیوال صیهونیستی سازمان مشرډاکټرخایم وایځمن پکی دعبري پوهنتون[419] د بنسټ ډبره کیښنوده. جیمس ارتربلفور[420] چی دانجیل په ټغرلوی شوی و، دبرتانیې لومړی وزیر(**۱۹۰۲**تر**۱۹۰۵**) وچې بیا وروسته دلومړئ نړیوالې جگړې په مهال دبرتانیی دبهرنیوچاروو زیر(**۱۹۱۲**تر**۱۹۲۱**) شو. بلفورچی د یهودانو د «ملي هیواد» پلوي و، فلسطین یی لومړی ځل په (**۱۹۲۵**) کی ولید اوپه القدس کی یی عبري پوهنتون پرانیست. دا سراییلو په اکله د زیاتو معلوماتو لپاره ولولی: زیرک یار، دنوی سیاست الجبره: دامریکې دامپراتورۍ لپاره فکرونه، ستراتیجۍ، پلانونه، عملیات، ډنډورې اوغولونې(**۱۹۸۹**تر**۲۰۰۲**)، خپرندوی: د پښتنی کولتوردودې اوپراختیاټولنه–جرمنی، چاپ ځای: ددانش خپرندوی ټولنه، پیښور، **۲۰۰۲**،

---

413 - Hebrew lanauge Academy
414 - Complete Dicionary of Ancient and Modern
415 - Ehud
416 - Zvi
417 - Sephardic
418 - Zionists
419 - Herbrew university
420 - Balfour

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخونه ۴۲۲ تر ۴۷۲.

دشلمې پېړۍ په لومړۍ نیمایي کې یانې د اسراییل د دولت د جوړولو د کال(۱۹۴۸) پورې، عبري یوه ژبه وه چې د فلسطین اتیا سلنو(۸۰٪) یهودانو د عبرۍ ژبې د پوهیدلو ادعا کوله. دغه شان هلته څه د پاسه پنځوس سلنو(۵۰٪) یهودانو ادعا کوله چې عبري یې یوائېنۍ ژبه وه. دغه شمېرنې ښیي چې د فلسطین یهودان په ځومره لندې، پنځوس(۵۰) کلنه، موده کې له ګڼ ژبتیا[421] نه ایډیالوژیک یو ژبتیا[422] ته واوښتل. د اسراییلو د دولت د جوړېدلو(می ۱۴، ۱۹۴۸) سره سم، عبري ژبه د دولت برلاسې رسمي ژبه شوه او انګریزي عملاً دوهم مقام ته راټیټه شوه، خو په عین حال کې دوهمه اغیزمنه ژبه پاتې شوه. په اسراییلو کې عربي ژبه هم رسمي ژبه پاتې شوه خو عملاً یې مقام له انګریزي ژبې نه ښکته شو. په بله وینا عبري[423] ژبه لومړۍ درجه رسمي ژبه شوه، انګریزي ژبه ته دوهم درجه مقام ورپه برخه شو، او په عربي ژبه باندې د دریمې درجې رسمي ژبې پېرزوینه وشوه.

په اسراییلو کې عبري ژبه په نږدې ټولو عامه(دولتی) او شخصي فعالیتونو کې یوائېني برلاسي مقام ته ځګه شوه: عبري[424] د حکومت، ښوونځي، پوهنتون، تجارت، عسکری، روغتیا، راډیو، تلویژن.. او کور ژبه شوه. له نورې نړۍ نه چې یهودي کډوالان اسراییلو ته راورسیدل، د عبري ژبې د زده کړې پروګرام به یې تعقیباوه چې په(۱۹۴۹) کې د الپان[425] په نوم راوتلی و. د ښوونځي، پوهنتون او حکومت سره د نوو کډوالانو تماس په هغوی زور راچاوه چې زرتر زره عبري ژبه زده کړي. د ډاکټرۍ د علمي درجې د لاسته راوړلو تحقیقي څېړنې[426] باید په عبري ژبه کې ولیکل شي. عرب اسراییلیان د لوړو پوهنو[427] لپاره مجبور دي چې عبري ژبه زده کړي. وروسته له دې چې عبري ژبه په اسراییلو کې رسمي او کلکه شوه، هلته له(۱۹۹۰) کلونو راهیسې څو ژبتیا[428] ته د مطلوبې موخې(هدف) په څېر پام وشو، بې له دې چې د عبري[429] ژبې برلاستیا زیانمنه شي. په دې ډول، هلته عربي ژبه او د یهودي کډوالانو ژبې منل شوې دي. په یهودي برخه(سکتور) کې عبري د تدریس ژبه ده، او په عربي سکتور کې عربي د تدریس ژبه ده(په نږدې شل سلنو ۲۰٪ ښوونځیو کې). په عربي ښوونځیو کې باید عبري[430] د دوهمې ژبې په څېر زده شي، او په یهودي

---

[421] - Plurilingualism

[422] - Ideological monolingualism

[423] - Hebrew

[424] - Hebrew

[425] - ulplan

[426] - dissertations

[427] - higher education

[428] - Multilingualism

[429] - Hebrew

[430] - Hebrew

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځيو کې بايد عربي ژبه څلورکاله تدريس شي. په بين المللي ژبو کې انګريزي لومړی مقام لري چې بايد دلومړۍ بهرنۍ ژبې په څېر زده شي. وروسته فرانسوي ده. چې دانګريزي يا عربي په ځای يادو همې بهرنی ژبې په څېر تدريسيږي. د ژبې نوی سياست نوي يهودي کډوال ديته هڅوي چې په مورنۍ ژبه ورته تدريس ورکړل شي، او په عين حال کې په دې ټينګار شوی دی چې د ژبو د زده کړې لپاره ځانګړي ښوونځي جوړ شي. عملاً په يهودي ښوونځيو کې دعربي ژبې تدريس کړکيچو (مات ګوډ) دی. دعربي ژبې د تدريس لپاره د يهودي ښځوونځيو نيمايي برخه په اقلي پروګرام[431] چليږي.[432]

اسراييل چې ددولت په څيرپه (۱۹۴۸) کې په فلسطين کې رامنځته شو، په لومړيو پنځوس (۵۰) کلونو کې يې ژب سياست «يو اځې عبري» ته خدمت کاوه يانې يو اځې په عبري ژبه[433] را چاپيرو. ددغه ژب سياست په اوږدو کې دعبري ژبې هويتي او سمبوليک وظيفه غښتلې شوه. وروسته له دې چې عبري[434] د ملي هويتې چينی په څيرپخه، ارته او برلاسې شوه، اسراييلي دولت نورې ژبې لکه عربي، روسي، او ييديش[435] دپوهاوي راپوهاوي (افهام او تفهيم) دوسيلو په څيرګټورې وګڼلې او هغوی ته يې د[436] ملي ژبني ظرفيت په څيرپاملرنه وکړه. به بله وينا، کله چې اسراييلو خپله يهودي ژبه يانې عبري دخپل ملت دهويت د ساتنې لپاره غښتلې او برلاسې کړه، نو بيا يې ګڼ ژبتياته په خپل سياست کې ځای ورکړاو له دې اصل نه چې عبري ژبه «لومړی» ده د ژبني تنوع په خوا وخوځيد «زما ژبه ستاسې د ژبې په څنګ کې»[437]

(ت)- ژب پلان[438]

د ژبو تماسونه د يرغل او نيواک (اشغال)، د کډوالتيا، د نويو ملتونو رد جوړولو،...او تجارت له لارې له لارې منځته کيږي. يوه پوښتنه اهميت لري: ژبــه کـــوم مشــکلات لري؟

---

[431] - minimum program

[432] - " barely 2,000{ two thousand} pupils continue studying it to the end of high school." Berard spalsky at Bar-Ilan university, "Lanauge in Israel: Policy, Practice, and ideology", Georaetown university round table on languages and linguistics, 1999, pp. 164 – 172.

[433] - Hebrew – only approach

[434] - Hebrew

[435] - Yiddish

[436] - national language capacity

[437] - from " mylanguage first" to " my language alongside yours" ibid

[438] - Language planning

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه سیاسي واحد کی دګډې ژبی نشتوالی،دلیکلود نظام نشتوالی یاکموالی، د تخنیکی اوعلمی لغتونونشتوالی...د درسي کتابونونشتوالی یاکموالی. هرګڼ ژبي سیاسی واحد ته چی یوه یاڅو ژبې پکی قوي وي اونورې پکی کمزورې وي، د ژبنیو مشکلاتو سیمه ویل کیږي. دغه ډول سیمه ژب پلان ته کلکه اړتیالري. ژب پلان په ملی سویه د ژبی دپرابلمونو(مشکلاتو) دحل کولو «منظمې پالنې»[439] ته ویل کیږي. په بله وینا ، ژب پلان په ملی سویه د ژبی د مشکلاتو منظم حکومتی فعالیت ته وایی(کارل ایرلند ګاډیلي د آیو بمګبوزې په حواله)[440] زه له دی اثرنه د ژب پلان په اکله غټې ټکی راخلم اولنډوم یې.

ژب پلان دوه برخی لري: لومړۍ برخه یې دشان یامقام ژب پلان نومیږی[441] چی په ژب سیاست راڅرخی، لکه د ژبی توزیع یاویش په بیلابیلو قلمرونوکی(د ژبې رسمي مقام په حکومت کی، په تجارت، په زده کړه اوپوهنه کی، او دروغتیاپه چاروکی).

دوهمه برخه یې جسمي پلان[442] نومیږی چی د ژب سیاست په پلی کولو(اجرأ) را څرخی. په جسمی پلان کی د ژبی جسمی شتون راځی، لکه د ګرامر، املا ، سیندونو(قاموسونو) د درسی کتابونو....اودلیکلو یاخطی نظام تولید. په بله وینا ، د شان یامقام پلان ته رسمی پریکړې هم ویلی شو ، اوجسمی پلان ته د رسمی پریکړی پلی کول ویلی شو چی د ژبی په مشخصو جسمي موادوراتاویږي. د یوې ژبې د مقام پلان ګټه نلري، خوداچی عملی شی یانی په جسمی پلان واوړي. بې له مقام پلان یا ژب سیاست یا رسمي پریکړې نه، جسمي پلان ډیرلږ امکان لري چی ګټورشي.

په یو هیوادکی د یوی ژبې دغښتلتیا(تقویې) لپاره مهمه ده چی څو مره وګړي پرې غږیږي، په کومه کچه د ملي احساس اوملي تړون مرستندوی ده، اوپه ملي تاریخي ځانګړتیا(پیژاند) کی څومره رول لوبولی شي، یانی ولس ورته دخپل مال په سترګه کسي که د بل چامال یې ګڼي. ژب پلان لاندینیو سریزو فعالیتونو ته اړتیالری:

۱ –غونډی(کنفرانسونه)

۲- ژب ټولنیزې سروې ګانې[443]

---

[439] - Organized pursuit

[440] - Karl Erland Gadelii, Language planning:
Therory and practice, Evaluation of language planning cases worldwide, 1999, electronic version, 27 pages, for the languages Division(Education sector) of UNESCO

[441] - Status planning

[442] - Corpus planning

[443] - Socialinguistic surveys

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –ازمايښتي پروژې (پايلټ پراجېکټز)[444]
۴ –حکومتی کمیسون
۵ –خپلواک کمیسون
۶ –د ژبې په اړوند کی د بین المللی کنفرانسونو پریکړې

د یوې ژبې د مقامي پلان کولو لپاره لاندیني ټولنیز قلمرونه ارزښت لري:
حکومت، پارلمان(ولسی جرګه او مشرانو جرګه) ، محکمې، اداره، دروغتیاچارې، دښوونې اوپوهنې وزارتونه، تجارت، او ګړیزې رسانې (ماس میډیا). په یو هیواد کی چې دوه یا څو رسمي ژبې مني، ډېر ارزت او دقیق ژب پلان ته اړتیاده. په ژب پلان کی د زده کړې او لوړو پوهنو قلمرو زښت ډېر اهمیت لري، څکه دلته د نوي او راتلونکي نسل په زړه او فکر کی د ملي تړون زړي کرل کیدلی شي. د زده کړو او لوړو پوهنو په وزارتونو کی غتې مفکورې په ورځني ژبني سلوک او ورځني متقابل احترام اوړي چې په خپل وار سره ملي تړون ته لار اوروي[445] هغه ژب پلان چې لاندنیو حالتونو ته ځواب ووایی، د بریالیتوب تومنه لري:

الف: عمومی معلومات:
۱ –دوګړو شمیر
۲ –د اکثریت(له نیمایي نه زیات ویونکو) ژبه
۳ –د اقلیت ژبه
ب: د ژبی قانوني مقام:
۱ –رسمي ژبې
۲ –نورې ژبې چې مقام یې ټاکل شوی وي
۳ –هغه متن چې د ژبو استعمال ټاکي(د اساسی قانون ماده یا مادې، د ژبو قانون، د محکمې پرېکړه/پرېکړې).
پ: په قانون سازی کی د ژبو استعمال:
۱ –د ژبو استعمال په پارلمان کی(وینا ، لیکنه)

[444] - Pilot projects
[445] - "Educational institution is recognized not only as an agent of implementation but also as an interface of macro-level ideologies and in macro-level linguistic behaviors in the everyday life speakers."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ –د قوانینو په لیکلو کی د ژبو استعمال

۳ –د قانون په اعلامولو کی د ژبو استعمال

۴ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی.

ت: په قضایی نظام کی د ژبو استعمال:

۱ –مجاز ژبی

۲ –هغه ژبی چی معمولاً استعمالیږي

۳ –د قضاوت(پریکړې) ژبې

۴ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ټ: په اداره کی د ژبو استعمال:

۱ –د اجرایې ژبې

۲ –ولایتي او محلي حکومتونو ته د مرکزي اجرایې د رسمي مکتوبونو ژبې

۳ –بهرنیو هیوادونو ته د مرکزی حکومت د رسمي مکتوبونو ژبې

۴ –هغه ژبې چی په ایالتي او محلي ادارو کې استعمالیږي

۵ –د انتخاباتي مبارزو د غونډو ژبې

۶ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ث: د زده کړی او پوهنې ژبې

۱ –د وړکتون او روزنتون ژبې

۲ –د ښوونځي ژبې(لومړنی، دوهمی، لیسه)[446]

۳ –د لوړو زده کړو (پوهنتونو ژبې)

۴ –د غټانو لپاره د لیک لوست د کورسونو ژبې

۵ –هغه ژبې چی په ښوونځي(لومړنی، دوهمی او لیسه کی) او پوهنځي کی زده کیږي باید وښودل شي چی په کومه موضوع کی حتمي دي که اختیاري.

۶ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ج: په تجارت کی د ژبو استعمال:

۱ –هغه ژبې چی په تجارتي اعلانو کی کارول کیږي

۲ –هغه ژبې چی په اداري اطلاعیو یا اعلامیو کی کارول کیږی

---

[446] - په کوم ټولګی او په کوم مضمون کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –هغه ژبې چې د اموالو په نومونې[447] کې کارول کېږي
۴ –هغه ژبې چې د مقرراتو او د زده کړې لارښودونه پرې ليکل شوې وي[448]
۵ –هغـــــه ژبې چې په تجارتي چاپ پاڼو[449] کې کارول کېږي
۶ –هغـــه متن چې د ژبو استعـمال ټاکي

ج: په مطبوعاتو کې د ژبو استعمال:
۱ –هغه ژبې چې په چاپي خپرونو کې کارول کېږي(د غټو مهاليزو د نومونو ليست بايد مل شي او په هغه کې وښودل شي چې څو ځلې او په څومره شمير خپرېږي.)
۲ –هغه ژبې چې په راډيو کې کارول کېږي(په اونۍ کې څو ګينټې)
۳ –هغه ژبې چې په تلويزيون کې کارول کېږي(هره اونۍ کې څو ګينټې)
۴ –هغه متن چې د ژبو استعمال ټاکي
ح: رسمي ژبې په عمل کې
۱ –کومه ژبه عملاً رسمي ژبه ده؟
۲ –عملاً کومې ژبې په کوموکچو(څو سلنۍ٪) رسمي ژبې دي؟

---

[447] - Labelling
[448] - Policy and instruction manual
[449] - Printed matter

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــــــــنډ يــز

انسان يوائنى ژوى دى چى د ويناپيرزوينه پرېشو ېده. كه له يوې خوا ژبه لوښى(وسيله) ده د پوهاوي راپوهاوي(افهام اوتفهيم) لپاره، نوله بلې خوا ژبه تړون دى اوغوټه[450] ده د پېژاند(هويت) لپاره.

هغه ولس چى خپل دولت يې نه وي جوړكړى، رسمي ژبه نلري خوملي ژبه لري. عموماً ملى ژبه دولتونه زېږوي، اودولتونه رسمي ژبه ټاكي. داچى ژبه ولاړه نه ده، معياري كولوته يې اړتيا ده. د ژبى په معياري كولوكى دواړه دولت اوشخصى سكټوررول لوبوي. د ژبى د معيارى كولوموخه داده چى ژبه عمومى شى، يانى هرڅوك پرى په اسانى سره پوه شى. خومسلكى تخصصى ژبى حتماً عمومى ژبى نه دي. ګڼ ژبتيا ارت اودقيق ژب پلان ته اړتيالري. كه دوه ژبې يا ډيرې ژبې رسمي وي، بايد ټولې روغې زده شي اوبايد د زده كړې كنډه(اندازه) يې دلوړو زده كړواوپوهنتوني تحصيلاتولپاره اهميت ولري

د ژب پلان موخه داده چى خلكوته د خپلې ژبې دكارولوامكان برابركړي اوګڼ ژبتياتشويق كړي. يوائې قانوني احكام نشي كولى چى يوه اقليتي ياكمزورې ژبه وساتي اوغښتلې يې كړي، بلكې په ژب ساتنه او ژب پرمختياكى نورعوامل هم كواند رول لوبوي. بيلګې يې دادي: د ژبى دويونكوشمير، په يوه تړلى سيمه كى دهغوى تيتوالى، دخپلى ژبى سره دهغوى مينه، دهغوى اقتصادى وزن، دهغوى سياسى تنظيم، دهغوى د ژبى اتبار، يانې د ژبې سره مثبت پيوندلكه دولتمندي، كارمندي، تعليم،...اوداصالت احساس. ديوې محرومې شوې اوغفلت زپلې ژبې په ژوندي كولواوپرمختياكې څلورپريكړې روغ رول لوبولى شي:

- يوداچې په ژب سياست كې يې مناسب حق په برخه شي
- دوهم داچې ژب سياست پلى شي
- دريم داچې دهغې لپاره ټولنيزه اړتياخلقه شي
- څلورم داچې ملي تړون اوغبرګون ته لاراواره شي. يانې په ټولوټولنيزوقلمرونوكې(اجراييه، قضاييه، قانونيه، معارف، تجارت...اومطبوعاتوكې) په دې بسنه ونشي چې«يا زما ژبه يا ستا ژبه»، بلكې پرځاى يې دتړون اوغبرګون دريځ پياوړى شي: «دواړه زما ژبه اوستاژبه»[451]

په ژب پلان كې درې ټكى كوټلى رول لوبوي:

---

[450] - Tie

[451] - " It is not a question of either **A** or **B** but of both **A** and **B**."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – هغه ژبه چې پلان یې جوړیږي، باید رسمي مقام یې منل شوی وي.
۲ – محرومه شوې او غفلت وهلې ژبه باید له ښوونځي نه تر پوهنځي پورې د تدریس ژبه وي، او څوک چې یې برې لیک ونلري او لیکل، لوستل او ویناپرې نشي کولی، باید لوړ رتبه دولتي او علمي مقامونه ورته و نه سپارل شي.
دلته باید دواړه ملي کفایت او مسلکي کفایت د یو بل سره څنګ په څنګ غبرګ روان شي. پښتانه باید (د پښتو عمل جرګه)[452] جوړه کړي چې مایې په ۱۹۹۷ کال کې او بیا په کال ۲۰۰۰ کې وړاندیز کړی و. د دغې جرګې یوه موخه باید داوي چې د پښتو لغتونو بریښنا ییز بانک[453] راوباسي. په دغه اکله ډاکټر نبی مصداق هم دوی میاشتنی وړاندې څه ناڅه ورته اوګټور وړاندیز کړی دی(ایینه افغانستان، فبروری ۲۰۰۸، دلوه ۱۳۸۲، مخ ۷۷). د دغه کار لپاره دې د سریزو چاروکمیټه[454] جوړه شي او د مثال په ډول لاندیني اشخاص دې پکې کواند شي: پوهاند جهان زیب نیاز، پوهاند محمد همایون هما، ډاکټر راج ولي شاه ختټک، ډاکټر اکبر اکبر، ډاکټر ببری ګل وزیر، ډاکټر محمد اکبر وردګ، ډاکټره ثریا خادم، منلی عبد الباري جهاني، منلی پلوال، منلی شپون، منلی عبد الله بختانی خدمتګار، منلی ننګ یوسفزی، پوهندویه کبرامظهري، منلی سید صابر شاه صابر، منلې بارکزۍ، منلی حدادفرهاد، منلی وطنپال دیاني، منلی حبیب الله رفیع، پوهندوی اسماعیل یون، منلی زرین انځور، منلی محمد معصوم هوتک، ډاکټر نبی مصداق، ډاکټر عثمان روستار تره کي، پوهاند مجاور احمد زیار، پوهاند ګل جانان ظریف، پوهاند سرزمین کیمور، پوهاند محمد حسن کاکړ، ډاکټر عبد القیوم کوچی، ډاکټر عبد القیوم مومند، منلی محمد اصف صمیم، ډاکټر بسم الله امیر، منلی غلام محی الدین زرملوال، منلی غلام محمد زرملوال، منلی ننګیال، منلی محمد اصف وردک...(او نوری خویندی وروڼه). د تماس مزي دې د ډاکټر نبي مصداق او منلي محمد اصف وردک په لاس کې وي. په افغانستان کې د شاهي دورې په وروستني اساسي قانون کې (تله ۱۳۴۳ المریز = اکتوبر ۱۹۲۴م) راغلي وو چې د افغانستان د نورو ژبو له منځ نه «پښتو او دري رسمي ژبې» دي. (دریمه ماده). د همدغه اساسی قانون په پنځه د برشمه ماده کې پښتو ملي ژبه ګڼل شوې وه او دولت موظف شوی و چې د هغې د پالنې، پرمختیا او زیات استعمال لپاره «اغیزمن» پروګرام راوباسي او عملي یې کړي. له دینه یو کال وروسته(تله ۱۳۴۴ یانی اکتوبر ۱۹۲۵) پارلمان ته د غه مهال لومړي وزیر ډاکټر محمد یوسف ورغی. د حامد کرزي پلار عبد الاحد کرزي چې د ولسي جرګې غړی و په ډاکټر یوسف نیوکه وکړه چې ولې یې د اساسي قانون د پنځه دیرشمې مادې سره د ملي ژبې پښتو د پرمختیا او ترویج لپاره پروګرام نه وجوړ کړی. ډاکټر محمد یوسف ورغبرګه کړه چې د ژبو قانون به جوړ کړي او پارلمان ته به یې ولیږي

452 - Pashto action council
453 - Pashto terminological databases
454 - Task force

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۰۱ زیبیز په اکتوبر کې د امریکې په مشری، د لویدیزې امپریالیستي نړۍ جنګي سازمان ناټو په افغانستان یرغل وکړ او خپله وحشي تنده یې د ټول(لر او بر) پښتون په وینه ، ژبه او سیاسي کلتور ماته کړه.د امریکې مرکزي استخبارات(سي.آی.أئ) د هر کال په جولای کې «د نړۍ د معلوماتو کتاب» خپروي. د ۱۹۹۱ زیبیز(۱۳۷۰ لمریز) پورې، د مرکزي استخباراتو په دغه کتاب کې پښتانه د افغانستان د وګړیو پنځوس سلنې(٪۵۰)جوړولولې او د پښتو ژبې برخه هم پکې پنځوس سلنې ښودل شوېده.خو یو کال وروسته ،د سي آی أئ په ذکر شوي کتاب کې(۱۹۹۲م=۱۳۷۱ل) د پښتنو شمیر آته دېرش سلنې(٪۳۸)او د پښتو ژبې برخه یې پنځه دېرش سلنې(٪۳۵)معرفي کړل.له دېنه دوه میاشتې وړاندې(اپریل ۱۹۹۲=ثور ۱۳۷۱)شمالي ټلوالې په کابل کې سرګ الطوایفي پیل کړې وه. د ۹۱۱ بخولې سره جوخت، له اکتوبر ۲۰۰۱ راهیسې امریکې د روسیې، ایران او پاکستان د خوښۍ لپاره ټول پښتون او د پښتو ژبه ژوبل کړل،او د افغانستان په استعماري اساسي قانون کې یې د ډیورنډ لیکې وویستلې. اوس پوښتنه داده چې جلالت چپن حامد کرزی به د خپل پلارپوښتنې ته(چې له صدر اعظم ډاکټر محمد یوسف نه یې کړې وه) څه ډول ځواب ووایي؟ !ـ

زرڅېړۍ ،کلیفورنیا ، امریکا

اپریل ۸ ، ۲۰۰۸=۲۰وری ۱۳۷۸

ډاکټر زیرکیار

۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

«په ارد و يې گټــم او په پښــتويې ځـتم»: د ژبې سياسي اقـتصاد

پورتنی سرلیک می له کومه کړ؟ پوهاند محمد همایون هما په پښتونخوا (مردان، هسکه مینه) کې د پښتو ژبی تکړه محقق او وتلی نقاد دی. یوه ورځ یی راته په ټلیفون کی(۲۰۰۱م) د پښتو د وضعی په اکله خپل احساس په پورتنی سرلیک کی څرګند کړ. د پوهاند هما په دغه کوټلی جمله کی د پښتو ژبی سیاسی اقتصاد ځلیږي چی په دې لیکنه کی به یې د پښتونخوا په مثال وګړیږم

انګریزانو نږدې ۷۱کلونه وړاندی د ۱۹۴۷ زیږیږکال په اوړی کی ټول هند په «اینډیا» او «پاکستان» وویشه او په دی ډول یی دوا ړه هیوادونه له خپل تمدنی هویت نه محروم کړل. د هند نوم د «اینډوس» یا اباسین سره تړاو لری. پاکستان یو ترکیبی نوم دی چی دوه الفونه یکی افغانستان او افغانیه(صوبه سرحد)تمثیلوی. د «بنګال» د نوم استازی توری د «پاکستان» له ترکیبی نوم نه لویدلی و. انګریزانو د پاکستان په نوم دولت د یوه جبهیی دولت په څیر راوتوږه چی د کمونیزم نفوذ ته پاټک واچوی.
الیکس فون تانزلمن په خپل مهم کتاب کی لیکی چی برتانیه د هند نه وتلی نشی خو دا چی «د مسلمانانو لپاره یی یو جلا هیواد» جوړ کړی وی. فون تانزلمن زیاتوی چی که محمد علی جناح ته «د پاکستان د پلار په سترګه کتل کیږی، چرچل باید د پاکستان د تره مقام ولري.»[455]
د الیګر کالج د مدیر ارکوبالډ(۱۹۰۵تر۱۹۱۰) په تشویق د اغاخان (۱۸۷۵تر۱۹۵۸) په مشری د جګ پوړه مسلمانانو یوې ډلګۍ د هند د ویسرا سردار مینټو سره وکتل. (۱/ اکتوبر/ ۱۹۰۶). له دینه دري میاشتی وروسته(۳۰ د سمبر ۱۹۰۶) د نواب وقار الملک په مشری د مسلم لیګ ګوند جوړ شو، او د ۱۹۴۷ د اګست په ۱۴ پاکستان خلق شو.
د انګریزو اکمنانو دغی سیاسی جادوګری ته پخپله یو انګریز «د تاریخ معجزه» وویله، او ملي شاعر محمد امین ملنګ جان(۱۹۰۸تر۱۹۵۷م، ۱۲۸۷تر ۱۳۳۲المریز) ورته په خپل شعر کی «د مکر ګوډی» وو ایه. ولولی: زیرک یار (راویستونکی)، ملنګ جان د بی درباره ملی ژبی ملی شعر، کب ۱۳۷۳المریز، فبروری ۱۹۹۵، مخونه ۸ تر ۹.
په دی ډول «د تاریخ د معجزې» او «د مکر ګوډي» په راتوږلو سره د پښتنو د احق چی خپل برخه لیک په خپله وټاکی، غصب شو.
مخکی له برتانوی هند نه، په هند کی مغلی واکمنی چی په اردو او فارسی ژبو چلید له، د الیګر د خوځښت لپاره هویتی چینه وه. د دغه خوځښت د پلویانو په فکر کی اردو ژبی غښتلی مقام لاره، او دغه مقام یی د خپل راتلونکی مغل ډوله سیاسی نظام لپاره مناسب ګاڼه. همزمان د برتانوی هند په اوتارپرادیش او بیهار سیمو کی د هند یانو ژبنی

---

[455] - Winston Churchil " must qualify as its uncle, and therefore, as a pivotal figure in the resurgence of political Islam" Alex von Tanzelmann, Indian summer: The secret history of on Empire. New York, 2007, p.128.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي ګرۍ (لنګويج نيشنليزم) احساس راوټوکيده چي په مغلي هند کي داردو ژبي د امتيازسره په ټکر کي شو. د هند ژبنيو ملي ګرانو غوښتل چي په هند کي د مغلي اردو امتيازپای ته ورسوي، او پرځای يې خپله هندي غښتلې کړي چي په «ديوانګری» پټۍ (الفبا) او له سانسکريټ نه په راوتلو الفاظو به ودانه وي. په دی هندی – ژبني خوځښت کي دا احساس هم غلی شوی وچي هند دی د هندیانو لپاره وي. د غه احساس د مسلم ليګ مفکران دیته لازيات وهڅول چي اردو ژبي ته دغتې هويتی چينی يانی «د مسلمانانود ژبې» په سترګه وکسی(لنګويج اف مسليمز). که د مسلم ليګ د مشرانو لپاره د اردو ژبې ملی کولو «ديني اهميت»(ريليجس زيګنيفيکنس) لاره، هم مهال دغه ډول اهميت ته د هند د ويش نوروپلويانو(ختيزو بنګاليانو) سرنه ټيټاوه. هغه مهال ختيزبنګاليان په ټول پاکستان کی ډيرکيان وو (۵۶٪). [456]

دا چي پاکستان د بنګاليانو لپاره «څه مفهوم لاره» ،اليسا ايريس په يو لمن ليک (فوټ نوټ) کی سپارښتنه کوی چی دفيليپ اولډ ينبورګ ليکنه ولولو: [457]

دغه سپارښتنه موږته په ګوته کوی چی د ژبې مسلې په دې کی يوغټ رول ولوباوه چی ختيزپاکستان(ختيزبنګال) له پاکستان نه په ۱۹۷۱ زيږيز کال کی جلا شي. په
پاکستان کی د قايد اعظم پوهنتون د ژبپوهنی پوهاند طارق رحمن ليکی چی د بنګالی ژبی خوځښت(۱۹۴۸تر۱۹۵۲) په ختيزپاکستان کی د بنګلاديش جوړولو ته لار پرانيستله. [458]
د مسلم ليګ مشرانو اردو ژبه چی د ډيرکوچنی اقليت يانی او وه اعشاريه دری سلنو (۷،۳٪) مهاجرو ژبه وه، د ملی اسلامی ژبی په څيرپه پاتی ټول ولس وروتپله (مهاجر هغه څوک ووچی له هيند نه پاکستان ته کډوال شوي وو او په غټه کچه په کراچۍ او حيدراباد کی ميشت شوي دي).
اليسا ايريس ليکی چی د ژبني پيژاند (هويت) په سرکړکيچونه «ځانله» د ژبی په موضوع نه راخرخی، بلکه د دغو کړکيچنو سره هغه مبارزې هم غبرګيږی چی قدرت په رسيدلو راچاپيره وي. په اوسنی پاکستان کی د قوم له مخی جګ پوړه دولتی – اداری مقامونه په دی ډول اټکل شوی دي: پنجابيان (تقريبا ۴۹٪) ، پښتانه (نژدې ۸

---

[456] - " According to the 1951 census, 56 percent of Pakistan`s population counted Bengali as their mother tongue." Alyssa Ayres, " The politics of language policy in Pakistan", in Michael E. Brown and Sumit Ganguly(eds.), Fighting words: Language policy and Ethnic Relations in Asia. Harvard university preses, 2003, pp. 55 – 57.
[457] - Philip Oldenburg, " < A place In sufficiently Imagined>: Language, Belief, and Pakistan crisis of 1971", Journal of Asian studies, Vol.44, No.4* August 1985), pp. 711 – 733.
[458] - " The Bengail language movement of 1948 – 52 in East Pakistan fulled the emergence of Bengali ethno – nationalism, which lead to the creation of Bangladesh and the breakup of Pakistan in 1971." Tariq Rahman, "language, power and ideology", JSTOR : Economic and political weekly, Vol. 37, No.44(Nov. 2 – 15, 2002), pp.4556 – 4560.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٪) ،مهاجر(۳۰ عشاریه٪۲۹) ، سيندي(دوه نيم ٪) ، بلوڅ(صفر عشاریه٪۲۵) ، بنګالی(نهه عشاریه ٪۳۵):[459]
دپاکستان دخپلواکۍ له اعلان(۱۴اګست۱۹۴۷) نه څه کم دوه میاشتې وروسته، محمدعلی جناح د «شمال لویدیزسرحدی صوبې» ایالتی اسامبلی شنډه کړه –ددې لپاره چې دپښتنود زیاتی خودمختارۍ غوښتنې ته پاتک واچوی. دلته یوځل بیاوینو چې د ژبې هویتی رول اهمیت لری ! په دې اړه الیسا ایریس داسې کاږی:[460]
د ۱۹۵۲ په جنوری کې چې په ختیزبنګال کې اردو رسمي ژبه اعلان شوه، سمدلاسه یې دپوهیدونکو(محصلینو) مخالفت او مظاهره راوپارول. له دې امله دشپې قیودات وضع شول. دهمدغه کال دفبرورۍ په۲۱ نیټه چې پوهیدونکود پولیسوله امر نه سروغړاوه، دپولیسوله خوا په ډزو کې څلورپوهیدونکي ووژل شول. دغه ورځ په بنګلادیش (په پخواني ختیزبنګال=پخواني ختیز پاکستان) کې «د ژبې ورځ» په څیر نمانځل کیږی.[461]
ختیزبنګال چې په ۱۹۷۱ کې خپلواک بنګلادیش(دبنګالینو هیواد) شو، پخوانی لویدیزپاکستان په اوسني پاکستان واوښت. دپاکستان په پایتخت اسلام اباد کې د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن دملي او رسمي ژبې په اړه داسې نظر لری: دپاکستان په بین المللی الوتنو کې اعلان سربیره په اردو ژبه، په انګریزی ژبه هم کیږی. په سړکونو کې دتجارتځایونو لوحې په انګریزی او اردو ژبو لیکل کیږی. دی وایی چې اردو دپاکستان ملی ژبه ده، او انګریزی یې رسمي.
دپاکستان دلیکلی اساسی قانون(۱۰ اپریل ۱۹۷۳) په۲۵۱ ماده کې هم په څرګندو الفاظو راغلی دی چې اردو یې«ملی ژبه» ده او انګریزی یې «د رسمی هدفونو» لپاره کارول کیږی (یانی: انګریزی رسمی ژبه ده).[462]
دپاکستان اووه نوی سلنی(٪۹۷) وګړي مسلمانان دي چې په ۷۲ ژبو غږیږی. اردو په ښارونو کې دغټې راشې درشې ژبه ده، او انګریزی په پاکستان کې د سروالې پټې (ایلیټ) د رسمي او غیر رسمي راشې درشې ژبه ده. په رسمی راشه درشه (کمونیکشن) کې شخصی خبری اتری، تفریحی موضوعګانی، لوستل او سفرکول شمیرل کیږی. انګریزی ژبه دپخوا په کچه (دانګریزانو پیر په کچه) ، نن ډیر زیات چلن لری:[463]

---

[459] - Punjabi (48.89%), Pashtuns(8.12%), Mahjir(30.29%), Sindhi(2.50%), Baluchi(0.25%), Bangali(9.35%).

[460] - The Pakhtun movement sought the official use Pashto in the provincial Assembly as well as in the schools.(p.57)

[461] - "This event has been memoralized in Bangaladesh as language day (or Ekushe)" (ibid., p.59).

[462] -Article 251
"1. The national language of Pakistan is Urdu, and arrangements sha"be made for its being used for official and other purposes…"
"2. Subject to clausel, the English language may be used for official purposes until arrangements are made for its replacement by Urdu."

[463] - " It is perhaps more today entrenched than it was during the British period." Tariq Rahman, " The Role of English in Pakistan with special reference to tolerance and Mititary", in Amy B.M Tsui and James W.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند طارق رحمن په پښتو نخواکی «پښتو ژبه او هویت سازي» په مشخص ډول د خیړنی لاندی نیولی دی:[464]
مخکی له دی چی ددی لیکنی د مهموټکو سره لوستونکی اشنا کړم، د پاکستان د اساسی قانون(۱۰ اپریل ۱۹۷۳)
د ۲۵۱ مادی دریم بند ته د هغوی پام را اګرځوم: «بی له دی چی د ملی ژبی موقف ته زیان ورسیږی، ایالتي اسمبلي
(جرګه) اجازه لری چی سربیره په ملی ژبه د قانون له لاری د یوی ایالتی ژبی د تدریس، غښتلتیا او کارولو لپاره
اقدامونه وټاکی»:[465]
د اسی بریښی چی د ۱۹۷۳ اساسی قانون به له هغې ژبنۍ ویرې نه الهام اخیستلی وی چی په ۱۹۷۱ کی یی په
ختیز بنګال کی د بنګلادیش جوړولو ته لار پرانیستله
ماد پاکستان د ۱۹۷۳ کال د اساسی قانون د ۲۵۱ مادی دریم بند د پوهاند طارق رحمن د پورتني لیکنی تلی ته واچاوه:
سره له قانونی اجازی او وعدی، پښتو په پاکستان کی د قدرت په قلمرو (اداره، عسکری، قضایی، تجارت،
تحصیلات، تعلیمات، او تحقیقات = ریسرچ) کی ددی وس ونه مېند چی پاپې واخلي. د مغلوله برکته اردو چی
ډیر کوچنی اقلیت(او وه عشاریه ۳٪) ژبه وه هم ملی شوه او هم اسلامی.
د پښتو ژبی د خوځښت لاربښود د خدایی خدمتګار سازمان وچی غړو یی ځانونه د لیکنو ، شعرونو ، غونډو ،
ډرامونو ، ښوونځیو او خپرونو له لاری د خپل قوم او ژبی خدمت ته چمتو کړي وو. په ۱۹۲۸م کی یی د «پښتون» په نوم
مجله راوویستله. دغه مجله د «انجمن اصلاح الافاغنه»(۱۹۲۱م) د ترجمان په څیر پیل شوه. د باچاخان (فخر افغان)
د مشرځوی عبد الغني غني لومړی شعر به په پرله پسی ډول د پښتون مجلی په تندی خپریده:

چی خازې شنې مې په قبروي ولاړې که غلام مړ شوم راځئ توکئ پرې لاړې
چی په خپلو وینو نه یم لمبید لی موري ماپسې په کوم مخ به بیا ژاړې

د ۱۹۴۲ په اپریل کی عبد الغنی غنی د «زلمی پښتون» په نوم یو تنظیم جوړ کړ. د باچاخان خورزی پوهاند جهان زیب
نیازلیکی چی د دغه تنظیم د جوړولو «هدف د شیرشاه سوري او احمد شاه ابدالي په تګ لاره د عمل تابیا کول وه.»
په بنوکی د لویی جرګی پریکړه(۲۱ جون ۱۹۴۷) په پښتو ولیکل شوه. په دغه پریکړه کی کوټلي سیاسي مطالب
خوندي شوی وو. د دغه حقوقی او تاریخی سند د اصل د کوپی (فکسیمیلې) لپاره ولولئ دا لمن لیک:[466]

Tollefson(ed.), Languages policy, culture, and Identity in Asian context. New Jersey: Earlbaum Assoc., Inc., Publisher, 2007, 219 - 220

[464] - Tariq Rahman, " Pashtu language and identity – formation in Pakistan," Contemporary south Asia, Vol.4, No.2 (July 1995, pp. 151 – 20)

[465] - " without prejudice to the status of the national language, a provincial assembly may be law prescribe measures for the teaching, promotion and use of a provincial language in addition to the national language." (Article 251,3)

[466] - Rahmat Rabi Djan – Zirakyar, Stammesgesellschaft, Nationalstaaat und Irredentismus am Beispiel der Pashtunistanfrage. Frankfurt am Main: Haag+Herchen Verlag, 1978, p.332.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته به را وګرځم د پوهاند طارق رحمن څیړنې ته: دی لیکي چې په «پاکستان کې پښتو دولتی(رسمي) ژبه نه ده. او په شمال غربي سرحدي صوبه کې هم ډیر کوچنی رول لوبوي.» که څه هم پاکستان په ګڼ ژبتوب(مالتي لینګوالیزم) سترګې نه پټوي په د۱۹۷۱ م په وګړشمیرنه کې د ژبې په اکله پوښتنه «نه وه خوندي شوې».[467]

پاکستان کې د حاکمې طبقې(«سالاریت») جګ پاړکي انګریزي استعمالوي، او د دې لپاره چې لږه پر مختللې صوبايي(ایالتي) حاکمه طبقه(«پرووینشل «سالاریت») په خپله ولکه کې وساتي، د حکومت له لارې اردو ژبه نیغه نیغه کوي. هغه ازاد ښوونځي(ازاد سکولز) چې باچاخان جوړ کړي وو، په پښتو چلیدل. د باچاخان مشرځوی او د پښتو ژبې وتلي فیلسوف شاعر عبدالغني غني وايي[468] چې هلته د پیل کوونکو شاګردانو لپاره د تدریس ژبه پښتو وه. پخپله باچاخان هم د ملت کیدنې لپاره د ژبې په اهمیت پوهیده.

عبدالغفورخان په(سیدو) کې په ۱۸۵۴ کې لومړی ضد امپریالستي اخبار د اسلام په نوم راوویست چې په پټه به چاپیده او ویشل کیده. په دې اخبار کې به د امپریالیزم په ضد، خود پښتو او اسلام لپاره تبلیغات کیدل. طارق رحمن په دې چینه حواله ورکوي: سلطان صابر، پشتو صحافت(په اردو ژبه کې)...[469]

یوه څوارلس ورځنۍ مهالیزه هم د «انګار» به نوم خپریدله چې زیاته برخه به یې پښتو او لږه برخه به یې په اردو ژبه کې وه. چلونکي یې خدايي خدمتګار امیرنواز خان جالیه و(د سلطان صابر ذکرشوی اثرچې په پورتني ۴۷۰ لمن لیک کې ښودل شوی دی، مخ ۱۸۹). طارق رحمن لیکي چې په ټولو کې اغیزمن ارګان د «پښتون» خپرونه وه چې د پښتو ژبې لپاره د ژب پلان په موضوع یې ټینګار کاوه. د لته به په پښتو ژبه د پښتون قوم د هویت د غښتلي کیدلو لپاره ټینګار کیده، او د غه شان پښتنو او ادارو ته به یې سپارښتنه کوله چې پښتو دې په رسمي او غیری رسمي ساحو کې وکاروي. باچاخان د پښتون مجلې په دوه ګڼو کې (اګست او سپتمبر ۱۹۲۹ م) د انګریزانو په تعلیمي نظام نیوکه کړې وه چې خلک «اجنبي» کوي او خپل حاکمیت «دایمي» کوي. د غه شان د باچاخان غوښتنه دا وه چې پښتو ژبه دې په لومړیو زده کړو کې د «تدریس» وسیله وي[470]

دغه شان یوبل چا هم وړاندیز کړی وچې هر څوک دې خپل ورځنیکارونه پخپله په پښتو کوي. له حکومت نه هم هیله شوې وه چې یوه «پښتو اکیډیمي» دې جوړه کړي او هر کال دې ورته څلوېښت زره روپۍ لګښت حواله کړي. دغه شان غیری پښتون خلک هم د پښتو زده کړې ته رابلل شوي وو، «خاصتاً که هغوی غواړي چې شمال غربي سرحدي

---

[467] - " ….. the census of 1971

[468] - دغنی خان سره دطارق رحمن مرکه په اتمانزوکی(۲ / نومبر/ ۱۹۹۳)

[469] - Sultan Sabir, " Pashto sahafat" (Urdu: Pashton Journalism) in Nawaz M. Tair, Suba sarhad par paehli Lisani aur Saqafati Conferece ke Muqalat ka Majmua(Urdu: A collection of papers on the first linquistic and cultural conferece of the frontier province) (Peshewar: Pashto Academy, 1986), p.186.

[470] - According to Tariq Rahman, pashtun magazine " gaineal widest popularity …. Badshah Khan criticized the Britsh school system for "alienating" the people and :perpetuating" their rule. Prof. Rahman" (Pashtu Government schools and the pakhtuns). Also, see para 417 of the police abstract of Intelligence: Acc 479(NDC)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صوبه کی کاروکړي.» پوهاند رحمن په دی چینه حواله ورکوی:[471]
ډاکټرخان صاحب(د باچاخان مشرورور) هم غوښتل چی پښتون ماشومان دی په پښتو زده کړه وکړي(د رای بهادر ایشارداس او رای بهادر مهرچند خاننا ویناګانې، د صوبی د قانون سازی اسمبلی بحثونه[472]
په ۱۹۳۸م کی د ډاکټرخان صاحب حکومت په دی بریالی شو چی د پښتنی سیمو په ښوونځیو کی لمړنۍ زده کړې(پرایمري ایجوکیشن) په پښتو شی.[473]
خو عملاً دغسی ونشول. یانی پښتو د تدریس ژبه نشوه، بلکې پښتو به د یو مضمون په حیث ښودل کیدله.
پوهاند رحمن په لاندی چینه حواله ورکړی ده:[474]
زما په اند ،انګریزانو غوښتل چی پښتو ژبه دې د پښتو د پیژاند(هویت) په غښتلی کولو کی رول ولوبوي.
ښکیلاګګر حکومت په ۱۹۰۱ کی په پښتونخوابې خونده نوم (شمال غربی سرحدی صوبه) وروتا په چی د اصلي هیواد افغانستان سره یی دخپلوۍ اوورورولۍ مزي غوځ کړي او دبې هویتۍ په سیند یی لاهو کړي. ولې به ښکیلاک ګره برتانیه دومره لیونی شی چی د پښتو ژبی د پرمختګ په واسطه دې د پښتنو هویت تأمین کړي.
پښتو خو لا څه کوۍ چی انګریزانو فارسي ژبه هم په قضایی محکمو کی نشوه زغملی – ښایی په دې دلیل چی د افغانستان دربارخیلو پښتنو خپل دربار په فارسی چلاوه؟ ښکیلاک ګرو انګریزانو پښتو ژبه یوا ځې په غیر مهمو، د طارق رحمن په وینا په «څنګونو ساحو کی» زغملی شوه چی «تمثیلی ارزښت» یی لاره. «نه به د قانون سازۍ اسمبلۍ قوانین په پښتو کی چاپیدل» او نه به یې د دغې هغو غړو ته « د پښتو اجازه ورکوله چی په انګریزی پوهیدل»
د سوات میاګل عبدالودود چی د یو سفزو مشرو، په ۱۹۲۲ کی د انګریزانو لخوا د والي په حیث په رسمیت وپیژندل شو. هغه د پښتو لپاره د پام وړ ژب سیاست غوره کړ:
۱ – پښتو یی په سوات کی رسمی حکومتی ژبه اعلان کړه. خاصی فورمی او لیستونه یی په پښتو چاپ کړل چی په دفترونو او محکمو کی به استعمالیدل.
۲ – ولس او مامورین باید ساده لیکلی ژبه په خپله ورځنۍ وظیفه کی وکاروي، او په لنډ ډول دې خپل اصلي ټکي معرفي کړي.
۳ – د سوات د والی عبدالودود په هڅه یو خو کتابونه د بیلا بیلو ژبو نه په پښتو و ژباړل شول. خو د نورصوبه سرحد په شان، په سوات کی هم د تدریس ژبه اردو او انګریزي پاتی شوې.
په ۱۹۴۷ کی د مسلم لیګ ګوند مشرانو غوښتل چی په پښتونخوا کی دی ریفرنډم په پاکستان او هندوستان وشي.

---

[471] - M. Mosharaf Babar, " Zamung Jaba o Mung" (Pashto: We and our language), Pakhtun)1 Nov. 1945) pp. 17 - 18
[472] - Legislative Assembly Debates: F28 september 1937, p.622, quoted in Rahman
[473] D.G. Tendulkar, Abdul Ghafar Khan: Faith is battle(Gandhi press foundation), p. 229, quoted in Rahman.
[474] - Report on public Insrution: N.W.F.P. 1940 – 41(Peshawar: Manger of Government printing, 1941), p.61

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې په ضد، باچا خان غوښتل چې دغه ریفرنډم دې په پښتونستان او پاکستان وشي. دلته طارق رحمن د باچاخان په کتاب(«مای لایف انډ ستړکل»، نویزډیلی، ۱۹۲۹، مخ ۱۷۸) حواله ورکړې ده.
نصرالله خان نصرد «ادبي ټولي» منشي وچې په زییز ۱۹۴۳ کی جوړشوی و. دی په دې کې لګیاوچې پښتودې دژوند په ټولو ساحوکی عملي شي. نصرالله خان نصر «دپښتوشهید» نوم ګټلی دی(مارتړاف پښتو)ـله جنوبی وزیرستان نه د سیاسی ایجنټ له خوادصوبه سرحد دحکومت مشرسکرټری ته لیک، ۱۹جنوری ۱۹۵۰، ډی او نمبر۱۲/ایس۸ / ۴۹ ، نیشنل ډاکیومنټیشن سنټر–دپوهاند رحمن په حواله
په ۱۹۵۰ کی دصوبه سرحد قانون سازې اسمبلۍ چې دعبدالقیوم خان مسلم لیګ ډله پکی برلاسی وه، په محکموکی دانګریزی ژبې په ځای داردو ژبې داستعمال وړاندیزوکړ. خواردوژبه په لومړیو(ټیټو) محکموکی کاریدله، اولوړې محکمې دپخواپه شان په انګریزی ژبه چلیدلې. دپوهنی وزیرمیاجعفرشاه کاکاخیل په اسمبلۍ کی داسی دریځ ونیو: دپښتني سیموپه ټولولومړنیواومنځنیوښوونځیوکی اوپه پوهنتون کی دې دپښتومضمون درس ورکول کیږي.
خوواقعیت داوچې پښتوژبه دمعتبروښوونځیوانګړته نشوه ورننوتلی:[475]
دغه شان په حکومتی ښوونځیوکی چې پښتوپکی په لومړی اودوهم ټولګی کی د تدریس ژبه وه اوترپنځم ټولګی پوری حتمی مضمون و، پښتوپکی«سمه نه ښودل کیدله» (ډیډ ناټ ټیچ پښتو ویل). کله به دښوونکوکمښت واوکله به زده کوونکي دېته نه تشویقیدل چی په خپله خوښه دپښتومضمون په لوړوټولګیوکی(شپږم ترلسم) تعقیب کړي.
لیکوال پوهاند طارق رحمن کاږی چې پښتودتدریس دوسیلې(میډیم اف اینسټرکشن) په څیرحتی په لومړیوښوونځیوکی(۱–۴ټولګیو) هم د۱۹۸۴ کال پوری نه وه استعمال شوی. داهغه وخت چې دشوروي فوځونو په ضد دافغانانودجهادچیغه توده وه اوپه میلیونونوافغانان پښتونخواته کډوال شوي وو. که دپښتووضعې ته په پاکستان کی کلک پام وکړو، دې پایلې ته به ورسیږوچې دپښتومشکل دژبې په سیاسي اقتصادکی پروت دی: داواقعیت چې کارپه انګریزي اواردوژبوکی میندل کیږي، کورنۍ ولې دخپلوماشومانواوځوانانووخت په پښتوضایع کړي. په بله وینا، په پښتوکی زده کړه اودپښتوزده کړه د قدرت او اقتصاد قلمروته نشي ورننوتلی او مولده اوګټوره وظیفه نه لري. په پاکستان کی دپښتوژبې دپرمختګ هڅوسینګاری(کاسمیټک) جنبه لرله، نه واقعی وظیفوی. دپوهاند طارق رحمن په وینا:[476]
ډاکټرطارق رحمن په خپله څیړنه(پښتولنګویج اینډ ایډینټیټی–فورمیشن اِن پاکستان) کی دی پایلی ته رسیږي:

---

[475] - Actually, “Pashto could not be introduced in the elite schools at all…..Thus, the English medium schools of the NWFP never included Pashto in their curricula.”
[476] - “Pashto – speakers still cannot aspire to positions of power in Pakistan without learning Urdu and English.”

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچې دپښتو «خوځښت دامپریالیزم په ضد و ، برتانویانو یې د بریالیتوب مخه ونیوله.»[477]
پاکستان هم چې دلوېدیزدګټو لپاره دجبهې دلیکې هیواد (فرنټلاین کنټري) دی، دپښتنو او د دوی د ژبې په ضد هغه لارخپله کړې ده چې انګریزان پرې روان وو.

زرخیزه (توزند اُکس) ،کلیفورنیا ، ۲۵جولای ۲۰۰۸. ډاکټر رحمت ربي زیرکیار

[477] - "As the movement was anti – imperialist, the British did not allow it to succeed."

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــــا یـــله

له ډیر پخوا راهیسې انسانانو د غوره (کمال مطلوب) ټولنو په اکله بشپړ خوبونه لیدلي دي خو له بدې مرغې تر نن پورې رښتوني شوي نه دي. د نورو ټولنو په شان، افغاني ټولنه هم بې عیبه نه ده. نسبتا کلکه ملي ټولنه په نسبي مساواتو چلیږي او مساوات په حساب. په حساب کی د یوې ټولـنې وګړي، شتمني او عایدات، د سیاسي قدرت مقامونه، ټولنیز اتبار، او د کلتوري هویت اسانتیاوې او امتیازونه راځي.

نـن د نړۍ د وګړو ستر اکثریت خپله راشه درشه په هغو هیوادونو کې چلوي چې څو قومونه پکې ژوند کوي او ګڼ ژبتیا پکې بر لاسې ده. په بله وینا، د نړۍ خورا ډیر هیوادونه ګڼ ژبي دي، او په مقابل کی یې یو څو ګوتې په شمار یو ژبي دي

افـغانـستان هم د نړۍ په هغـو ګـڼ شمـیر هیوادونـو کی راځي چی په قـومي لحـاظ نامتجانس دي(د افغانستان خلک په څه د پاسه دیرش ژبو /لهجو غږیږي). افغانان هم باید د نـړۍ د ګڼ شمیر نامـتجانسو ټولنو په شان لار وباسي او د خـپلو لرې او نږدې ګاونډ یا نو نـــه زده کـــړه وکـړي.

ژبه له دېنه ډیره ده چې یو اځې او یو اځې د افهام او تفهیم (پوهاوي راپوهاوي) په وظیفه کې رالنډه شي. ژبه یوه «معـجزه» ده چې په وینا کې نه ځاییـږي، تو پیر نه لري چې له کـومې خـډې نه ورته وګـورو.

که ژبه نه وای، د ینو نه به ناشونی وای او انسانان به یو بل ته پردیان وای. بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپیوټر نیټ (کمـپیوټري جال) نن سبا یوه اریانوونکې پرمختیاده او د پخواني بې جسمه واقعیت(ژبې) سیوری دی

ژبه هغه بې وسلې او بې لښکره امپراتوري ده چی په ټوله نړۍ یې د خپل حاکمیت وزرې خپرې کړې دي. ژبه هغه بې جسمه نړیواله امپراتوري ده چې د خپلو اتباعو د معنوي کلتور دیره یې توده ساتلې ده او احساس یې ټکوروي.

ژبه یواځې د پوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهیم) لوښی نه دی، بلکي د هویت چینه هم ده، او له همدې امله ده چې هیوادونه ملي او/یا رسمي ژبې لري. د بریښنا ییزې ټکنالوجۍ په مټ د ژبې د پوهاوي راپوهاوي وظیفه اسانه شوې ده، خو د هویت سازۍ وظیفه یې لاتر اوسه د هیوادونو او ملتونو په اوږو بار ده. ګډه خاوره، ګډه ژبه، ګډ دین او ګډ تاریخ د قبیلوي ملاتړ او ملي–سیاسي تړون په رامنځته کولو کې اغیزمن رول لوبولی شي. هر څـومـره چی د ملت کـیدا عناصـر ګڼ او غښتـلي وي، هغـومره د ملي- سیاسي تـړون بنـسټ کلک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانوي پاکستان د خپلې هويت سازۍ لپاره د مغلو د دربار ژبه (اردو) مناسبه وګڼله چې د يوه غير قابل ملاحظه اقليت(اووه عشاريه د رې سلنو) ژبه وه، خو په مقابل کې يې پښتو ژبې ته د دې مجال ورنکړ چې د قدرت په قلمرو کې پاپې واخلي. له دې امله په پښتونخوا (افغانيه) کې پښتانه مجبور شوي دي چې «په اردو يې وګټي او په پښتو يې وخني». په غټ ګمان سره اروابناد ګل پا چا الفت به هم په لاندې شعر کې د پښتو ژبې کرغيړنې وضعې ته ګوته نيولې وي چې په اوسني افغانستان کې هم د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ورننوتلی:

سر او کار د خلکو دی د ژبې له سرکار سره

کله به غريبه پښتو ژبه د سرکار شي

دېته د ژبې سياسي اقتصاد (پولېټيکل ايکانُمي آف لنګويج) ويل کيږي.

دا ناشونې ده چې په نړۍ کی د نړدې شپږ زره ژبو/لهجو له منځې دې بيل بيل هېوادونه جوړ شي. ماشومان او تنکي ځوانان په اسانۍ سره کولی شي چې ژبې په طبيعي ډول (د ژبو په چاپېريال کی) زده کړي. اوسني افغان نسل او راتلونکو افغان نسلونو ته بايد په وړکتون، ښوونځي او پوهنځي کې د دې زمينه برابره شي چې دوه غټې ملي/رسمي ژبې او لږتر لږه يوه مهمه بهرنۍ ژبه زده کړي. دا کار دوه غټې ګټې لري: يوه ګټه يې ملي ده، په دې مانا چې د دوه غټو ملي/ رسمي ژبو زده کول ملي نږدې والي ته لار پرانيځي. دوهمه ګټه يې شخصي ده، په دې مانا چې په دوه ملي/رسمي ژبو او لږتر لږه په يوې مهمې بهرنۍ ژبې مسلط افغانان په اسانۍ سره د ټول افغانستان په بيلا بېلو سيمو کې کار ميندلی شي او هم مهال خپل مسلکي کفايت عملا په خپل ملي کفايت غښتلی کولی شي. دې ته ژمنه ويلی شو.

زما په اند، افغان ملت نن سبا د دې اقتصادي وس نه لري چې زده کوونکو ته دې په کوچنيو محلي مورنيو ژبو کې د رس ورکړي، په داسې حال کې چې د دوه غټو ملي/رسمي ژبو په منځ کې د اړين ول لپاره کوم تدبير نه ليدل کېږي.

په اوږده ډګر کی به روغه دا وي چې په ټول افغانستان کی دې د درې(۳) ژبو نصاب پلی شي: دوه غټې ملي/رسمي ژبې او يوه بهرنۍ ژبه (لکه انګريزي او/يا عربي).

د دې لپاره چې ژبه دې د بېلتون په ځای د غبرګون لوبنې (وسيله) شي، بويه دا چې د ژبې سياسي اقتصاد دې د عدالت په ستنو ودرېږي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې دې په لو مړي پړاو کې جګ پوړي دولتي او علمي مقامونه هغو افغانانو ته ورو سپارل شي چې په دواړو رسمي ژبو کی لیکل، لوستل او ویل کولی شي او بې له ژباړن نه خپلې رسمي وظیفې اجرا کولی شي. دلته دواړه ملي کفایت او مسلکي کفایت د یو بل سره اوږه په اوږه روانیږي ، او په دې ډول د ژبې سیاسي اقتصا د د عدالت په ستنو ودریږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ملـــــــــونــــه

(الف) د هـغـو هـيوادونو د نومونو لړی،چې په اساسي قوانينو کی يې د ژبې په اکلـه مقررات خـوندي شـوي وي

Alphabetical List of Countries with constitutional provisions related to language:

Afghanistan Barbados Burundi

Albania Belarus Cambodia

Algeria Belgium Cameron

Andorra Belize Canada

Antigua and Barbuda Benin Cape Verde

Argentina Bolivia Central African Republic

Armenia Bosnia & Herzegovina China

Austria Botswana Comoros

Azerbaijan Brazil Congo (Democratic Republic of)

Bahamas Brunei Darrusalam Costa Rica

Bahrain Bulgaria Croatia

Bangladesh Burkina Faso Cuba

Cyprus Iraq Mauritania

Djibouti Ierland Mauritius

Dominica Italy Mexico

East Timor Ivoray Coast Micronesia (Federated States of)

Ecuador Jamaica Moldova

Egypt Jordan Monaco

El Salvador Kazakstan Mongolia

Equatorial Guinea Kenya Morocco

Eritrea Kiribati Mozambique

(c) ketabton.com: The Digital Library

Namibia Estonia Korea(People's Democ Republic)
Nauru Kuwait Ethiopia
Nepal Kyrgeyzstan Fiji
New Zealand Laos Finland
Nicaragua Latvia France
Niger Lebanon Gabon
Nigeria Liberia Georgia
Norway Libya,Arab Jamahiriya Germany
Oman Liechtenstein Greece
Pakistan Lithuania Grenada
Palau Luxembourg Guatemala
Macedonia(Former Yugoslav Rep of) Panama Guinia
Papua New Guinea Madagascar Guyana
Paraguay Malawi Haiti
Peru Malaysia Honduras
Philippines Maldives Hungary
Poland Mali India
Portugal Malta Inndonesia
Qatar Marshall Islands Iran
Romania
Tuvalu Russian Federation
Uganda Rwanda
Ukraine Saint Lucia
United Arab Emiraets Saint Kitts and Nevis
Uzbekistan Saint Vincnet and the Grenadines

(c) ketabton.com: The Digital Library

Samoa

Saudi Arabia

Senegal

Seychelles

Singapoe

Slovakia

Slovenia

Solomon Islands

Somalia

South Africa

Spain

Sri Lanka

Sudan

Suriname

Sweden

Switzerland

Syrian Arab Republic

Tajikistan

Thailand

Togo

Tunesia

Turkey

Vanuatu

Venezuela

Viet Nam

Yemen

Yugoslavia

Zambia

Zimbabwe

(ب) د هغو هیوادونو د نومونو لړی،چی اساسي قوانین یا د ژبې په اکله مقررات پکي نه لري

Alphabetical List of Countries without Constitutions or constitutional provisions related to linguistic rights:

Sierra Leone

(c) ketabton.com: The Digital Library

Swaziland

Angola Tonga

Australia

Bhutan

Chile

Czech Republic

Denmark

Dominican Republic

Guinea Bissau

Iceland

Israel

Japan

Korea (Republic of)

Myanmar

Netherlads

San Marino

Trinidad and Tobago

United Kingdom

United States of America

Uruguay

Source: www.unesco.org/most/ln2nat.htm

Most Clearing House Linguistic Rights National Constitutions

- - - - - - - - - - - - - - - د کتاب پای - - - - - - - - - - - - - - -

LARAWBAR

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library